

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΜΑΝΔΡΕΣ - ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ
ΜΑΝΔΡ' ΑΛΕΞΗ
ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2018

ΑΦΙΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η μελέτη μου αυτή αφιερώνεται στην ιερή μνήμη των γονέων μου Παπαδημήτρη και Πολυξένης και σε όλους τους Μανδρίτες που πέθαναν στην προσφυγιά χωρίς να πραγματοποιηθεί ο διακαής πόθος τους για επιστροφή στις πατρογονικές τους εστίες.

Επιθυμώ να εκφράσω και τις θερμές ευχαριστίες μου στον αδελφό μου Βάσο Παπαδημητρίου, Νομικό, συνταξιούχο Πρώτο Κτηματολογικό Λειτουργό, ο οποίος ανέλαβε τη διόρθωση του κειμένου και τη διαμόρφωση της δομής της μελέτης, αλλά και για τις πολύτιμες κτηματολογικές πληροφορίες του.

Επίσης θερμές ευχαριστίες εκφράζω και σε όλους όσοι μου παραχώρησαν προσωπικές συνεντεύξεις και πληροφορίες για το χωριό μας.

*Ο Λογγραφέας της Μελέτης
Κοριάκος Παπαδημητρίου,
εκ Μανδρίων Αρμοκλώσιου.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ :1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ :2

- 1.1 Ονοματολογία : α) Σχέση Μανδρ'αλέξη και Μάνδρας του Ρε Αλέξη
β) Σχέση Μανδρ'αλέξη και Μάνδρας του Ενετικού χάρτη
- 1.2. Τσιφλίκια στη Μεσαορία
 - α) Μανδρ'αλέξη
 - β) Τσιφλίτζι Μάνδιας
 - γ) Τσιφλίτζι Μάνδρας/Μάνδρες.
- 1.3 Σχέση του χωριού μας με τον Άγιο Γεώργιο του Τσερέ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ :2 1

- 2.1 Ίδρυση του χωριού μας
- 2.2 Επιλογή της τοποθεσίας του χωριού
- 2.3 Πρώτη οικογένεια
 - 2.3.1 Κατάλογος φορολογίας του 1800
 - 2.3.2 Κατάλογος φορολογίας του 1825
 - 2.3.3 Απογραφή του έτους 1841
 - 2.3.4 Απογραφή του έτους 1862
 - 2.3.5 Απογραφή του έτους 1881

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : 2 9

- 3.1 Οι ρίζες μας
- 3.2 Γενεαλογικό δένδρο πρώτων γενεών
 - 3.2.1 Δημήτρης και Χριστοφής Μούζουρος
 - (α) Τα Μουζουρέθκια
 - (β) Οι πρώτοι απόγονοι του Δημήτρη Μούζουρου
 - 3.2.1.1 Τα παιδιά και εγγόνια του Λούκα Γιωρκή Καμπούρη (Γερόλουκας)

- 3.2.1.2 Τα παιδιά και εγγόνια του Σάββα Γιωρκή Καμπούρη (Σαουρτάς)
- 3.2.1.3 Τα παιδιά και εγγόνια του Χριστοφή Γιωρκή Καμπούρη (Ττοφιάς)
- 3.3 Η οικογένεια του Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη
- 3.4 Η οικογένεια του Παπάγιωρκου
- 3.5 Η οικογένεια Τομάζου Γεωργίου
- 3.6 Η οικογένεια Χ' Πολύ Τουμάζου
 - 3.6.1 Η οικογένεια του Παπά Χαράλαμπου Χ''Πολύ
 - 3.6.2 Η οικογένεια του Χ''Δημήτρη Χ''Πολύ
 - 3.6.3 Η οικογένεια του Χ'' Καραγιάννη Χ''Πολύ
 - 3.6.4 Η οικογένεια Αδάμου Χ''Πολύ
- 3.7 Η οικογένεια του Χ''Λευτέρη
 - 3.7.1 Η οικογένεια Λευτέρη Χριστοδουλή Χ''Λευτέρη
 - 3.7.2 Η οικογένεια του Γιαννή Χριστοδουλή Χ''Λευτέρη
 - 3.7.3 Η οικογένεια Σάββα και Γιωρκή Σάββα Χ'' Λευτέρη
- 3.8 Η οικογένεια του Δημήτρη Λοϊζου (Κύρου)
- 3.9 Η οικογένεια του Μιχάλη Παμπίσση
- 3.10 Η οικογένεια του Παύλου (Γερόπαυλου) από την Καλογραία
- 3.11 Οι Κκήμητροι
 - 3.11.1 Η οικογένεια Δημήτρη (Κκήμητρου) Λούκα (Γερόλουκα)
 - 3.11.2 Η οικογένεια Χρυσταλλούς Λούκα (Γερόλουκα)
- 3.12. Παπαδημήτρης Γιωρκή Τσαγγάρη
 - 3.12.1 Παιδιά, εγγόνια και δισέγγονα του Παπαδημήτρη
- 3.13 Συγγενείς εξ αίματος
 - 3.13.1 Ξαδέλφια του Παπαδημήτρη μέχρι 3^{ου} βαθμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ :6 2

- 4.1 Χαρτογράφηση της Κύπρου
- 4.2 Το Κτηματολόγιο της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας
- 4.3 Το Κτηματολόγιο επί Αγγλοκρατίας

- 4.3.1 Ο χάρτης του Kitchener
- 4.3.2 Οι Μάνδρες σε σχέση με το χάρτη του Kitchener
- 4.4 Οι οικογένειες που σημειώνονται στο χάρτη κατοικούσαν στο χωριό μας το 1862,
- 4.5 Εκκλησία Παλλουριωτίσσης
- 4.6 Μεταγενέστερος χάρτης
 - 4.6.1 Ο μεταγενέστερος χάρτης ως βάση για τη χωρομέτρηση
 - 4.6.2 Εγγραφή και εκτίμηση της ακίνητης ιδιοκτησίας - Καθορισμός διοικητών ορίων
- 4.7 Σημαντικά κτίρια του χωριού
 - 4.7.1 Ο μύλος της εκκλησιάς
 - 4.7.2 Εξωκλήσια
 - 4.7.3 Δημοτικό σχολείο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ :8 1

5.1 Σημαντικά γεγονότα από τη δράση των Μανδριτών κατά τον απελευθερωτικό αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

- 5.1.1 Ο σημαϊοστολισμός του χωριού τις Κυριακές και Εθνικές εορτές
- 5.1.2 Η σύλληψη της Ελένης Παπαδημητρίου-Κουτσογιάννη από τους Άγγλους
- 5.1.3 Τι προηγήθηκε της μεγάλης πυρκαγιάς του δάσους στο χωριό μας, τον Αύγουστο του 1956.
- 5.1.4 Καταστροφή Αγγλικής Κυβερνητικής Περιουσίας
- 5.1.5 Ανατίναξη Κυβερνητικής Κατοικίας στα “Λούματα “
- 5.1.6 Η τοποθέτηση νάρκης στη “λάντα της φοινιτζιάς”

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ : 9 6

ΕΠΙΛΟΓΟΣ : 9 8

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄ : 1 0 1

1. Αντίγραφο καταλόγου απογραφής 1862
2. Γενεαλογικό δένδρο σύμφωνα με την τότε απογραφή
 - (α) Οικογένεια Χ' Πολύ Τουμάζου

- (β) Οικογένεια Δημήτρη Λοΐζου (Κύρου)
- (γ) Οικογένεια Παπάγιωρκου
- (δ) Οικογένεια Χ' Λευτέρη
- (ε) Οικογένεια Τουμάζου Γεωργίου
- (στ) Οικογένεια Δημήτρη Μούζουρου
- (ζ) Οικογένεια Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β : 1 1 0

Αντίγραφα εγγράφων με βάση τα οποία καθορίστηκαν τα διοικητικά όρια των Μανδρών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : 1 1 6

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός του εγχειρήματος αυτού είναι μια σε βάθος μελέτη γύρω από την ονοματολογία, την ίδρυση του χωριού μας και ασφαλώς την ανάδειξη, μέσα από την έρευνα, της πρώτης, αν είναι δυνατόν, οικογένειας που μόνιμα πλέον εγκαταστάθηκε και μετεξελίχθηκε στο χωριό μας. Με βάση τα ευρήματα της έρευνας, έχει ετοιμαστεί το γενεαλογικό δένδρο του χωριού και ο κάθε Μανδρίτης πλέον, γνωρίζοντας τους προγόνους του, από την ίδρυση του χωριού μας, μπορεί, χωρίς καμιά δυσκολία, να ετοιμάσει το δικό του γενεαλογικό δένδρο, τις ρίζες του.

Επιπλέον το πόνημα αυτό αναφέρεται στη χαρτογράφηση, στον καθορισμό των συνόρων του χωριού και στην ετοιμασία των κτηματολογικών χαρτών επί Αγγλοκρατίας και στα κυριότερα κτίσματα του χωριού. Πέραν τούτων, αναφέρονται σημαντικά γεγονότα της εθνικής δράσης των Μανδριτών κατά τον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ.

Οφείλω να ομολογήσω ότι έχουν ήδη κυκλοφορήσει, από συγχωριανούς μας, δυο εξαιρετικού περιεχομένου βιβλία, με αξιόλογες πληροφορίες αναφερόμενες στο χωριό μας, που καλύπτουν ονομαστικά όλες τις οικογένειες καθώς και μεγάλο μέρος της ιστορικής, πολιτιστικής, και κοινωνικής ζωής του χωριού μας, τα οποία έλαβα σοβαρά υπόψη κατά τη συγγραφή του παρόντος.

Στο τέλος παρατίθενται ως «ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄» η ονομαστική απογραφή των αρρένων κατοίκων του χωριού μας, με την ηλικία τους, που έγινε το 1862, με σημαντικά και ενδιαφέροντα στοιχεία, καθώς και «ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄» στο οποίο καταχωρούνται αντίγραφα των εγγράφων με βάση τα οποία καθορίστηκαν τα διοικητικά όρια του χωριού μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. Ονοματολογία:

α) Σχέση Μανδρ'αλέξη και Μάνδρας του Ρε Αλέξη

Επειδή γίνεται λόγος από αρκετούς, ότι το χωριό μας πήρε το όνομά του από τον επαναστάτη Αλέξη της Μηλιάς Αμμοχώστου και ανακηρυχθέντα ως «Ρε Αλέξη» δηλαδή βασιλιά Αλέξη, έχω ερευνήσει το ενδεχόμενο αυτό και κατέληξα στο συμπέρασμα ότι η σύνδεση του ονόματος αυτού με την ονομασία του χωριού μας, **δεν ευσταθεί**.

Όπως γίνεται αναφορά και πιο κάτω, την τότε εποχή, αρκετά από τα χωριά της Κύπρου έπαιρναν το όνομά τους από τον πρώτο μόνιμο κάτοικο. Αυτό συνέβη και στο χωριό μας, καθ' ότι από την έρευνά μου, διαπίστωσα ότι ο πρώτος κάτοικος του χωριού ονομαζόταν Αλέξης και κατοίκησε στο χωριό μας γύρω στα 1740. Υπήρξε δηλαδή μια σύγχυση των δύο ονομάτων ως προς την προέλευση της ονομασίας του χωριού.

Προτού όμως αναφερθώ στους πρώτους ιδρυτές του χωριού μας, θα ήθελα να εμβαθύνω τον σχολιασμό μου ως προς την ονομασία «Μάνδρες του Αλέξη» ή «Μανδραλέξη», και «Μάνδρα του Ρε Αλέξη».

Είναι γνωστό ότι, ο Ρε Αλέξης, καταγόταν από τη Μηλιά Αμμοχώστου και υπηρετούσε το 1426 ως Αγελάρχης στα ανάκτορα του Φράγκου Βασιλιά Ιανού (Giano di Lusignano). Ο Ρε Αλέξης, επωφελούμενος της σύλληψης του Βασιλιά και της Βασίλισσας Καρλόττας Ντε Μπουρμπού από τους Μαμελούκους, που εισέβαλαν στην Κύπρο και της μεταφοράς τους στο εξωτερικό το 1426, επαναστάτησε με αρκετούς Κυπρίους και ανακηρύχτηκε βασιλιάς της Κύπρου, με έδρα το Λευκόνειο. Όμως, μετά την απελευθέρωση του Ιανού και την επιστροφή του στην Κύπρο, ο Αλέξης συνελήφθηκε και θανατώθηκε/απαγχονίστηκε από τους Φράγκους στις 12/5/1427, δηλ. έξι μήνες μετά την ανακήρυξη του ως Βασιλιά της Κύπρου.

Τα μόνα γραπτά στοιχεία για τον Ρε Αλέξη είναι αυτά που αναφέρονται στο χρονικό του Λεόντιου Μαχαιρά, που μεταξύ άλλων σημειώνονται και τα ακόλουθα: «.... Έβαλαν οί χωργιάτες καπετάνον εις την Λεύκαν, ἄλλον καπετάνον εις την Λεμεσόν, ἄλλον εις την Ὀρεινήν, καὶ εις την Περιστερόναν ἄλλον, καὶ εις τοῦ Μόρφου καπετάνον, καὶ εις τὸ Λευκόνικον ρήγαν Ἀλέξην, καὶ ὅλοι οἱ χωργιάτες ἐδόθησαν εις τὴν ᾽πόταξίν του...»

Σύμφωνα με την ερευνήτρια Νάσα Παταπίου, το 1565 (δηλαδή 138 χρόνια μετά τον Ρε Αλέξη), στη σημερινή επικράτεια της Μηλιάς (το χωριό μας δεν βρίσκεται κοντά στη Μηλιά) υπήρχαν τότε: **η Μηλιά** με 55 κατοίκους αρσενικούς απελεύθερους (δεν λογίζονταν γυναίκες/παιδιά/μισταρκοί) και οι οικισμοί που δεν υπάρχουν σήμερα όπως:

α) το Παλιχώρι με 10 κατοίκους

β) ο Άγιος Ιάκωβος με 33 (όχι ο γνωστός στους Μανδρίτες Ἀηνάκωφος)

γ) ο Άγιος Πάππος με 20

δ) το Παραδείσι με 41 και

ε) η Μάντρα του Ρε Αλέξη με 30 κατοίκους, για την οποία δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία.

Όλα τα χωριά βρίσκονταν γύρω από τη Μηλιά, γι' αυτό και η Μάντρα του Ρε Αλέξη εκεί πρέπει να αναζητηθεί. Αν η «Μάντρα του Ρε Αλέξη» το 1565 είχε 30 άνδρες κατοίκους, εκτός των γυναικόπαιδων και των μισταρκών, που σίγουρα θα διέθετε ο Αλέξης και δεν καταγράφονταν, τούτο σημαίνει πως η Μάνδρα θα είχε τότε συνολικά πληθυσμό πέραν των εκατό κατοίκων, ένα χωριό αρκετά μεγάλο για την εποχή εκείνη, που σίγουρα θα άφηνε ίχνη της παρουσίας του, αν όντως βρισκόταν στο χώρο του χωριού μας.

β) Σχέση Μανδρ'αλέξη και Μάνδρας στον Ενετικό χάρτη

Επίσης, επειδή αρκετοί θεωρούν ότι το χωριό Μάνδρα στην οροσειρά Καντάρας, που σημειώνεται στον ενετικό χάρτη της Κύπρου 1573, είναι το χωριό μας Μάνδρες, έχω ερευνήσει και αυτό το ενδεχόμενο και κατέληξα στο συμπέρασμα ότι η ταυτοποίηση αυτή, **δεν δικαιολογείται**.

Εύκολα θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι, μια και το χωριό καταγράφεται στο χάρτη και ταυτίζεται με το όνομα του χωριού μας Μάνδρες, πως πρόκειται για το ίδιο το χωριό μας. Επίσης, θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι η καταγραφή αυτή καθ'εαυτή, αποτελεί απόδειξη της ύπαρξης

του, από τότε. Σύμφωνα όμως με ενετικά χειρόγραφα που υπάρχουν σε ιδιωτικές βιβλιοθήκες και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκωσίας και περιλαμβάνουν τα ονόματα όλων των χωριών και φέουδων που υπήρχαν τον καιρό της Φραγκοκρατίας και Ενετοκρατίας στις περιοχές Καρπασίας και Μεσαορίας, δεν κάνουν καμιά αναφορά για τη Μάνδρα. Τουναντίον καταγράφονται στους καταλόγους όλα τα γειτονικά χωριά / τσιφλίκια της τότε εποχής τα οποία διατηρούν μέχρι σήμερα τα ίδια με τους χάρτες ονόματα, είτε ως χωριά είτε ως τοπωνύμια : Πλατάνι, Αηγάκωφος, Μέλια, Πλουσιά,

Άγιος Γεώργιος Τσερέ, Αγία Μαρίνα, Άγιος Γεώργιος Πλουδιάς, Αρχάγγελος κλπ. τα οποία βρίσκονται και σήμερα στις ίδιες θέσεις, που σημειώνονται στους χάρτες.

Η απουσία αναφοράς στους καταλόγους με οδηγεί στο συμπέρασμα πως η «Μάνδρα» δεν αποτελούσε οργανωμένο χωριό ή φέουδο, **αλλά κυρίως δεν αφορά το χωριό μας**. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι ήταν τόπος προσωρινής συγκέντρωσης βοσκών που ζούσαν στους γύρω οικισμούς της περιοχής χωρίς να αποκλείεται και το ενδεχόμενο να ήταν ακόμα και τοπωνύμιο. Η μορφολογία της περιοχής του χωριού είναι τέτοια που παρουσιάζει το χώρο σαν ένα φυσικό περικλειστο καταφύγιο, με τον Ύψαρόβουνο στα νότια, τα υψώματα Κακοτρύ, Σπαλαθόβουνου, μούττη της Γαλακτηνής στα νοτιοανατολικά και την οροσειρά του Ζυού (Ζυγού), καθώς και το ύψωμα της Αλωνιάς στα βόριοδυτικά. Ακόμη κάποιος, με την ονομασία “Μάνδρα”, θα μπορούσε να αποδεκτεί και την ύπαρξη κάποιας Μονής ή Μοναστηριού, καθ’ότι η λέξη «Μάνδρα» στην αρχαία ελληνική γλώσσα, εκτός από τη γνωστή ερμηνεία που όλοι γνωρίζουμε, σημαίνει και Μονή ή Μοναστήρι. Από τη λέξη “Μάνδρα” παράγεται και η λέξη ‘αρχιμανδρίτης’ που είναι τίτλος ιεροσύνης.

Μελετώντας προσεκτικά τους χάρτες που εκδόθηκαν την εποχή εκείνη και συγκρίνοντας τους με νεώτερους των ετών 1882 & 1895, διακρίνουμε καθαρά ότι το χωριό Μάνδρα στο χάρτη του έτους 1573, βρίσκεται βόρεια της οροσειράς της Καντάρας, μέσα στα γεωγραφικά όρια του χωριού Ακανθού και όχι στη θέση που βρίσκεται σήμερα το χωριό μας. Στο τέλος της λέξης «Μάνδρα» σημειώνεται, επίσης, μία εκκλησία. Η εκκλησία όμως αυτή, βρίσκεται νότια της οροσειράς και ανατολικότερα της θέσης του χωριού μας. Εύκολα συμπεραίνεται ότι πρόκειται για την εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, στον ομώνυμο προβυζαντινό οικισμό, η οποία σημειώνεται και στους χάρτες Kitchener των ετών 1882 & 1895, αναφορά της οποίας γίνεται πιο κάτω στην παράγραφο για τα εξωκλήσια.

Η οροσειρά της Καντάρας είναι ένα σταθερό και αμετακίνητο φυσικό στοιχείο, σημείο πολύ βασικό για τον καθορισμό μιας τοπογραφικής θέσης σε χάρτη και στην προκειμένη περίπτωση

ενός οικισμού. Δεν ήταν δυνατόν, παρόλα τα πενιχρά μέσα που διέθεταν τότε οι χαρτογράφοι, χωριό που βρισκόταν νότια μιας ολόκληρης οροσειράς να τοποθετηθεί στο χάρτη στη βόρεια θέση ή και το αντίθετο.

Παρά την πιο πάνω διαπίστωση μου, για εξακρίβωση της ορθότητας ή μη της θέσης “Μάνδρα” στο χάρτη, κατέφυγα στο κτηματολόγιο για εντοπισμό στοιχείων στην περιοχή της Ακανθούς, που να δικαιολογούν την άποψη μου.

Από την έρευνα μου εντόπισα, ότι στην περιοχή της Ακανθούς υπάρχουν καταγεγραμμένα τα ακόλουθα τοπωνύμια, που σχετίζονται με το όνομα “Μάνδρα” :

1. **Πέρα Μάνδρα** : Βρίσκεται στα δυτικά της Ακανθούς. Στο χάρτη του Kitchener, σημειώνονται τα αρχικά S.F (Sheep Fold), δηλ. μάνδρα. Γνωστή στους κατοίκους Ακανθούς ως “Μάνδρα του Δήμου”.
2. **Ποταμός της Πέρα Μάνδρας** : Αρχίζει από την Πέρα Μάνδρα και καταλήγει στη θαλάσσια περιοχή της Ακανθούς δυτικά της εκκλησίας Αγίου Σάββα.
3. **Μανδρί** : Βρίσκεται σε ύψωμα στην είσοδο του χωριού
4. **Παλιόμανδρα** : Βρίσκεται στα ανατολικά της Ακανθούς, στην περιοχή του Αγίου Χαράλαμπου.
5. **Φοραόμανδρα**: Βρίσκεται στην περιοχή της Παναγίας της Περγαμιώτισσας
6. **Μάνδρα**: Γνωστή στους Ακαθικιώτες ως **(Κλαόμανδρα)** η οποία βρίσκεται στην περιοχή των “Τζεφαλών”, όπου πλησίον υπάρχουν ερείπια αρχαίου οικισμού.

Από συνομιλία που είχα με κατοίκους της Ακανθούς, με βεβαίωσαν ότι γνωρίζουν πολύ καλά την περιοχή των Τζεφαλών, καθώς και τα τοπωνύμια του χωριού και ότι στις Τζεφαλές υπάρχουν ερείπια παλαιού οικισμού και σημάδια ύπαρξης συλημένων αρχαίων τάφων. Οι κάτοικοι του οικισμού ήταν βοσκοί, γεγονός που δικαιολογεί και το όνομα του οικισμού Μάνδρα, παρήγαγαν δε τυριά άριστης ποιότητας, τα οποία εξαγόταν στην Αίγυπτο.

Ο κ. Παντελής Παντελίδης, στο βιβλίο του “ΑΚΑΝΘΟΥ”, για το τοπωνύμιο “Τζεφαλές” γράφει:

“Εδώ υπήρχε αρχαίος συνοικισμός, ο τελευταίος που διαλύθηκε, οι κάτοικοι άλλοι στην Ακανθού, άλλοι στις Μάνδρες”.

Αξίζει να αναφέρω ότι η κοιλάδα που επεκτείνεται κάτω του αρχαίου συνοικισμού στις Τζεφαλές ονομάζεται “Γούππα του Μούζουρου” και καταγράφεται στα τοπωνύμια της Ακανθούς. Ίσως ο ιδρυτής του χωριού μας, Μούζουρος, που θα δούμε στη συνέχεια, καταγόταν από τον οικισμό των Τζεφαλών και μετά τη διάλυση του εγκαταστάθηκε, αρχικά στον Άγιο Γεώργιο Τσερέ και στη συνέχεια έκτισε τη Μάνδρα των κοπαδιών του στη θέση που βρίσκεται σήμερα το χωριό μας. Επίσης διαπίστωσα ότι αρκετά τοπωνύμια που υπάρχουν στην περιοχή του οικισμού των Τζεφαλών, τα συναντούμε και στο χωριό μας, καθώς και πολλά άλλα με μικρές αλλαγές.

Για τα **τυριά** ο κ. Παντελής Παντελίδης, στο ίδιο βιβλίο, αναφέρει: «...οι βοσκοί – γαλακτοκόμοι Ακανθούς, συνήθιζαν, στην κουλιάστρα του γάλακτος που θα χρησιμοποιούσαν για κατασκευή τυριού, να βάζουν κλαδιά “μαύρης λεουθικιάς” (στο χωριό μας τη λέμε λουβιθιά). Τα φύλλα αυτού του είδους της λεουθικιάς περιέχουν κολλώδη χυμό “πίσσα” με πολύ λεπτή μυρωδιά. Έκαναν, λοιπόν, χρήση κλάδων της λεουθικιάς για δυο λόγους:

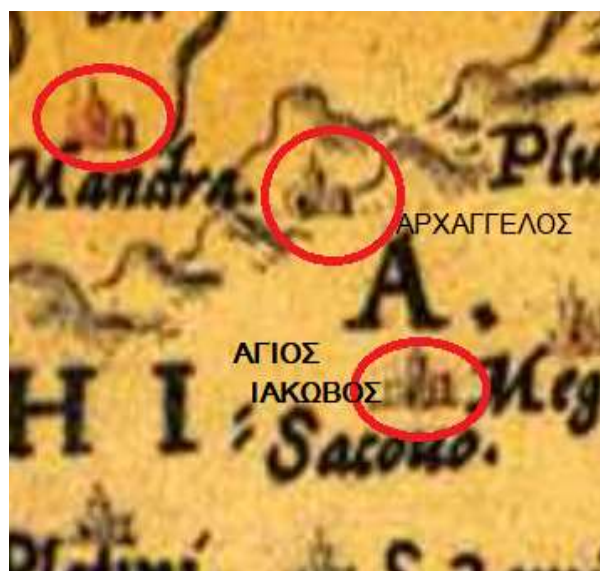
- α) οι ακαθαρσίες που βρίσκονταν στο γάλα κολλούσαν στα φύλλα της λεουθικιάς,
- β) το γάλα παρασέρνοντας το άρωμα της λεουθικιάς αποκτούσε και το λεπτό άρωμα του φυτού. Αυτή η πίσσα της λεουθικιάς λεγόταν ληόνι ».

Το τοπωνύμιο **Μάνδρα** σε συνδυασμό με τα ερείπια του αρχαίου οικισμού στην περιοχή των Τζεφαλών της Ακανθούς, ταυτίζονται πλήρως με την γεωγραφική θέση της “**Μάνδρας**” που σημειώνεται στον ενετικό χάρτη του 1573.

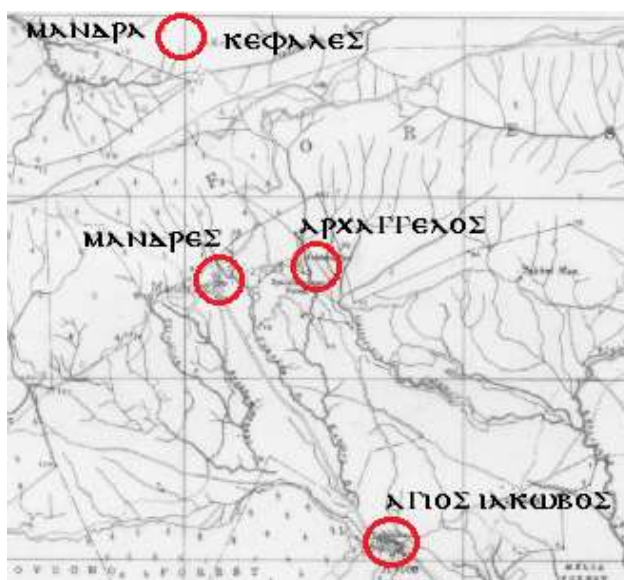
Επίσης, συγκρίνοντας τους δυο πιο κάτω χάρτες, θα δούμε ότι οι θέσεις, του Αρχαγγέλου και Αγίου Ιακώβου είναι η ίδια και στους δυο χάρτες καθώς και η θέση της Μάνδρας με τον οικισμό των Τζεφαλών, οπότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο αρχαίος συνοικισμός στις

Τζεφαλές είναι η **Μάνδρα** (οικισμός βοσκών) που σημειώνεται στον ενετικό χάρτη και όχι το χωριό μας. Εξάλλου, όπως θα δούμε στη συνέχεια, το χωριό μας ιδρύθηκε γύρω στα 1740, σχεδόν 200 χρόνια μετά την έκδοση του ενετικού χάρτη 1573 και τη διάλυση του οικισμού Τζεφαλών.

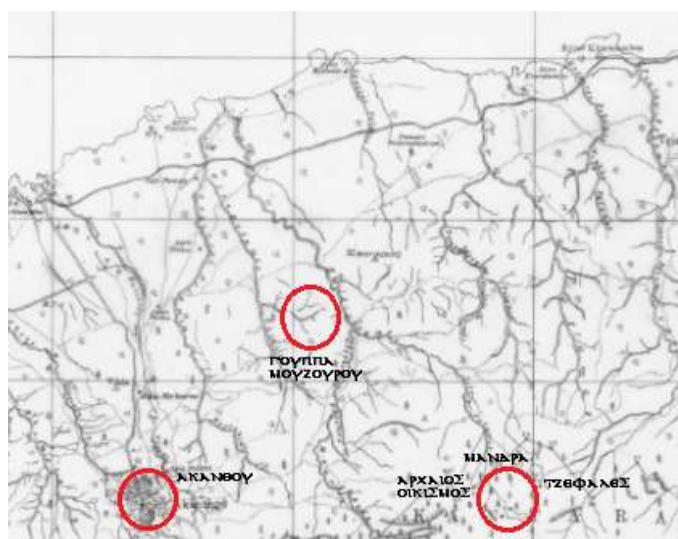
Ενετικός χάρτης (1573)

Μεταγενέστερος χάρτης (1895)

χάρτης (1895)-Προέκταση.

Μανδρ'αλέξη:

Το χωριό «Μανδρ'αλέξη» αναφέρεται για πρώτη φορά στα βιβλία της Αρχιεπισκοπής το έτος 1744, και στον κατάλογο απογραφής του χωριού μας, που έγινε το 1862, από τους Τούρκους, ως "Μάνδρες του Αλέξη". Όπως ανάφερα και προηγουμένως, έχω την άποψη ότι η ονομασία προέρχεται από το όνομα του Αλέξη, πρώτου βοσκού που έκτισε εκεί γύρω στα 1740 τις μάνδρες των κοπαδιών του. Τον παλιό καιρό ήταν σύνηθες φαινόμενο, τοποθεσίες ή κτήματα να παίρνουν τα ονόματα των ιδιοκτητών τους, όπως π.χ. το νερό του Παπαδημήτρη, ο βούναρος του Χ' Λούκα, ο λάκκος της Πλουσιάς, το δσίσμα του Κκαραβού. κλπ.

Πέραν αυτού, στον κατάλογο φορολογουμένων του 1825, που θα δούμε στη συνέχεια, το πρώτο όνομα είναι, Αλέξης Γεωργή Δημητρίου, σίγουρα απόγονος Αλέξη, από τον οποίο το χωριό μας πήρε το όνομα, αφού συμπίπτει χρονολογικά η ύπαρξη του ονόματος Αλέξη με την αναφορά του στον κώδικα της Αρχιεπισκοπής.

Σε όλους μας είναι γνωστό, ότι στην περιοχή γύρω από το χωριό, υπήρχαν παλαιότερα οικισμοί διαφόρων εποχών, για τους οποίους ο συγχωριανός μας Ευθύμιος Ευθυμίου, εκπαιδευτικός, έχει αναφερθεί λεπτομερώς στο βιβλίο του "Μάνδρες". Στη θέση όμως που βρίσκεται το χωριό μας, δεν βρέθηκαν ούτε και υπήρχαν ερείπια παλαιών σπιτιών που να συνηγορούν ή και μαρτυρούν την ύπαρξη κατοίκων ή και οικισμού από την εποχή του Ρε Αλέξη 1427, ή και μετέπειτα μέχρι το 1740, ούτε και προέκυψαν οποιαδήποτε στοιχεία που αφορούν την ζωή και το έργο του Ρε Αλέξη που να τον συνδέουν με το χωριό μας.

Η πιθανότητα ύπαρξης κάποιας παλαιότερης μάνδρας ζώων στην περιοχή του χωριού και ιδιαίτερα στην τοποθεσία «καλάμι», που θυμούνται γηραιότεροι κάτοικοι του χωριού, την θεωρώ περιστασιακή και όχι από την εποχή του Ρε Αλέξη, χωρίς να αποκλείω την πιθανότητα εκεί να κτίστηκαν οι μάνδρες των ζώων, της πρώτης κυνηγημένης από τους Τούρκους οικογένειας, που κατοίκησε στο χωριό. Να μη ξεχνούμε ότι ο συγκεκριμένος χώρος αποτελεί, από μόνος του, φυσικό κρυψώνα. Σίγουρα ο οικισμός «Μάνδρα», στα βόρεια της οροσειράς,

στους ενετικούς χάρτες, αποτέλεσε αργότερα τον πρόδρομο για τη δημιουργία του χωριού μας, αρχικά με την ονομασία Μανδρ'αλέξη και στη συνέχεια Μάνδραις / Μάνδρες.

Εκτός από τα κατάστιχα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής στα οποία αναφέρεται το χωριό μας, την εποχή της Τουρκοκρατίας, με το όνομα "Μανδρ'αλέξη", υπάρχει και στην αποικιοκρατική εφημερίδα, τα πρώτα χρόνια της Βρετανικής κυριαρχίας, η πιο κάτω δημοσίευση η οποία βεβαιώνει ότι το χωριό ονομαζόταν Mandralexi και ότι από τις 15 /3 /1880 θα υπαγόταν διοικητικά στο διαμέρισμα Καρπασίας μαζί με την Ακανθού, τον Άγιο Ιάκωβο και το Φλαμούδι, αντί στο διαμέρισμα Μεσαορίας που ίσχυε κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας.

THE CYPRUS GAZETTE.

Published by Authority.

MONDAY, MARCH 15, 1880.

(b) Four villages heretofore reckoned in the Nahie of Mesaoria, in the District of Famagusta, will form part of the Nahie of Carpas, in the same District, to wit,

Akanthou		Hagio Jacobo		Mandralexi		Phlanioudi
----------	--	--------------	--	------------	--	------------

Η δημοσίευση αυτή ήταν και η τελευταία με το όνομα Mandralexi, γιατί σε χάρτη της Κύπρου που εκδόθηκε το 1882 από το Κτηματολόγιο, καθιερώθηκε το όνομα Μάνδραις. Επίσης στην πιο κάτω έκδοση της αποικιοκρατικής εφημερίδας στις 25 Μαΐου 1883, στην οποία καθορίζονταν εκλογικά κέντρα για τις επαρχίες, το χωριό μας αναφέρεται πλέον ως Mandraes, εγκαταλείποντας την ονομασία Μάνδραλέξη.

The Cyprus Gazette.

(Published by Authority.)

No. 108.]

FRIDAY, MAY 25TH, 1883.

LEFKONIKO.

LEFKONIKO	Ayios Khariton
Davlos	Kornokipos
Ayios Nikolaos	Gouphaes
Kridhia	Chatos
Patriki	Knodara
Gastria	Psilatos
Phlamoudhi	Gypros
Ardana	Lapithos
Yerani	Trikomo
Avgoiidha	Ayios Yeorghios
Ayios Andronikos	Spathariko
Ayios Elias	Arnadhi
Monarga	Miles
Akanthou	Paradisi
Mandraes	Aloa
Ayios Jakovos	Sandalaris
Platani	Peristerona
Malounda	Piyi
Artemi	Yenagra
Ayios Nikolaos	Vitsada
Antiphonitis Monastery	Marathovouno
Trypimeni	Angastina

1.2 Τσιφλίκια στη Μεσσαορία

Μελετώντας τα κατάστιχα της ιεράς Αρχιεπισκοπής, διαπίστωσα ότι κατά την ίδια χρονική περίοδο (1800), υπήρχαν τρεις οικισμοί στο διαμέρισμα Μεσσαορίας με τα ονόματα:

- i) Μανδρ'αλέξη,
- ii) Τσιφλίτζι Μάνδιας, και
- iii) Τσιφλίτζι Μάνδρας/Μάνδρες

που η συνωνυμία τους είναι δυνατόν να προκάλεσε σύγχυση στους γραφιάδες της εποχής εκείνης, με αποτέλεσμα την καταχώριση πληροφοριών του ενός χωριού/οικισμού στον άλλο.

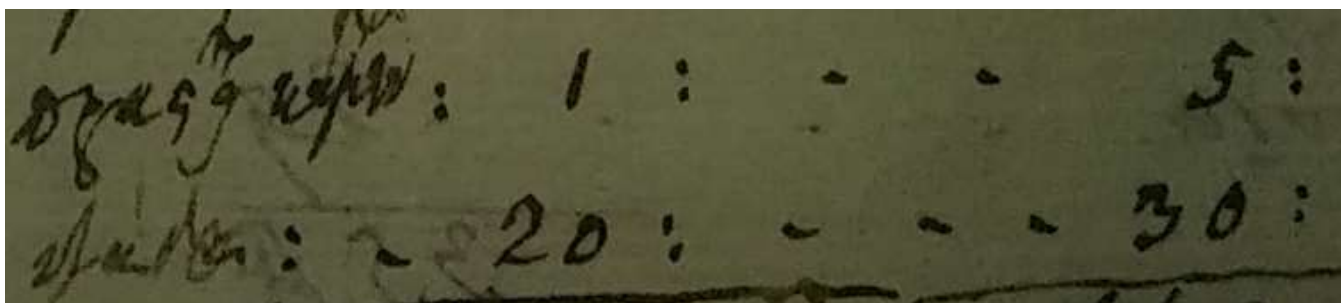
α) Μανδρ'αλέξη, με 6 φορολογούμενους το 1800. Είναι βέβαιο ότι πρόκειται για το χωριό μας. Τα ονόματα του καταλόγου ταυτοποιούνται με τα ονόματα των συγχωριανών μας και κυρίως με τα ονόματα του Γιωρκή Δημήτρη Καγιάσα ή Μούζουρου, Χριστοφή Καγιάσα ή Μούζουρου, τα οποία είναι γνωστά σε μας και του Τομάζου Γιωρκή, οι απόγονοι των οποίων ζούσαν στο χωριό μας μέχρι το 1974. Οι έξι φορολογούμενοι πλήρωσαν, τότε, συνολικά 202 γρόσια κεφαλικό φόρο.

β) Τσιφλίτζι Μάνδιας με 8 φορολογούμενους το 1825. Το τσιφλίκι Μάνδιας, εμφανίζεται στους ενετικούς καταλόγους και βρισκόταν νότια της Αγκαστίνας, τα ονόματα των κατοίκων του τσιφλικιού αυτού, όπως φαίνεται πιο κάτω στη φορολογία, καμία σχέση έχουν με τα ονόματα των συγχωριανών μας. Σημειώστε ότι τόσο το τσιφλίκι Μάνδια, όσο και αρκετά άλλα της μεσσαορίας εξαφανίστηκαν προς το τέλος της τουρκοκρατίας.

1. Γεωργής Χαρίτου,
2. Χριστόδουλος Χαρίτου
3. Σάββας Γιωρκή (καλόγερος μαχαιράδας)
4. Αργυρός Λοΐζου
5. Αντώνης Χαρίτου
6. Λογιζής Αργυρού
7. Κυριάκος Σάββα
8. Νικόλας Γεωργή.

γ) Τσιφλίτζι Μάνδρας/Μάνδρες, με 20 φορολογουμένους

(για να μπορέσει κάποιος να διαβάσει τα γράμματα του 1800 πρέπει να μελετήσει αρκετά ονόματα.)

Δυστυχώς τα τσιφλίκια Πραστιού, Κάμπος, Μάνδρες και Μάνδρας είναι καταγραμμένα μόνο στο ευρετήριο του βιβλίου της Αρχιεπισκοπής και δεν υπάρχει ξεχωριστή φορολογία, πιθανόν οι φορολογούμενοι να συμπεριελήφθησαν στα χωριά της περιοχής.

Θεωρώ ότι είναι σημαντικό να αναφέρω, πως όλα τα ονόματα βρίσκονται στην ίδια σελίδα του κατάστιχου, μεταξύ άλλων ονομάτων χωριών και τσιφλικιών μεσαορίας, πράγμα που σημαίνει πως υπήρχαν ταυτόχρονα και οι τρεις οικισμοί την ίδια χρονική περίοδο του 1800 και δεν πρόκειται για επανάληψη του ίδιου ονόματος σε διαφορετική μορφή. Λόγω συνωνυμίας το ενδεχόμενο καταχώρισης στα βιβλία γεγονότων του ενός οικισμού σε άλλο δεν αποκλείεται.

Το τσιφλίκι Μάνδρες του Πραστιού, βρισκόταν κοντά στο Πραστιό βόρεια των Κουκλιών. Είναι πιο κοντά στη Μηλιά παρά το χωριό μας, η θέση του οποίου

φαίνεται και στο διπλανό χάρτη του Kitchener του 1882. Επίσης στην ίδια περιοχή, μεσαορίας, βρισκόταν και το τσιφλίκι Μάνδρα Γαϊδουρά. Ως γνωστό η εκκλησία του χωριού αυτού είναι αφιερωμένη στον Άγιο Μάμα.

Ο συγχωριανός μας Ευθύμιος Ευθυμίου, σε ομιλία του στο 3ο φιλολογικό μνημόσυνο του Ρε Αλέξη, στις 26/ 5 / 2017, στη Λάρνακα, ανέφερε πως σε ενετικούς καταλόγους του Grivaud, εντόπισε την καταχώριση: Μάνδρα του Αλέξη (Μάνδρες του Πραστιού). (Αντίγραφο από τον κατάλογο Grivaud). (Μάνδρες με "ε").

MANDRA tou ALEXI (MANDRES tou PRASTIOU)
MANDRES

Από μόνη της η αναφορά αυτή στους καταλόγους Grivaud, βεβαιώνει ότι το χωριό μας Μανδραλέξη δεν έχει οποιαδήποτε σχέση με τη Μάνδρα του Ρε Αλέξη. Η Μάνδρα του Ρε Αλέξη (Μάνδρες του Πραστιού) βρισκόταν στην καρδιά της μεσαορίας και πλησίον του ποταμού Πηδιά, με απέραντες εκτάσεις εύφορης γης για βόσκηση των ζώων του.

Στο διπλανό χάρτη, φαίνεται η θέση των Μανδρών του Πραστιού, την οποία έχω προσθέσει σε ενετικό χάρτη. Η θέση αυτή σημειώνεται στο χάρτη Kitchener.

Στην περιοχή Κοντέας – Κουκλιών – Πραστιού υπήρχε και εκκλησία του Αγίου Μάμα, προστάτη των

βοσκών, από τον καιρό της Φραγκοκρατίας, η οποία με την πάροδο των χρόνων και τη διάλυση των τσιφλικιών της περιοχής, εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε.

Δυστυχώς στο Μέγα Κτηματικό κώδικα της Αρχιεπισκοπής, παρόλον που καταγράφονται τα ονόματα των χωριών της τότε εποχής καθώς και η περιουσία των εκκλησιών δεν αναφέρεται το όνομα του Αγίου στον οποίο ήταν αφιερωμένη η εκκλησία του κάθε χωριού.

Ότι απέμεινε από την εκκλησία του Αγίου Μάμα στη μεσαορία, φαίνεται στη διπλανή φωτογραφία.

Το χωριό μας την εποχή εκείνη ονομαζόταν “Μανδραλέξη” και παρέμεινε με το ίδιο όνομα από τη δημιουργία του χωριού γύρω στα 1740 μέχρι το 1882

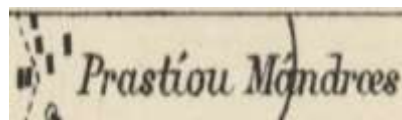
και στη συνέχεια καθιερώθηκε το όνομα Μάνδραις, αφού είχαν ήδη διαλυθεί / εξαφανισθεί τα τσιφλίκια της μεσαορίας. Οπότε αναφορές στα βιβλία της εποχής πριν το 1882, που αναφέρονται στα χωριά /τσιφλίκια Μάνδρα ή και Μάνδρες πιστεύω δεν αφορούν το χωριό μας.

Εν όψει των πιο πάνω, προκύπτει ότι το τσιφλίκι Μάνδρες του Πραστιού είναι η Μάνδρα του Ρε Αλέξη. Αξίζει να αναφέρω ότι στο χάρτη Kitchener του 1882, το χωριό μας γράφεται με “αι” ενώ οι Μάνδρες του Πραστιού με “ε”.

ΜΑΝΔΡΑΙΣ

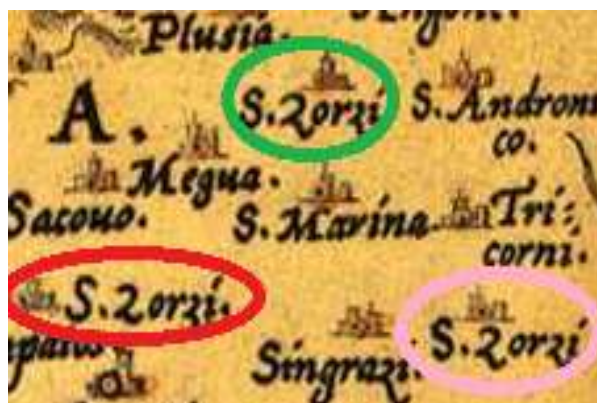
ΜΑΝΔΡΕΣ

1.3 Σχέση του χωριού μας με τον Άγιο Γεώργιο του Τσερέ

Με τη βεβαιότητα πλέον ότι το χωριό μας πήρε το όνομα Μανδραλέξη από τον πρώτο του κάτοικο που ονομαζόταν Αλέξης, θεωρώ σκόπιμο όπως μελετήσουμε τις δραστηριότητες ενός άλλου χωριού, του Αγίου Γεωργίου Τζερέ (Τσερέ), η δράση των κατοίκων του οποίου σχετίζεται άμεσα με το χωριό μας. Μετά θα επανέλθουμε για να εντοπίσουμε, μέσα από φορολογικούς καταλόγους και απογραφή της τότε εποχής, τους απογόνους του Αλέξη.

Την εποχή της Φραγκοκρατίας, μεταξύ των χωριών Αγίου Ιακώβου και Πλατανιού, στους πρόποδες του Υψαρόβουνου, νότια του Πιτσιβή, βρισκόταν ο Άγιος Γεώργιος Τζερέ, (σε κόκκινο κύκλο), ένα εξ ολοκλήρου Ελληνικό χωριό το οποίο με την πάροδο των αιώνων εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε. Φαίνεται, ήταν πολύ προσφιλής ο

Άγιος Γεώργιος την εποχή της Φραγκοκρατίας, αν λάβουμε υπόψη ότι μόνο στην περιοχή αυτή υπήρχαν τρεις οικισμοί αφιερωμένοι στον Άγιο και πάρα πολλοί σε όλη την Κύπρο, ενώ το όνομα Γεώργιος ήταν πολύ κοινό μεταξύ των κατοίκων, σύμφωνα με τους καταλόγους φορολογίας της εποχής τους οποίους μελέτησα.

Στο χάρτη του 1573 το χωριό Άγιος Γεώργιος Τζερέ αναφέρεται με την ονομασία S. Zorzi και όπως προκύπτει από ενετικά αρχεία, το 1565 είχε 43 κατοίκους ελεύθερους καλλιεργητές. Φεουδάρχης του χωριού αναφέρεται ο Άγγελος (Άνζολο) Sanson, (1534), γραμματέας του δημόσιου ταμείου της Κύπρου, που ήταν και ο τελευταίος φεουδάρχης, αφού μερικά χρόνια αργότερα η Κύπρος κατακτήθηκε από τους Τούρκους.

Η λέξη “Τζερέ” σε ενετικούς χάρτες αναφέρεται ως cere, και σε καταλόγους Zere και Xeros. Πιστεύεται ότι το όνομα προέρχεται από το Φράγκικο ρήμα “gerer” του οποίου η παθητική μετοχή είναι “gere”. Το ρήμα σημαίνει διευθύνω, οδηγώ, καθοδηγώ κι έτσι η παθητική μετοχή σημαίνει οδηγός, οδηγητής. Συνεπώς, η Εκκλησία του χωριού ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο τον Οδηγητή”, όπως δηλαδή έχουμε την Παναγία την Οδηγήτρια. Βεβαίως ο Άγιος Γεώργιος χαρακτηρίζεται και ως Τροπαιοφόρος και Στρατηλάτης, αφού ο ίδιος υπήρξε στρατιώτης του Ρωμαϊκού στρατού.

Στο διπλανό χάρτη που ετοιμάστηκε από τους Άγγλους το 1882, αμέσως μετά την κυριαρχία τους στην Κύπρο, το χωριό Άγιος Ιάκωβος, φαίνεται, για άγνωστο λόγο να αποτελείται από δυο οικισμούς, ενώ πιο κάτω αριστερά υπάρχουν τα ερείπια του χωριού Άγιος Γεώργιος του Τζερέ. Οι δυο οικισμοί Αγίου Ιακώβου ούτε καν σύνδεση είχαν μεταξύ τους, ενώ η σύνδεση τους με τη

Μάνδρ'αλέξη γινόταν από διαφορετικούς δρόμους.

Άγιος Γεώργιος Τζερέ

Μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Τούρκους, οι κάτοικοι των δυο κοντινών χωριών Αηνάκωφου (χριστιανοί), και Πλατανιού (αρμένιοι), εξισλαμίστηκαν και με τις συνεχείς ενοχλήσεις τους, ανάγκασαν τους κατοίκους του Αγίου Γεωργίου, να αναζητήσουν ασφαλέστερο μέρος για διαμονή και

εγκατάσταση. Έτσι με την πάροδο του χρόνου οι κάτοικοι έφυγαν και το χωριό ερημώθηκε.

Παρέμεινε όμως η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και για αρκετά χρόνια, προτού καταστραφεί, χωριανοί μας περνώντας από εκεί, άναβαν το καντήλι του Αγίου.

Το χωριό **Πλατάνι** βρίσκεται στα δυτικά του χωριού μας και είναι ένα από τα παλαιότερα Αρμένικα χωριά της περιοχής. Χρονολογείται από το 578 μ.Χ. όταν ο στρατηγός Μαυρίκιος Καππαδόκης μετέφερε στην Κύπρο 3.350 αιχμάλωτους Αρμένιδες από την Αρζανήνη . Οι Αρμένιοι αυτοί υπηρέτησαν το Βυζάντιο ως μισθοφόροι στρατιώτες και ακρίτες και ίδρυσαν τότε στην Κύπρο, τα Αρμένικα χωριά, Αρμενοχώρι, Αρμίνου, Κορνόκηπος, Πατρίκι, Πλατάνι και Σπαθαρικό. Με το πέρασμα του χρόνου και μετά το 1571, οι κάτοικοι του Πλατανιού και Αηγάκωφου, όπως ήδη αναφέρθηκε, εξισλαμίστηκαν, αλλά διατήρησαν το όνομα του χωριού τους.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι και στα ανατολικά του χωριού μας, ένα άλλο ελληνικό χωριό, ο **Άγιος Ανδρόνικος**, εξισλαμίσθηκε την ίδια περίπου εποχή. Το χωριό αυτό παραχωρήθηκε ως δώρο στους Τούρκους πολεμιστές, τους κανονιέριδες, επειδή συνέβαλαν αποφασιστικά στη μάχη για την κατάληψη της Αμμοχώστου το 1571. Έτσι πήρε και το όνομα Ττοψιούκιογλου δηλ. χωριό των κανονιέριδων. Ο τελευταίος Έλληνας κάτοικος του χωριού το εγκατέλειψε γύρω στα 1850 και εγκαταστάθηκε στα Άρδανα, με αποτέλεσμα ο Άγιος Ανδρόνικος να κατοικείται έκτοτε μόνο από τούρκους.

Φορολογούμενοι κάτοικοι Αγίου Γεωργίου Τζερέ το 1825

Δημήτριος Αργύρη	30.00
Σάββας Ελευθερίου	165
	124.20
	116.20
	30.00
	147

1. Δημήτριος Αργύρη,
2. Σάββας Ελευθερίου (από Μανδρ'αλέξη)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1 Ίδρυση του χωριού μας

Όπως τονίστηκε και προηγουμένως, το χωριό Μανδραλέξη πήρε σάρκα και οστά από το όνομα του ιδρυτή του Αλέξη, ο οποίος έκτισε τη μάνδρα του στο χωριό μας, γύρω στα 1740. Για την καταγραφή των απογόνων του Αλέξη, καθώς και για την μετέπειτα πληθυσμιακή ανάπτυξη του χωριού, επικέντρωσα την έρευνά μου στους φορολογικούς καταλόγους του έτους 1800 και μετά.

2.2 Επιλογή της τοποθεσίας του χωριού

Η επιλογή της τοποθεσίας και θέσης του χωριού εξαιρετική από κάθε άποψη, αν κάποιος φαντασθεί τη μορφολογία του εδάφους στην πλαγιά του βουνού, μέσα σε πυκνό δάσος, στους πρόποδες του οποίου επεκτεινόταν μια εύφορη κοιλάδα..

α) Πλησίον ποταμού όπου ενώνονται τα νερά τριών πηγών, της καυκαλιάς (δεν αξιοποιήθηκε) στα Β/δυτικά, του Αη Δκιόφилου και του καλαμιού στα Βόρεια, ώστε να έχουν νερό τόσο για τις ανάγκες τις οικογένειας, όσο και των ζώων τους.

β) Στα βόρεια ένα πανέμορφο πυκνό δάσος με πεύκα και κυπαρίσσια με πυκνή άγρια βλάστηση, το οποίο δυστυχώς καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1956 για την οποία ευθύνεται ο Άγγλος κατακτητής (λεπτομέρειες πιο κάτω).

γ) Στα νότια, είχε όλη την έκταση της κοιλάδας μέχρι τον Άγιο Ιάκωβο, για καλλιέργεια, σπορά και βοσκή των ζώων της οικογένειας.

δ) Στα ανατολικά, είχε μια απότομη χαράδρα το « φτέρος », ίσως και αυτό για λόγους προστασίας.

2.3 Πρώτη οικογένεια

Για να οδηγηθούμε στην πρώτη οικογένεια που κατοίκησε στο χωριό, έχω μελετήσει τους φορολογικούς καταλόγους των ετών 1800 και 1825, τους οποίους εξασφάλισα από το αρχείο της ιεράς Αρχιεπισκοπής, την απογραφή που έγινε το 1841, καθώς και την απογραφή του έτους 1862.

2.3.1 Κατάλογος φορολογίας “ Μανδρ’αλέξη ” του 1800

Όνομα	Ποσό
αϊδώνη μέγαρη	39
σάββας αϊδώνη	50
μεγάρη αϊδώνη	50
αϊδώνη αϊδώνη	50
Σύνολο	129
αϊδώνη αϊδώνη	43
αϊδώνη αϊδώνη	50
Σύνολο	202

Ο κατάλογος φορολογίας του 1800 περιλαμβάνει οκτώ ονόματα, από τα οποία τα δυο πρώτα άτομα κατοικούσαν στον Άγιο Γεώργιο Τζερέ, γι' αυτό φορολογούνταν μόνο τα έξι που κατοικούσαν στη Μανδρ'αλέξη.

1. Τομάζος Γεωργίου και 2. Αντώνης Λογίζου (Άγιος Γεώργιος Τσερέ, δεν φορολογούνται).
3. Αντώνη Μάρκος (Καλόγερος Τοχνιού)
4. Σάββας Αντώνη (αδήλωτος εκ Λαπήθου),
5. Γεώργης Δημήτρη Καγιάσας (Μούζουρος),
6. Ανδρέας Αντώνη,
7. Αντώνης Δημήτρη Λοϊζου,
8. Χριστοφής Καγιάσας (Μούζουρος)

Ο Τομάζος Γεωργίου από τον Άγιο Γεώργιο Τζερέ, ήταν ο πατέρας του Μιχαήλ Τουμάζου (Κκόλης) που αναφέρονται στο φορολογικό κατάλογο του 1825, που όπως φαίνεται και οι δυο τους εγκαταστάθηκαν στο χωριό μας μετά το 1800.

Ο Γεώργης Δημήτρη Καγιάσας, είναι ο Γιωρκής Καμπούρης, πατέρας του Αλέξη, Λούκα (Γερόλουκα), Χριστοφή (Ττοφιά) και Σάββα (Σαουρτά) για του οποίους θα αναφερθούμε αργότερα.

Ο Χριστοφής Καγιάσας (Μούζουρος) ήταν αδελφός του Δημήτρη Καγιάσα (Μούζουρου), πατέρα του Γιωρκή Καμπούρη. Ο Χριστοφής δεν άφησε απογόνους στο χωριό.

Ο Αντώνη Μάρκος ήταν καλόγερος στο Τοχνί και περιλαμβάνεται στο προσωπικό της Παναγίας του Τοχνιού.

Ο Σάββας Αντώνη και ο Ανδρέας Αντώνη, καθώς και ο Αντώνης Δημήτρη Λοΐζου, πιθανόν μέλη της ίδιας οικογένειας, δεν συνέχισαν να κατοικούν στο χωριό, ούτε και συνδέονται με μελλοντικές οικογένειες του χωριού. Φαίνεται ήταν περιπλανώμενοι εργάτες αναζητούντες εργασία και στη συνέχεια το εγκατέλειψαν.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ο μόνος μόνιμος κάτοικος του χωριού την εποχή εκείνη ήταν η οικογένεια του Γιωρκή Δημήτρη Καγιάσα (Μούζουρου).

2.3.2 Κατάλογος φορολογίας “Μανδραλέξη” του 1825

Όνομα	Ποσό
Τομάζος Γεωργίου	64.00
Μιχαήλ Τουμάζου	16.00
Γεώργης Δημήτρη	23.00
Χριστοφής Καγιάσας	140.00
Αντώνη Μάρκος	30.00
Σάββας Αντώνη	30.00
Ανδρέας Αντώνη	30.00
Αντώνης Δημήτρη	30.00
Λοΐζου	30.00
Σύνολο	259

Ο κατάλογος φορολογίας του 1825 περιλαμβάνει δέκα ονόματα, τα ακόλουθα:

1. Αλέξιος Γιωργίου Δημήτρη
2. Χριστόδουλος Χ΄΄ Λευτέρη / Εκκλησία Παλλουριωτίσσης.
3. Τομάζος Γεωρκή
4. Λαμπρής (γαμβρός Χ΄΄Λευτέρη, από Άγιο Γεώργιο Τζερέ) .
5. Χ΄΄Λευτέρης
6. Αντώνιος Ανδρέου
7. Πολύς Τομασή (καλόγερος στη Μαχαιράδα)
8. Μιχαήλ Τομάζου
9. Σάββας Χ΄΄Ελευθερίου (από Άγιο Γεώργιο Τζερέ)
10. Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη

Συγκρίνοντας τους δύο φορολογικούς καταλόγους διαπιστώνουμε ότι η μόνη σύνδεση είναι αυτή του Γεωργίου Δημήτρη Καγιάσα (αρ. 5 στον κατάλογο του 1800) και του Αλέξιου Γιωργή Δημήτρη (αρ. 1 στον κατάλογο του 1825). Θεωρώ ότι ο Αλέξιος είναι ο πρωτότοκος γιος του Γεώργη Δημήτρη Καγιάσα. Ίσως να υπάρχει και σύνδεση του ονόματος αρ. 6 στον πρώτο κατάλογο και του αρ. 6 στον δεύτερο κατάλογο, όμως τα ονόματα αυτά, όπως θα διαφανεί και πιο κάτω, δεν συνδέονται με μεταγενέστερη οικογένεια του χωριού. Ο Πολύς Τομασή με αρ. 7 στον δεύτερο κατάλογο, ήταν καλόγερος στη Μαχαιράδα, (Μαχαιράς). Διαπίστωσα ότι και στους καταλόγους φορολογίας και άλλων χωριών, Φλαμούδι , Άρδανα κλπ., υπήρχαν καλόγεροι στη Μαχαιράδα.

Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι στο χωριό μας, το 1825, κατοικούσαν τέσσερις οικογένειες που απαρριθμούσαν γύρω στα 20 άτομα.

1. Οικ. Γιωρκή Δημήτρη (Καμπούρης) (φορολογούμενος είναι ο ενήλικας γιος του Αλέξιος)
2. Οικ. Τομάζου Γεωργίου
3. Οικ. Χ΄΄Λευτέρη
4. Οικ. Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη

Οι υπόλοιποι φορολογούμενοι του 1800 δεν κατοικούσαν στο χωριό. Ο Χριστοφής Καγιάσας, δεν περιλαμβάνεται στην φορολογία του 1825, ίσως πέθανε λόγω ηλικίας, χωρίς να αφήσει απογόνους. Δεν περιλαμβάνεται στη δεύτερη φορολογία και ο αδελφότεχνός του Γεώργιος Δημήτρη Καγιάσας. Είναι γνωστό σε μας τους μεγαλύτερους, ότι τα περισσότερα κτήματα εντός και γύρω από το χωριό μας, ανήκουν σε απόγονους του Γιωργή Δημήτρη Καγιάσα (Καμπούρη) και έτσι δεν ήταν δυνατόν ο Γιωργής να απέφευγε τότε τη φορολογία. Γνωρίζουμε επίσης από μεταγενέστερη απογραφή (1862), ότι το 1820 ο Γιωργής απέκτησε και άλλο γιό, το Σάββα (Σαβουρή). Το 1825 όταν επιβλήθηκε η φορολογία, ο Γιωργής δεν βρισκόταν στην ζωή, γι' αυτό στον κατάλογο εμφανίζεται ο πρωτότοκος γιός του Αλέξιος Γιωργή Δημητρίου, καθότι τα υπόλοιπα αδέλφια του ήταν ανήλικα. Είναι φανερό ότι ο Γιωρκής μεταξύ των ετών 1821 -1824 σε ηλικία 45 περίπου ετών απέθανε. Το ενδεχόμενο να συνελήφθηκε το 1821 και εκτελέστηκε / απαγχονίστηκε από τους Τούρκους μαζί με τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό και τις εκατοντάδες άλλους προκρίτους της Κύπρου, ως κτηματίας και πλούχοντα του χωριού Μανδραλέξη, δεν αποκλείεται. Οι οικογένειες του Τομάζου Γιωρκή και Χ' Λευτέρη από τον Άγιο Γεώργιο Τζερέ, καθώς και η οικογένεια του Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη από το Παραδείσι, κατοίκησαν στο χωριό μεταξύ του 1800 και 1825.

Από όλα αυτά που αναφέρθηκαν, διαπιστώνουμε ότι η μόνη οικογένεια που συνεχίζει τη διαδοχή από τον ιδρυτή του χωριού τον Αλέξη, είναι αυτή του Γεώργη Δημήτρη Καγιάσα (Μούζουρου).

2.3.3 Απογραφή του έτους 1841

Αξίζει να αναφερθεί ότι το 1841 ο Τούρκος διοικητής Talaat Effendi διενήργησε απογραφή των φορολογουμένων κατοίκων της Κύπρου. Το χωριό μας είχε δώδεκα φορολογούμενους.

31	Γούφαις.	Koufès.	Gufes.		6	Gouphes.	
32	Άκανθού.	Agathou.	Acanthu.		102	Akanthou, dit Aga- thou.	Acathou.
33	Φλαμούδι.	Flamouti.	Flamudi.		28	Phlamoudi, ou Vla- moudi.	
34	Μανδραλέξι.	Mandralexi.	Mandralexi.		12	Mándraes Aléxi.	
35	Λάπαθος.	Lapattos.	Lapathos.		8	Lápathos.	
36	Σύγκρασις.	Singrasi.	Singrassis.		25	Syngراسi.	
37	Σπαθαρικόν.	Ispattariko.	Spataricon.	(1)	10	Spatharikó.	
38	Παραδείσι.	Parais.	Paradissin.		11	Paradisi.	Le Paradis.
39	Άρναδί.	Arnai.	Arnadi.		16	Arnadhí.	

Αν λάβουμε υπόψη τη φορολογία του έτους 1825 και την απογραφή των αρρένων κατοίκων του χωριού μας το 1862, που καταγράφεται στη συνέχεια, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι δώδεκα φορολογούμενοι κάτοικοι του χωριού μας το 1841, που αναφέρονται στην έκθεση του Τούρκου διοικητή Talaat, ήταν οι ακόλουθοι:

1. Τα παιδιά του Γιωρκή Δημήτρη Καμπούρη:
Αλέξης, Λούκας, Χριστοφής και Σάββας (4)
2. Τομάζος Γεωργίου & Μιχαήλ Τομάζου (2)
3. Χριστοδουλής και Σάββας Χ΄΄Λευτέρη , (2)
4. Ηλίας, Γιαννής, Δημήτρης και Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη. (4)

2.3.4 Απογραφή του έτους 1862

Το 1862, επί Τουρκοκρατίας, έγινε καταγραφή/απογραφή των αρρένων κατοίκων του χωριού μας. Τόσο τα ονόματα, όσο και η ηλικία τους κατά την ημέρα της απογραφής, φαίνονται στα σχεδιαγράμματα που ετοιμάστηκαν, για την κάθε οικογένεια ξεχωριστά.

Στην απογραφή των κατοίκων του χωριού μας σημειώνονται εκτός από τις τέσσερις γνωστές οικογένειες από τους φορολογικούς καταλόγους του 1825 & 1841 και οι οικογένειες (Χ΄΄Παυλή) Χ΄΄ Πολύ Τουμάζου, Δημήτρη Λοϊζου και Παπάγιωρκου Γεωργίου. Φαίνεται ότι κατοίκησαν στο

χωριό μας μετά το 1842 και είναι άγνωστο από πού προέρχονται. Όλες οι λεπτομέρειες, καθώς και τα σχεδιαγράμματα φαίνονται στο «ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄».

2.3.5 Απογραφή του έτους 1881

Η Αγγλική Κυβέρνηση στις 4 Απριλίου 1881, τρία χρόνια μετά την ανάληψη της εξουσίας στην Κύπρο το 1878, διενήργησε απογραφή του συνόλου των κατοίκων της Κύπρου.

Σύμφωνα με την έκθεση του **Frederick W. Barry**, επιθεωρητή καταγραφής πληθυσμού της Αγγλικής κυβέρνησης στην Κύπρο, που δημοσιεύτηκε το 1884, στο χωριό Μάνδρες το 1881, διέμεναν 24 οικογένειες με 127 κατοίκους, ενώ σύμφωνα με την Τούρκικη απογραφή του 1862 διέμεναν 18 οικογένειες με 75 κατοίκους.

Για σκοπούς σύγκρισης, παραθέτω πιο κάτω πίνακα στον οποίο φαίνονται συγκεντρωτικά στοιχεία της απογραφής 1881, που αφορούν τα χωριά που βρίσκονται γύρω από το χωριό μας.

Χωριό	Οικογένειες	Άνδρες	Γυναίκες	Κάτοικοι
Μάνδρες	24	63	64	127
Άρδανα	31	50	49	99
Άγ. Ανδρόνικος	22	42	37	79
Άγ. Ιάκωβος	22	42	50	92
Πλατάνι	38	78	80	158

Αξίζει να αναφέρω ότι στην απογραφή του 1881, καταγράφονται και οι Μάνδρες του Πρασσιού, (αρ. 25 του καταλόγου, με 75 κατοίκους, (47 άνδρες και 28 γυναίκες) που αντιστοιχεί στην

απογραφή του χωριού μας "Μανδραλέξη" που έγινε από τους Τούρκους το 1862 με την ονομασία " Μάνδρες Αλέξη".

Φαίνεται ότι οι Μάνδρες του Πραστιού, προς το τέλος της τουρκικής κατοχής και πριν το 1878, διαλύθηκαν και δεν υπήρχαν εκεί κάτοικοι. Όταν το 1881 έγινε η απογραφή της Κύπρου από τους Άγγλους και στις Μάνδρες του Πραστιού δεν υπήρχαν κάτοικοι, χρησιμοποιήθηκε λανθασμένα η Τούρκικη απογραφή του χωριού μας του 1862, που ήταν καταγεγραμμένη ως " Μάνδρες του Αλέξη" ως απογραφή του χωριού Μάνδρες του Πραστιού. Αυτό επιβεβαιώνει ακόμη μια φορά ότι οι Μάνδρες του Πραστιού, θεωρούνταν ότι ήταν οι " Μάνδρες του Ρε Αλέξη " και όχι το χωριό μας που ονομαζόταν Μανδραλέξη .

Ακολουθεί σχετικό αντίγραφο σελίδας από την αναφορά του Frederick W. Barry, επιθεωρητή καταγραφής πληθυσμού της Κύπρου, στην οποία σημειώνονται στους αριθμούς 24 & 25 το χωριό μας και οι Μάνδρες του Πραστιού (Μάνδρες του Ρε Αλέξη).

21. Lefkoniko	-	-	-	-	-	311	5	6	727	721	1,448
22. Lysi	-	-	-	-	-	160	1	—	387	372	759
23. Malounda	-	-	-	-	-	16	—	1	39	34	73
24. Mandrea	-	-	-	-	-	24	2	—	63	64	127
25. Magdarae tou Prastiou	-	-	-	-	-	18	—	—	47	28	75
26. Manin Chiftlik	-	-	-	-	-	1	—	—	2	4	6
27. Maratha	-	-	-	-	-	10	—	—	17	13	30
28. Melousha	-	-	-	-	-	20	—	—	46	36	82
29. Mora	-	-	-	-	-	60	—	—	124	114	238

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.1 Οι ρίζες μας

Στο βιβλίο του συγχωριανού μας Σάββα Καραγιάννη, “ΕΚ ΜΑΝΔΡΩΝ” που κυκλοφόρησε πρόσφατα, στη σελίδα 225, αναφέρεται μεταξύ άλλων <... προς αναζήτηση της οικογενειακής ρίζας για τους Κκήμητρους φθάνουμε μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα δηλαδή του 1800.....>.

Η αναφορά αυτή είναι και ένας από τους λόγους που με ώθησε στην περεταίρω διερεύνηση της οικογενειακής μου ρίζας.

Από την έρευνα προέκυψε ότι πράγματι, ο Σάββας έφθασε και άγγιξε μια από τις παλαιότερες γνωστές σε μας οικογένειες που κατοίκησαν στο χωριό μας γύρω στα 1740, την οικογένεια του Μούζουρου, από την οποία οι περισσότερες οικογένειες του χωριού μας έχουν τις ρίζες τους, μη εξαιρουμένης και της μητέρας του Βασιλούς Χριστοφή Σάββα Γιωργή Δημήτρη Μούζουρου – Καραγιάννη Χ΄Ψολύ.

Το χωριό μας, όπως έχει ήδη αναφερθεί δημιουργήθηκε, με την εγκατάσταση της οικογένειας Μούζουρου, που είναι η παλαιότερη οικογένεια που κατοίκησε στο χωριό. Ο παππούς μου Γιωρκής Τσαγγάρης (1878 - 1958) μας έλεγε ότι η οικογένεια του Μούζουρου, από τον Άγιο Γεώργιο Τσερέ, ήταν η πρώτη που κατοίκησε και δημιούργησε το χωριό μας και ότι ο Γιωργής Καμπούρης, πάππος του, ήταν γιός του Δημήτρη Μούζουρου, από την οικογένεια του οποίου προερχόταν ο πατέρας του Δημήτρη (Κκήμητρος).

Τα σημερινά στοιχεία επιβεβαιώνουν τις πληροφορίες του παππού μου Τσαγγάρη, πληροφορίες που επαναλήφθηκαν αργότερα και από τον πατέρα μου Παπαδημήτρη. Επίσης, αν και δεν υπάρχουν γραπτές πηγές, ο πατέρας του Δημήτρη και Χριστοφή Μούζουρου ονομαζόταν Αλέξης από τον οποίο το χωριό μας για εκατό πενήντα σχεδόν χρόνια από το

1740 μέχρι το 1880, ονομαζόταν “Μανδραλέξη ή Μάνδρες Αλέξη”. Υπολογίζεται ότι ο Αλέξης θα πρέπει να γεννήθηκε γύρω στα 1715 και ως ο πρώτος βοσκός που εγκαταστάθηκε στην περιοχή, το χωριό πήρε και το όνομά του “Μάνδρα Αλέξη” ή και “Μανδρ’αλέξη”.

3.2 Γενεαλογικό δένδρο των πρώτων γενεών του χωριού μας.

Παραθέτω στη συνέχεια, σχεδιάγραμμα γενεαλογικού δένδρου (πρώτες γενεές), μετά από παράκληση φίλων και συγχωριανών, όχι μόνο για την οικογένεια Μούζουρου, όπως αρχικά ήταν η πρόθεση μου, αλλά για όλες τις οικογένειες, παρόλο που τα ονόματα είναι ήδη γνωστά και καταγράφονται στα βιβλία των δυο συγχωριανών μας, Ευθύμιου Ευθυμίου και Σάββα Καραγιάννη. Ο εντοπισμός νέων στοιχείων, όπως οι φορολογικοί κατάλογοι του 1800 / 1825 και οι απογραφές 1862 και 1881, μας παρέχουν σαφέστερη εικόνα για τους παλαιότερους κατοίκους και προγόνους μας, αφού καλύπτουν όλες τις οικογένειες του χωριού μας.

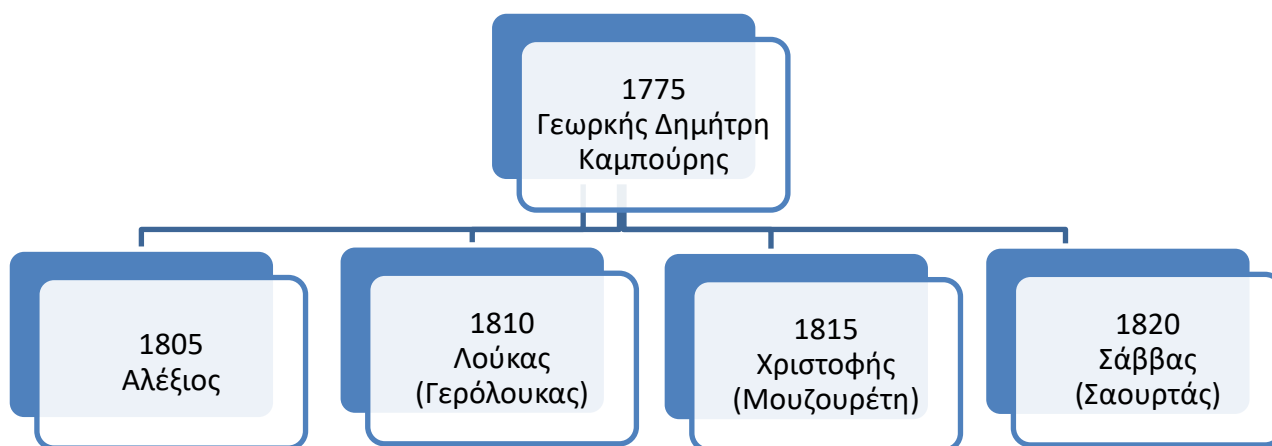
Με τα σχεδιαγράμματα που ακολουθούν είναι εύκολο πλέον για τον κάθε ενδιαφερόμενο Μανδρίτη, να δημιουργήσει το δικό του γενεαλογικό οικογενειακό δένδρο, έχοντας τώρα τα ονόματα των πρώτων κατοίκων του χωριού μας από το 1740, δηλαδή από την ίδρυση του χωριού μας, με την αρχική ονομασία Μανδραλέξη και στη συνέχεια Μάνδρες.

3.2.1 Οικογένεια Δημήτρη και Χριστοφή Μούζουρου

Η οικογένεια του Δημήτρη και Χριστοφή Μούζουρου κατοίκησε στο χωριό μας, όταν ο πατέρας τους, από τον Άγιο Γεώργιο Τζερέ, έκτισε εκεί τη μάνδρα των κοπαδιών του. Ο Δημήτρης, το 1800, δεν βρισκόταν στην ζωή. Ζούσε, σύμφωνα με γραπτές πηγές, ο γιός του **Γιωρκής (Καμπούρης)** και ο αδελφός του **Χριστοφής Μούζουρος**, που και αυτός πέθανε αρχές του 1800, χωρίς να αφήσει απογόνους στο χωριό μας. Ο **Γιωρκής**, γνωστός σε μας από τον

παππού και τον πατέρα μου ως ο **Γιωρκής ο Καμπούρης**, δημιούργησε τη δική του οικογένεια γύρω στα 1800 και απέκτησε τέσσερα παιδιά. Τα γνωστά σε μας ως “Μουζουρέθκια”

⟨Α⟩ ΤΑ ΜΟΥΖΟΥΡΕΘΚΙΑ

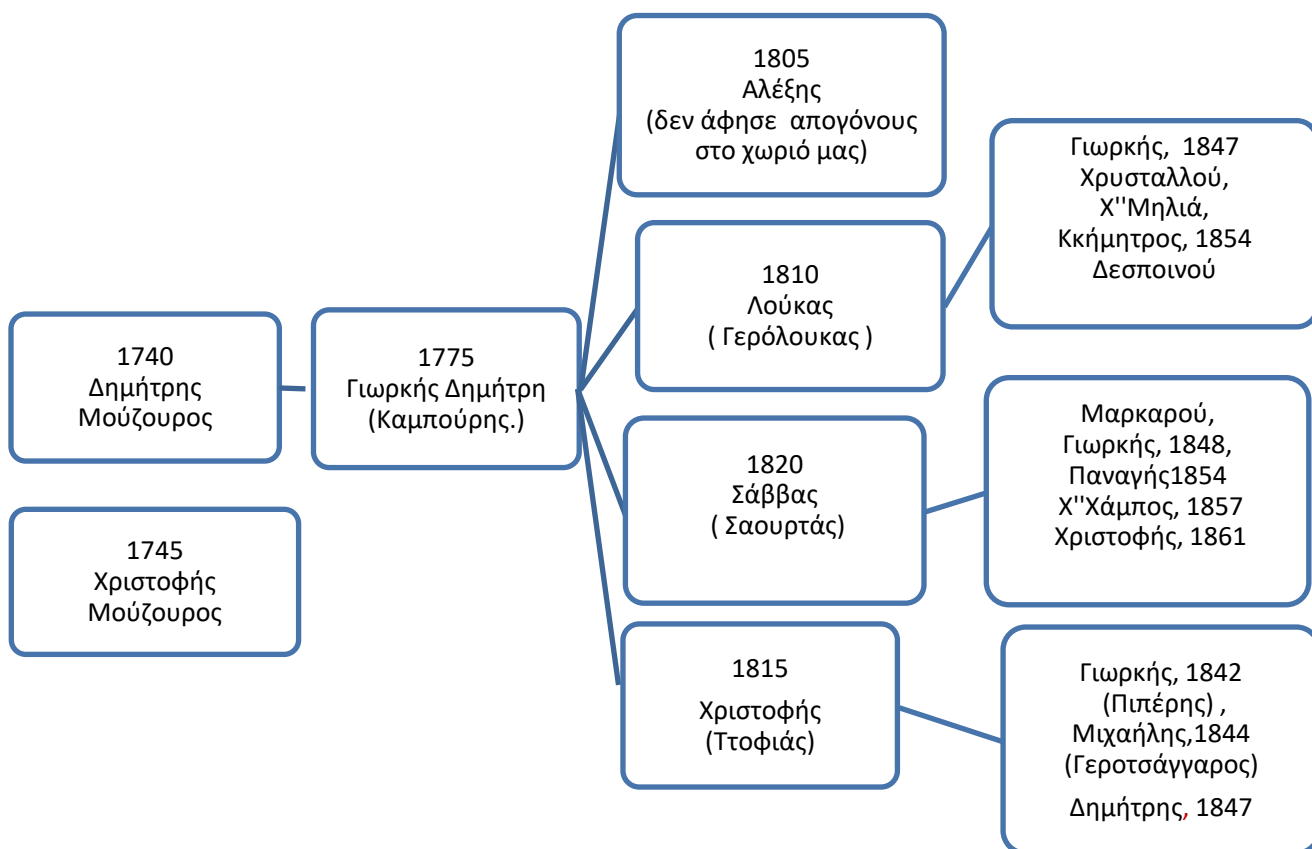

Δεν γνωρίζουμε αν υπήρχαν θυγατέρες, καθότι οι γυναίκες την εποχή εκείνη δεν καταγράφονταν. Τα παιδιά του Γιωρκή, όπως έχει ήδη αναφερθεί, έμειναν ορφανά από πολύ μικρή ηλικία. Ο πρωτότοκος γιος του Αλέξη δεν ήταν μεγαλύτερος των 20 ετών, ακολουθούσαν ο Λούκας, ο Χριστοφής και ο Σάββας ο οποίος ήταν μικρότερος των πέντε ετών, όταν πέθανε ο πατέρας τους Γιωρκής. Τα παιδιά του Γιωρκή παντρεύτηκαν και δημιούργησαν τις δικές τους οικογένειες για τις οποίες θα αναφερθούμε εκτενέστερα πιο κάτω. Δεν καταγράφονται απόγονοι του Αλέξη, πιθανολογείται ότι έφυγε από το χωριό.

Το σπίτι της οικογένειας Μούζουρου βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά του «φτέρους», στο χώρο που βρισκόταν το 1974, το σπίτι του Γεώργιου Παπαδημητρίου και του Γιαννάκη Χρίστου Καραγιάννη, δίπλα από το μύλο της εκκλησίας. Το σπίτι αυτό, με αρκετές αλλαγές

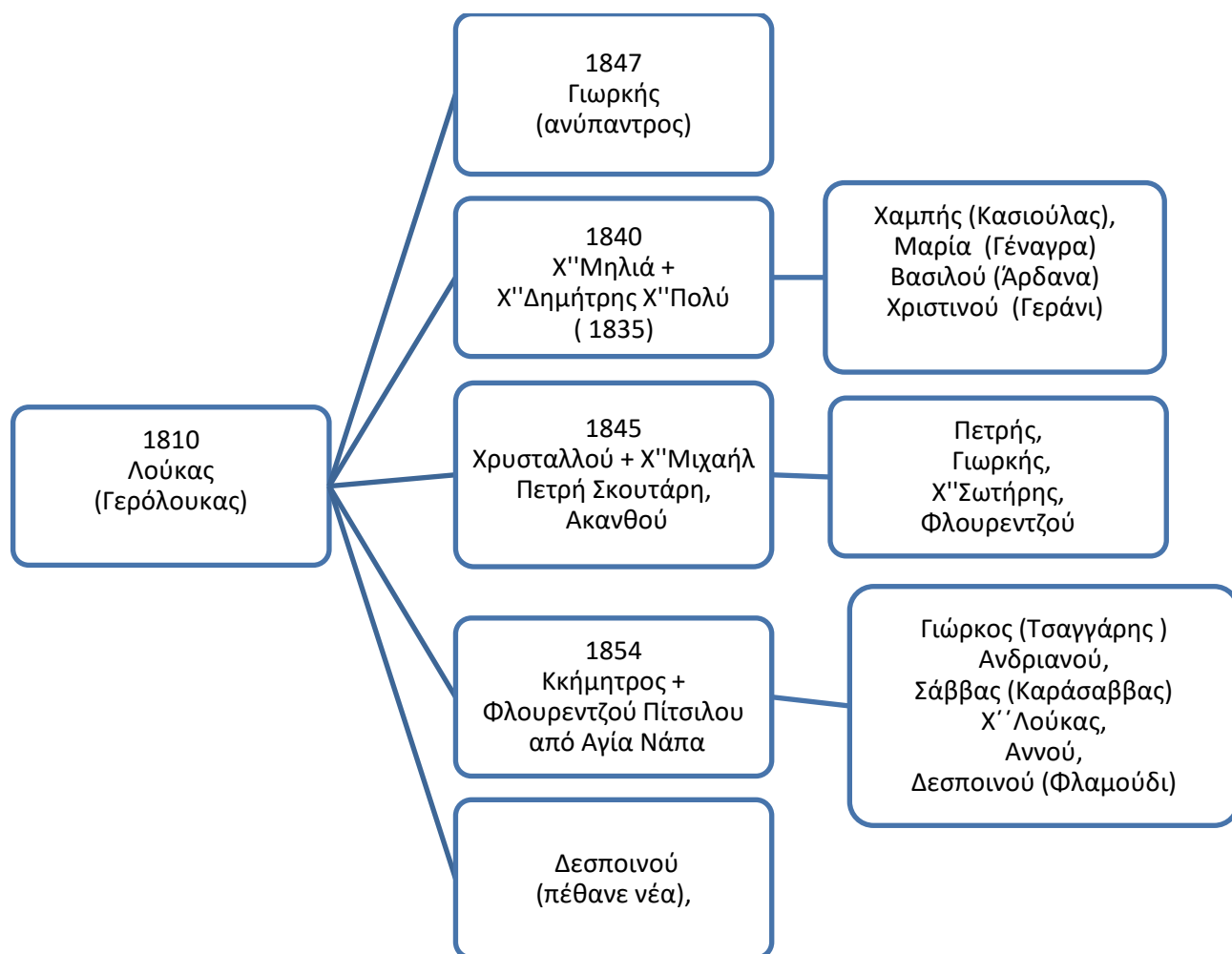
από τότε, πέρασε διαδοχικά στα παιδιά και εγγόνια, της οικογένειας Δημήτρη Μούζουρου(1740), Γιωρκή Καμπούρη (1775), Λούκα Γερόλουκα (1810), Δημήτρη Κκήμητρου (1854), Σάββα Κκήμητρου (Καράσαββας) και Γιωρκή Κκήμητρου (Τσαγγάρης) (1878), Παπαδημήτρη (1903) και Γεωργίου Παπαδημήτρη (Κοκή) (1927) μέχρι το 1974.

⟨B⟩ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΟΥΖΟΥΡΟΥ

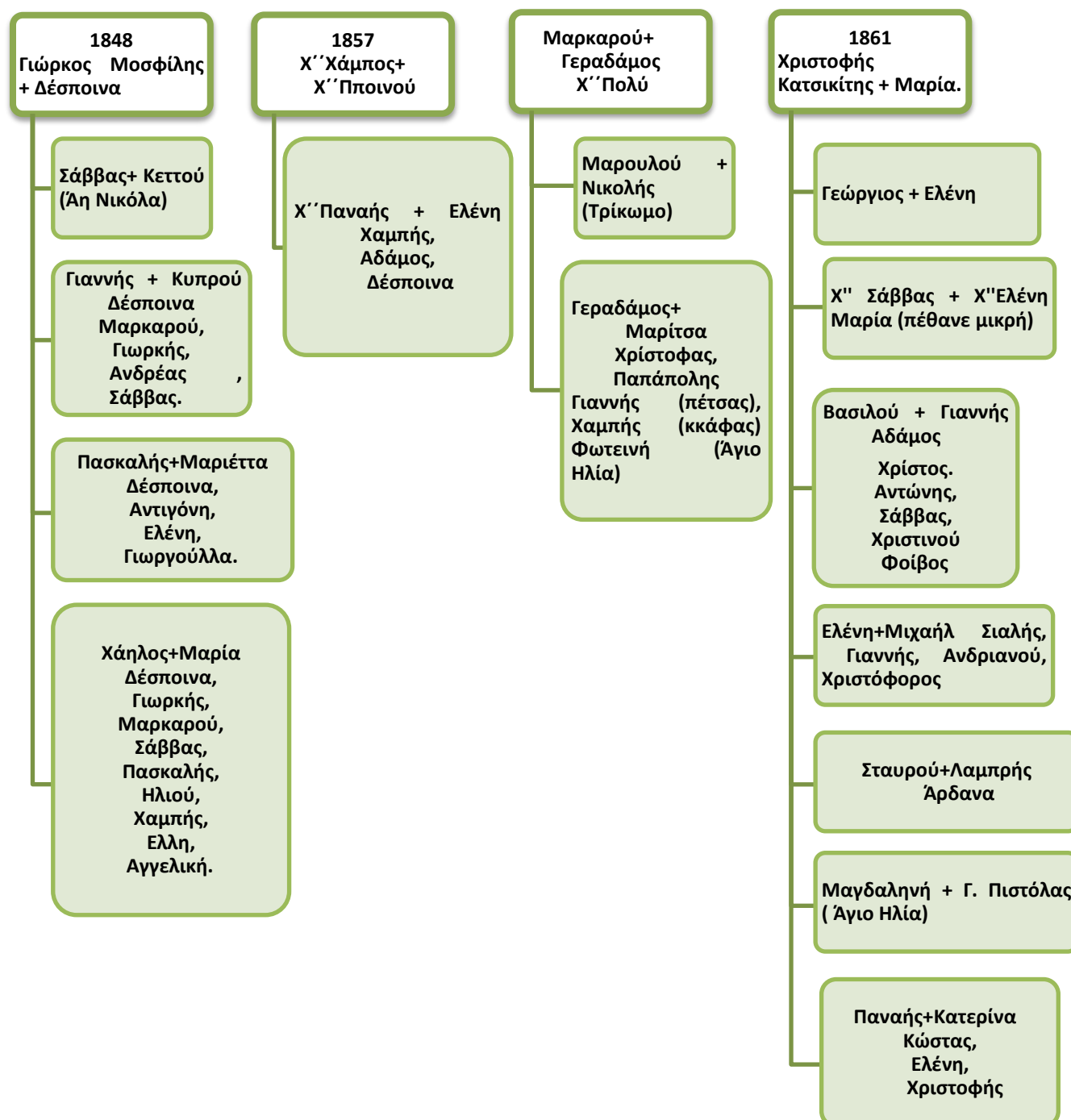
3.2.1.1 Τα παιδιά και εγγόνια του Λούκα Γιωρκή Καμπούρη (Γερόλουκα)

Ο Λούκας (Γερόλουκας), απέκτησε πέντε παιδιά. Δυο από τα παιδιά του, η Χ΄Μηλιά και ο Κκήμητρος, παντρεύτηκαν και κατοίκησαν στο χωριό. Η κόρη του Χρυσταλλού παντρεύτηκε τον Μιχαήλ Πετρή Σκουτάρη και κατοίκησε στην Ακανθού. Λεπτομέρειες αναφέρονται πιο κάτω. Ο γιός του, Γιωργής Λούκα, δεν παντρεύτηκε. Διατηρούσε κοπάδι αίγιες στην περιοχή του Άη Δκιόφилου και συνήθως διανυκτέρευε στο ύπαιθρο. Η Δεσποινού πέθανε νέα. Κτυπήθηκε από ζώα κατά τη διάρκεια του “γαλέματος” και λίγες μέρες μετά πέθανε.

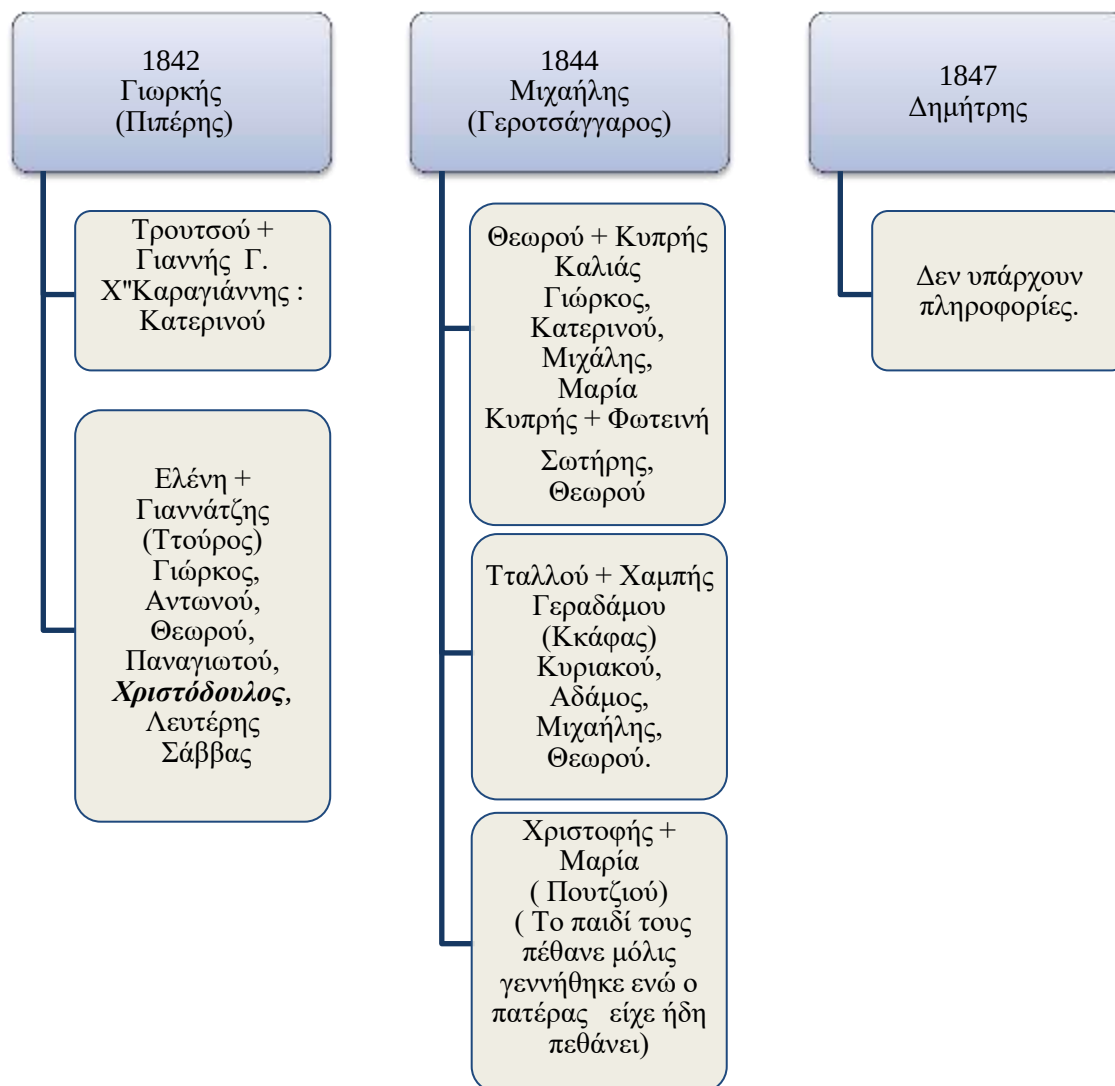
3.2.1.2 Τα παιδιά και εγγόνια του Σάββα Γιωρκή Καμπούρη (Σαβουρής)

Ο Σάββας απέκτησε πέντε παιδιά. Οι τρεις, από τους τέσσερις γιούς του, ο Γιώρκος Μοσφίλης, ο Χ΄ Χάμπος και ο Χριστοφής Κατσικίτης παντρεύτηκαν στο χωριό μας, αφήνοντας αρκετούς απογόνους. Ο Παναγής γιός του Σάββα(1854), δεν άφησε απογόνους .

3.2.1.3 Τα παιδιά και εγγόνια του Χριστοφή Γιωρκή Μούζουρου (Τποφιάς)

Ο Χριστοφής (Τποφιάς) ήταν τότε γνωστός ως Μουζουρέτη, απέκτησε τρεις γιούς. Οι δυο παντρεύτηκαν στο χωριό μας, δεν γνωρίζουμε τι απέγινε ο Δημήτρης. Ο εγγονός του, Χριστοφής παντρεύτηκε τη Μαρία (Πουτζιού) και δεν άφησε απογόνους. Πέθανε νέος και άφησε τη γυναίκα του έγκυο, δυστυχώς όμως το παιδί πέθανε νεογέννητο. Διατηρούσε και αυτός κοπάδι. Μια μέρα επέστρεψε από το κοπάδι άρρωστος και μετά από λίγες μέρες πέθανε. Η Μαρία, ξαναπαντρεύτηκε τον Μιχαήλ Πουζή (Σιαλή) και απέκτησε τον Οδυσσέα.

Οι τέσσερις εγγονές του Ττοφιά, (Μουζουρεθκιού) παντρεύτηκαν στο χωριό με γαμπρούς από τις άλλες δυο οικογένειες του χωριού. Η Τρουσού και η Ταλλού από τους Χ΄΄Πολύες και η Ελένη και Θεωρού από την οικογένεια Χ΄΄Λευτέρη.

Το όνομα του Χριστοφή (Μουζουρέτη), το συναντούμε σε επίσημα κυβερνητικά έγγραφα καταγραφής των συνόρων του χωριού μας με το δάσος Καντάρας . Ήταν ο ιδιοκτήτης κτήματος στην τοποθεσία περβόλια στην περιοχή "Λαντί", στο οποίο περιλαμβάνεται και το περιβόλι του Χαμπή Γεραδάμου (Κκάφα), ενώ σε άλλο έγγραφο αναφέρεται, ότι κτήμα της εκκλησίας (περβόλια) συνορεύει με την πηγή του Μουζουρουθκιού, (νερό του Κκάφα). Η Χρυσταλλού, σύζυγος του Κκάφα (ξαδέλφη του παππού μου Τσαγγάρη) ήταν εγγονή του Μουζουρουθκιού.

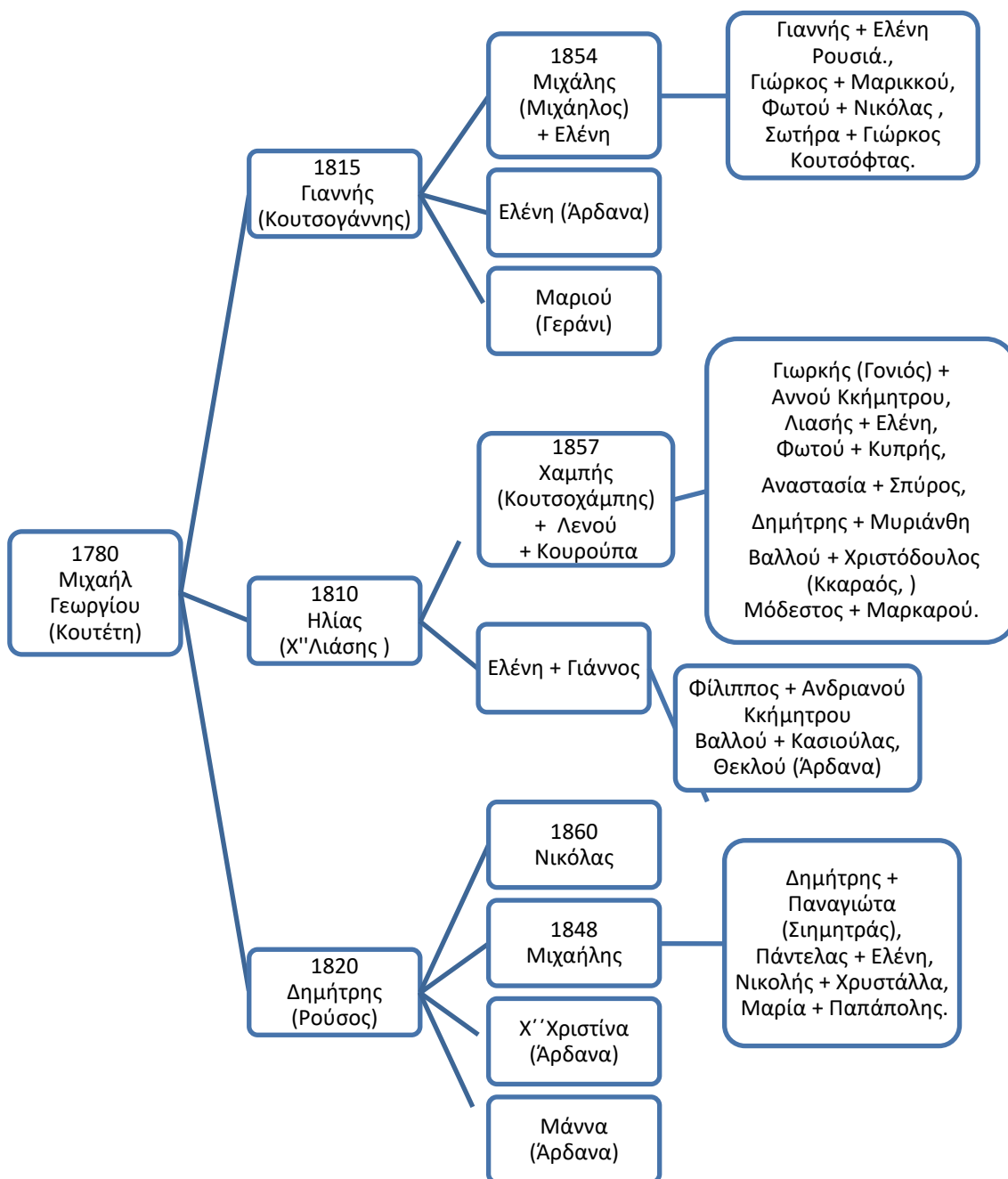
Οι πληροφορίες αυτές σημειώνονται σε αναφορά που συντάχθηκε το Δεκέμβριο του 1884 και αφορούσε την οριοθέτηση του δάσους Καντάρας.

3.3 Η οικογένεια του Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη

Ο Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη, αναφέρεται ως νέος φορολογούμενος το 1800 στο Παραδείσι. Εγκαταστάθηκε στο χωριό μας μεταξύ του 1800 και 1825, δίπλα και δυτικά των σπιτιών του Μούζουρου. Ίσως να είναι ο πρώτος σάγαμπρος στο χωριό μας. Τα παιδιά του ήταν ο Γιαννής (Κουτσογιάννης), ο Ηλίας (Χ΄΄Λιάσης) και ο Δημήτρης (Ρούσος) .

Ο Κουτσογιάννης κατοικούσε στο σπίτι που το 1974 ήταν στην κατοχή του Ανδρέα Νικόλα Καραγιάννη. Ο Δημήτρης κατοικούσε στο χώρο που ήταν το σπίτι του Ανδρέα Καρεκλά και ο Χ΄΄Λιάσης βορειότερα, στο μέρος των σπιτιών της Φωτούς Κυπρή, Χαμπή Γιωρκή και Σωτήρη Κυπρή. Σύμφωνα με αναφορά του 1884 ο Χ΄΄Λιάσης ήταν κάτοχος του νερού του Αη Δκιόφилου, όπου διατηρούσε περιβόλι. Μετά τον καθορισμό των συνόρων του δάσους Καντάρας, η πηγή που βρισκόταν μέσα στο δάσος, περιήλθε στην ιδιοκτησία του κράτους.

Τρία από τα εγγόνια του Χ΄' Λιάση, ο Γιωρκής Κουτσοχάμπης (Γονιός) και ο Φίλιππος Γιάννου, παντρεύτηκαν τις αδελφές Αννού και Ανδριανή Κκήμητρου, ενώ η Βαλλού, κόρη της Ελένης Χ΄' Λιάση - Γιάννου τον ξάδελφο τους Χαμπή Κασιούλα της οικογένειας Μούζουρου.

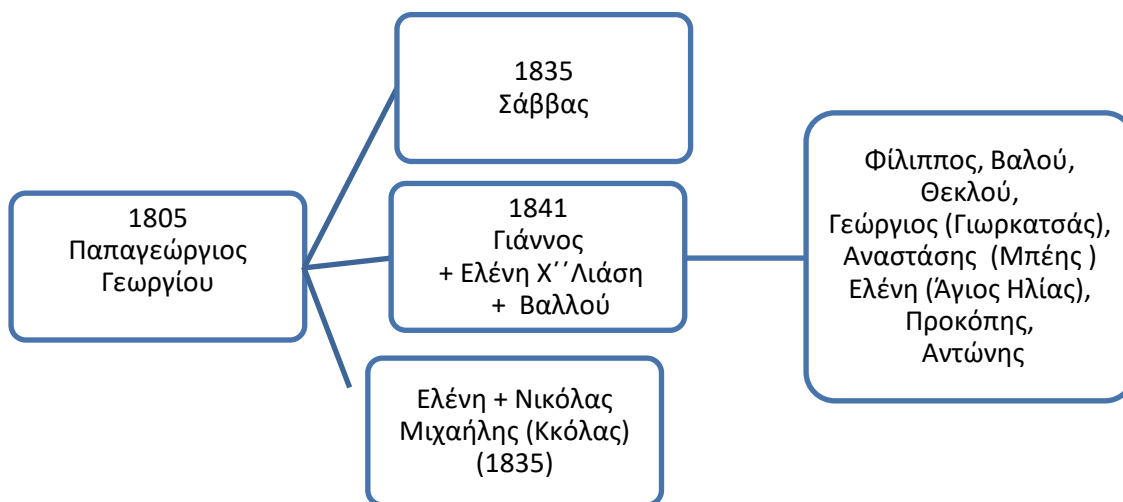

3.4 Η οικογένεια του Παπάγιωρκου Γεωργίου

Ο Παπάγιωρκος Γεωργίου, εγκαταστάθηκε στο χωριό μας γύρω στα 1850. Γεννήθηκε το 1805. Αν προερχόταν από κάποια οικογένεια του χωριού μας, θα περιλαμβανόταν στους φορολογουμένους του 1825.

Στον κατάλογο απογραφής των κατοίκων του χωριού μας το 1862, τόσο ο Παπάγιωρκος, όσο και ο Παπάχααραλαμπος Χ΄΄Πολύ είναι δηλωμένοι ιερείς. Ως ιερείς του χωριού, ακολούθησαν ο Παπάπολυς Αδάμου από το 1908-1935 και τελευταίος ο Παπαδημήτρης Τσαγγαρίδης από το 1940 μέχρι το 1974, όταν το χωριό μας καταλήφθηκε από τους Τούρκους εισβολείς και εκδιώχτηκαν όλοι οι κάτοικοι του χωριού.

Ο Παπάγιωρκος διέμενε στα σπίτια που κατοικούσαν οι εγγονοί του το 1974, Προκόπης και Αναστάσης Γιάννου Παπάγιωρκου.

Δυο από τα εγγόνια του Παπάγιωρκου, ο Φίλιππος και η Βαλλού παντρεύτηκαν τα ξαδέλφια Ανδριανή Κκήμητρου και Χαμπή Κασιούλα της οικογένειας Μούζουρου.

3.5 Η οικογένεια Τομάζου Γεωργίου

Ο Τομάζος Γεωργίου, από τον Άγιο Γεώργιο Τζερέ , εγκαταστάθηκε στο χωριό μας αρχές του 1800, μαζί με το γιό του Μιχάλη. Ο Μιχάλης μαζί με τα παιδιά του Νικόλα (Κκόλα), Δημήτρη (Λίτρα) και Γιωρκή (Κκελόκαλλα), κατοικούσαν στο βορειότερο μέρος του χωριού μας .

Φαίνεται πως ο Μιχάλης πέθανε νέος και τα παιδιά του υπογράφονταν “Χηράτη”. Σε βιβλία του Κτηματολογίου εντόπισα το όνομα Γιωρκής Κάλλα Χηράτη (είναι ο Κκελόκαλλας) και το όνομα Κάλλα Γιωρκή Χηράτη, που πρέπει να είναι κόρη του και είχαν κτήματα συνορεύοντα με τον Σπαλαθόβουνο. Τούτο κατά την άποψη μου, σημαίνει ότι τόσο η μητέρα του (Κκελόκαλλα) (σύζυγος του Μιχάλη Τομάζου), όσο και η κόρη του είχαν το όνομα Κάλλα. Εδώ εντόπισα και το όνομα Χ΄ Δημήτρη Χ΄Πολύ. Ο Χ΄ Δημήτρης Χ΄Μιχαήλ ήταν ο Δημήτρης Ρούσος.

Ο Κκόλας, κατοικούσε στο σπίτι που κατείχε ο εγγονός του, Χαμπής Ευθυμίου, δίπλα ο Λίτρας στο σπίτι του Νικόλα και Παντελούς Κουτσόφτα, και ο Γιωρκής (Κκελόκαλλας) στα ανατολικά του Κκόλα στο σπίτι του Σταύρου και

Σ Π Α Λ Α Θ Ο Β Ο Υ Ν Ο .

Ambelia tou Xeroyeri. Over centre of S. boundary of land of Georgi Michail Bambihi (was land of Georgi Kalla Chirati). Goes N.E. to S.W. corner of vineyard of H.Papa Haralambo. Over carob trees of H.Demetri H. Michael and H.Demetri H.Poli. At foot of Pine tree. Goes N.E. to

Trahoni tou Archangelo. By side of Framo Ambeli Tekna H.Papa Haralambo. Under carob tree H.Demetri H.Michael. S.E. about 4 donums to

Trahoni tou Archangelo. On right bank of Argaki tou Archangelo under pine tree over olive trees Michael Kuteo Ianni N.E. 6 donums to

Trahoni tou Kakouthiou. On point of head land between the Potamo tou Kakouthiou and Potamos tou Perivoliou tou Ketzoni S.E. to

Vounarouthi tis Sheromilea. On top of small hill of this name, over Argaki of same name. S.W. to

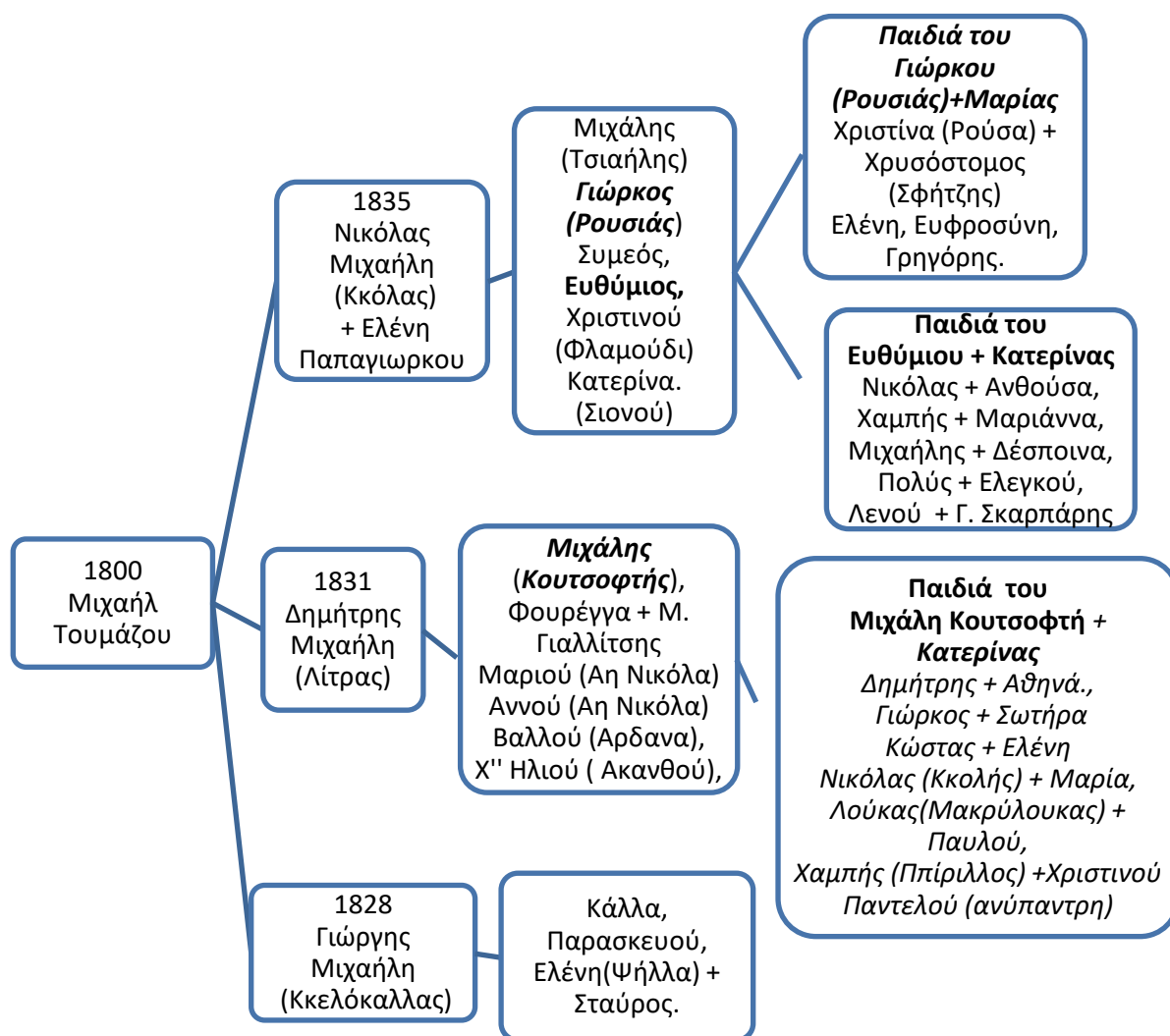
Trahoni Sheromilio. Over Potamo Galahtrinis and land Kalla Georgi Hirati. N.W. to

Trahoni Sheromilio. Over land Christofi Savouri. Border of cultivation S. to

Trahoni tis Petavolis. On rocks over land Georgi Savouri. N.W. round border of cultivation to.

Ελένης/Ψήλλας.

Δυο αδέρφια, εγγόνια του Νικόλα Κκόλα, ο Μιχαήλης και η Λενού, καθώς και ο ξάδελφος τους Κώστας Κοτσόφτας παντρεύτηκαν απογόνους του Μούζουρου, τη Δέσποινα Χατζηπαναγή, τον Γεώργιο Σάββα και την Ελένη Χαμπή Κασιούλα.

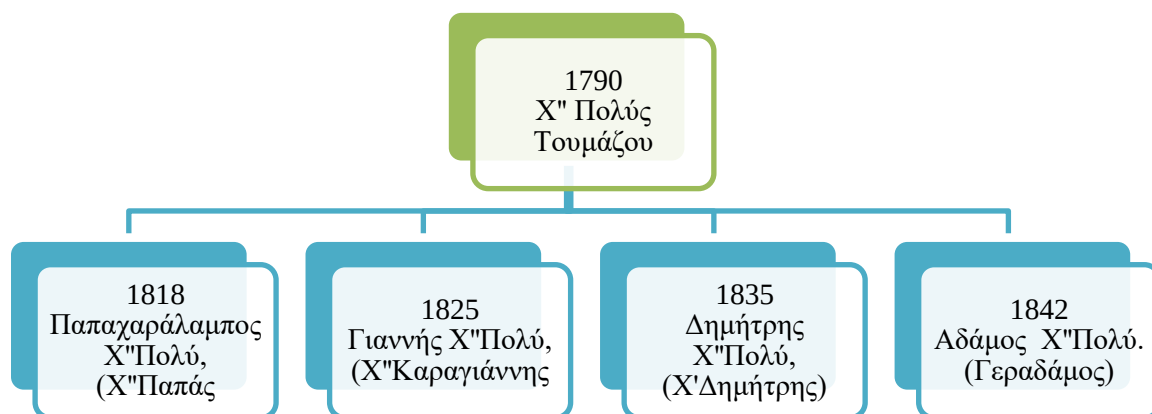

3.6 Η οικογένεια Χ' Πολύ Τουμάζου

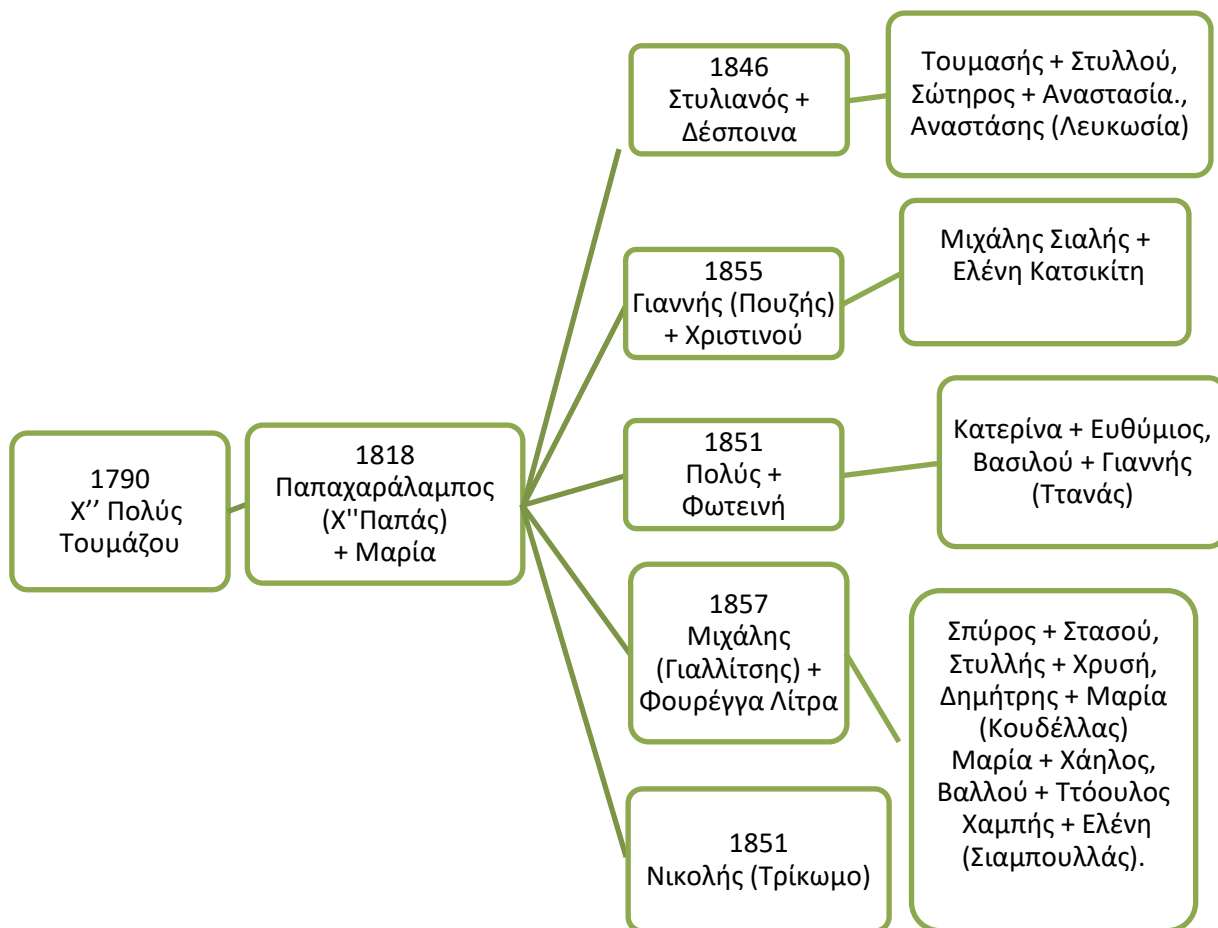
Η οικογένεια Χ' Πολύ Τουμάζου, στον κατάλογο απογραφής 1862 αναφέρεται ως Χ' Παυλής Τουμάζου. Πιστεύεται ότι το σωστό όνομα είναι Χ' Πολύς Τουμάζου, όπως το γνωρίζαμε στο χωριό και καταχωρήθηκε λάθος κατά την απογραφή. Από έρευνα μου στο Κτηματολόγιο εντόπισα το όνομα Χ' Δημήτρης Χ' Πολύ, που ήταν γιος του Χ' Πολύ και ήταν ιδιοκτήτης χωραφιού που συνορεύει με τον "Σπαλαθόβουνο", γι' αυτό θα συνεχίσω με το σωστό όνομα Χ' Πολύς.

Ο Χ' Πολύς εγκαταστάθηκε στο χωριό μας, ίσως γύρω στο 1860, όταν πάντρεψε τα παιδιά του Δημήτρη και Αδάμο με τις εγγονές του Γιωρκή Καμπούρη. Είναι άγνωστο από πού κατάγεται. Ο Χ' Πολύς δεν αναφέρεται στις φορολογίες. Τα τέσσερα παιδιά του Χ' Πολύ, κατοικούσαν νότια των σπιτιών του Καμπούρη μαζεμένα στην ίδια γειτονιά. Πιστεύεται πως το χώρο εκεί τον εξασφάλισαν από τον Καμπούρη, καθότι τόσο νοτιότερα όσο και βορειότερα των σπιτιών τους, οι κτηματικές περιουσίες ανήκαν στους απογόνους του Καμπούρη. Ο Δημήτρης παντρεύτηκε την Μηλιά Λούκα Γιωρκή και ο Αδάμος την ξαδέλφη της Μαρκάρου Σάββα Γιωρκή. Τα άλλα δυο παιδιά του Χ' Πολύ ήταν ο Παπαχαράλαμπος και ο Χ' Καραγιάννης, που θα δούμε στη συνέχεια.

Χατζηπολύες

3.6.1 Η οικογένεια του Παπά Χαράλαμπου Χ΄΄ Πολύ (Χ΄΄ παπάς)

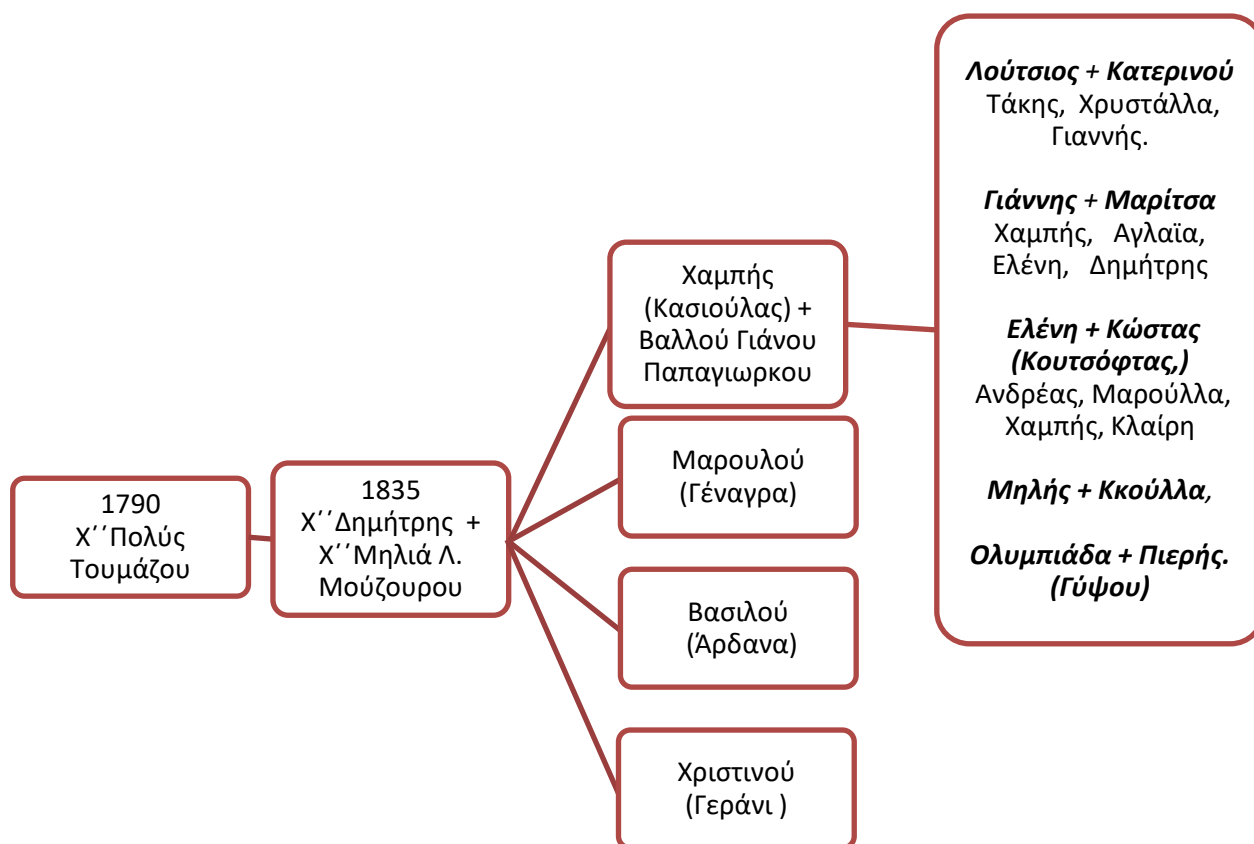

Ο Παπάχααραλαμπος κατοικούσε στο σπίτι που διέμενε, το 1974, ο εγγονός του Χαμπής Μ. Γιαλλίτσης (Σιαμπουλλάς).

Από την οικογένεια του Χ΄΄ Παπά, ο Μιχάλης (Σιαλής), ο Δημήτρης (Κουδέλλας), η Μαρία, η Βαλλού και ο Χαμπής Γιαλλίτσης (Σιαμπουλλάς) παντρεύτηκαν εγγόνια του Γιωρκή Καμπούρη.

3.6.2 Η οικογένεια του Χ΄Δημήτρη Χ΄Πολύ

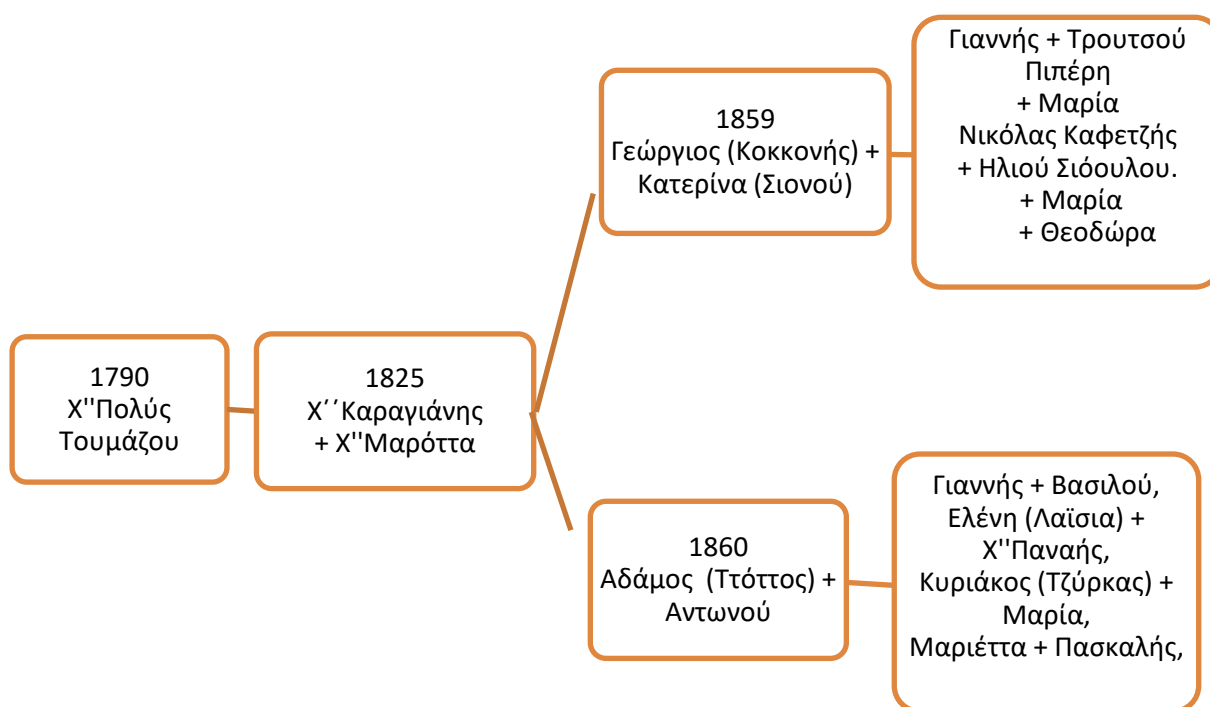
Ο Χ΄Δημήτρης κατοικούσε στα σπίτια που διέμενε, το 1974, ο εγγονός του Γιαννής Κασιούλα (Πεύκος) .

Ο Χ΄Δημήτρης, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, παντρεύτηκε την Χ΄Μηλιά, κόρη του Λούκα Γιωρκή (Καμπούρη), αδελφή του Κκήμητρου, ενώ ο εγγονός του Λούτσιος Χαμπή Κασιούλας την Κατερινού Γιαννή Γιώρκου (Κοκκονή) και κόρη της Τρουτσούς Γιώρκαλλου (Πιπέρη) Μουζουρουθκιού.

3.6.3 Η οικογένεια του Χ'' Καραγιάννη Χ' Πολύ

Ο Χ'' Καραγιάννης κατοικούσε στα σπίτια του Ανδρέα Κυριάκου (Τζύρκα).

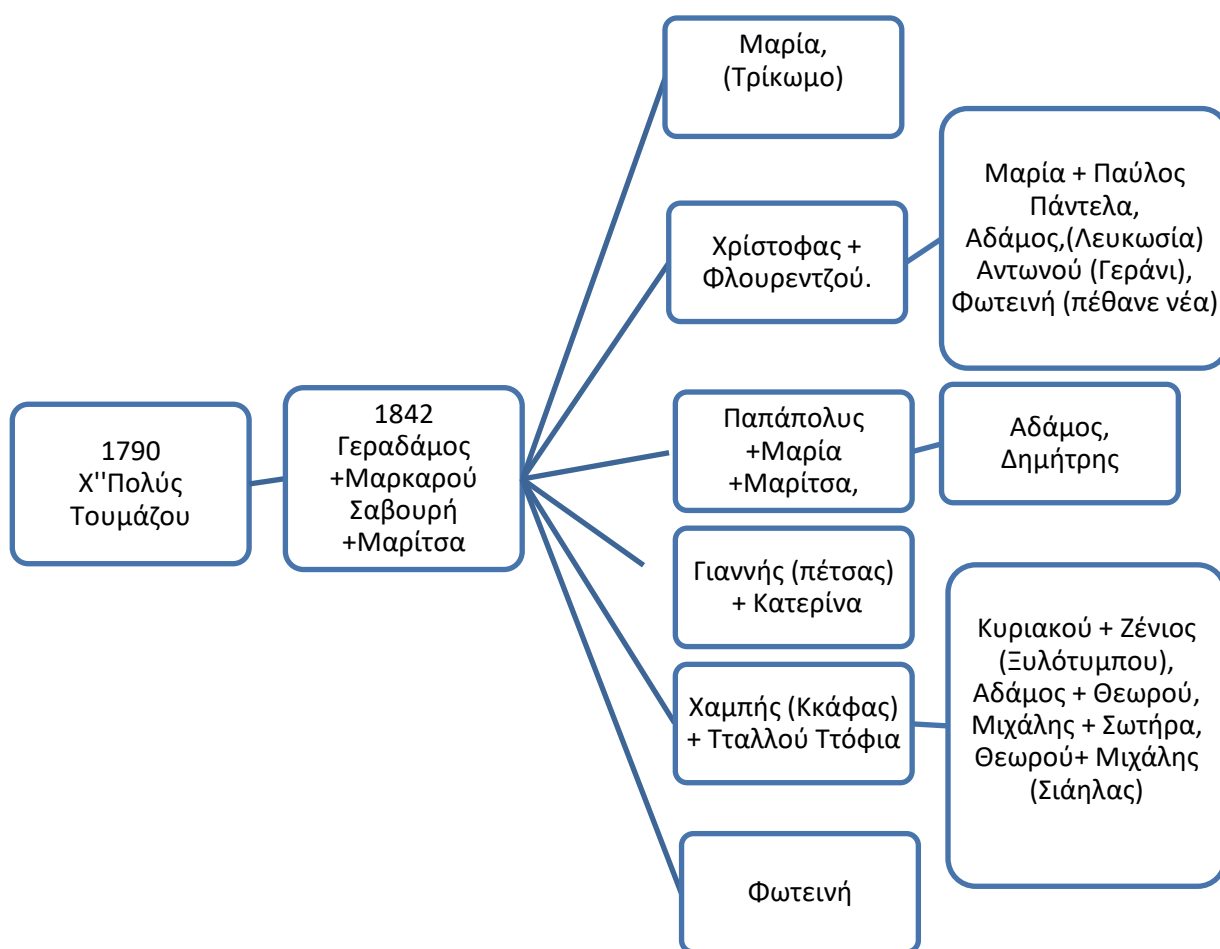

Εδώ βλέπουμε τέσσερα εγγόνια του Χ'' Καραγιάννη να παντρεύονται με τέσσερα ξαδέλφια, απογόνους του Γιωρκή Καμπούρη:

- Ο Γιαννής Γιωρκή (Κοκκονής) την Τρουτσού Πιπέρη Ττόφια.
- Ο Γιαννής Αδάμου (Ττόττου) τη Βασιλού Χρ. Κατσικίτη Σαβουρή
- Η Ελένη (Λενού) Αδάμου (Ττόττου) τον Χ'' Παναγή Χ'' Χάμπου Σαβουρή
- Η Μαριέττα Αδάμου (Ττόττου) τον Πασχαλή Μοσφίλη Σαβουρή

3.6.4 Η οικογένεια Αδάμου Χ΄΄Πολύ (Γεραδάμου)

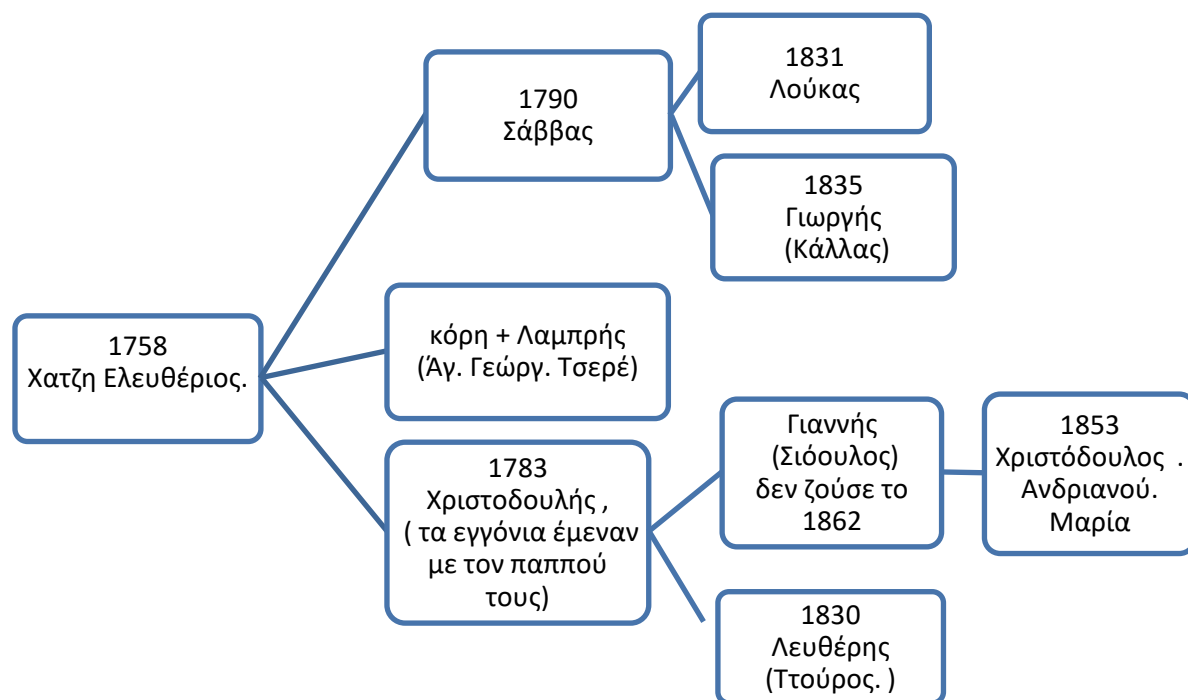
Ο Γεραδάμος κατοικούσε στο σπίτι που αργότερα διέμεναν τα παιδιά του Γιαννής (Πέτσας) και Παπάπολους, δίπλα από τον μύλο της εκκλησιάς, εφραπτόμενο με το σπίτι του Γερόλουκα.

Δυστυχώς η Μαρκαρού, εγγονή του Γιωρκή Καμπούρη πέθανε νέα και ο Αδάμος, παντρεύτηκε ξανά. Ο γιός του Αδάμου, Χαμπής (Κκάφας), παντρεύτηκε, αργότερα, τη Χρυσταλλού, εγγονή του Χριστοφή Γιωρκή Καμπούρη.

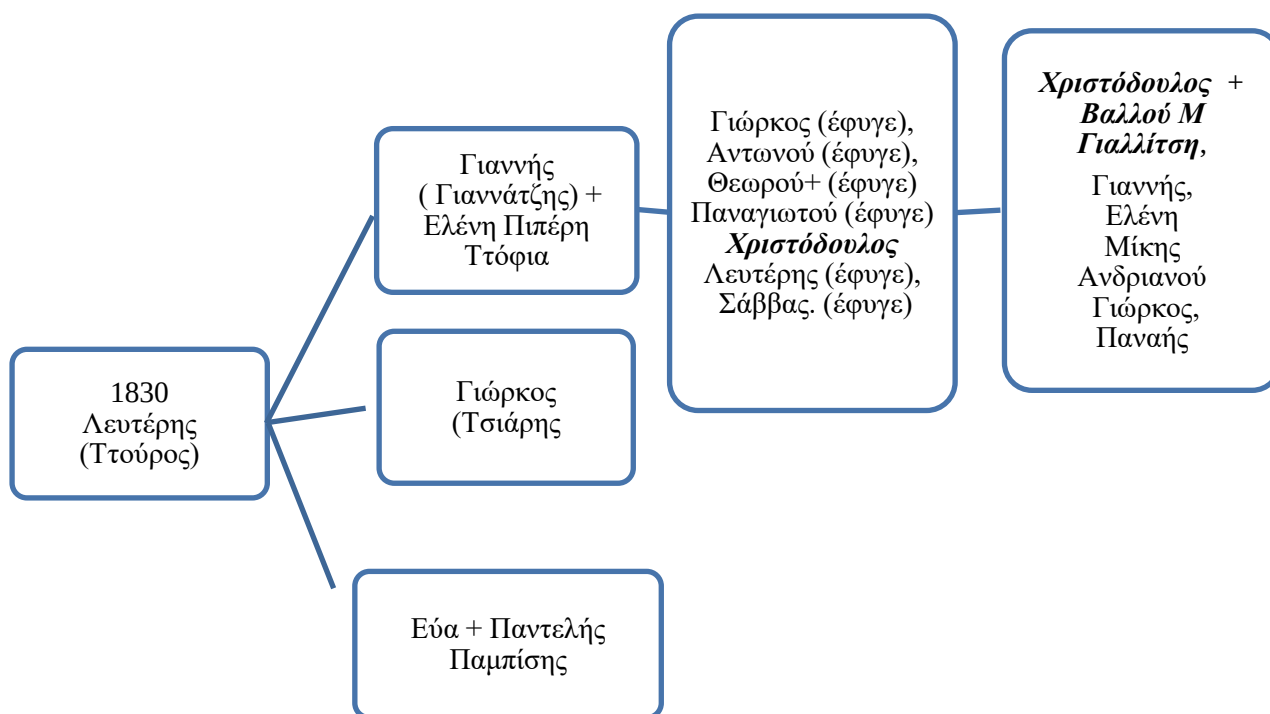
3.7 Η οικογένεια του Χ΄΄Λευτέρη

Ο Χ΄΄ Λευτέρης μαζί με το γιο του Χριστοδουλή εγκαταστάθηκαν στο χωριό μας πριν το 1825. Ο γιός του Σάββας και ο γαμβρός του Λαμπρής κατοικούσαν ακόμη στον Άγιο Γεώργιο Τσερέ. Αργότερα, πριν το 1841, ο Σάββας με την οικογένεια του μετοίκησε στο χωριό μας. Ο Χ΄΄Λευτέρης κατείχε τότε την δυτική πλευρά και ο Μούζουρος την ανατολική πλευρά του χωριού, αν λάβουμε υπόψη τις θέσεις των σπιτιών (1974), του Γιώρκου Κυπρή, Ανδριανούς (Κανούς), Αντιγόνης Αδάμου, Γιαννή Παφίτη Ττανά, Χριστόδουλου Σιόουλου, Χριστόδουλου Γιαννάτζη, όλοι απόγονοι της οικογένειας Χ΄΄ Λευτέρη, μαρτυρούν ότι όλη η περιοχή εκεί ανήκε στον πρόπαππο τους Χ΄΄ Λευτέρη. Ενώ στην ανατολική πλευρά του χωριού τα σπίτια των Βαρνάβα Σώτηρου, Οδυσσέα Μιχαήλ, (ήταν του Ττόφια), Γεώργιου Χρυσοστόμου, Χ΄΄Λούκα, Παπαδημήτρη, Χ΄΄Σάββα, Αννούς Γιωρκή Γονιού, Μιχαήλ Κουτσόφτα, (το σπίτι ήταν του Χ΄΄Χάμπου), Γεώργιου Παπαδημητρίου, Νικόλα Κυριάκου, Χ΄΄Μηλιάς, Μαρκαρούς Γεραδάμου, όλες οι οικογένειες ήταν απόγονοι του Μούζουρου.

Η οικογένεια του Χ΄΄Ελευθέριου, φαίνεται πως ήταν η δεύτερη οικογένεια που εγκαταστάθηκε στο χωριό μας. Ακολούθησε η οικογένεια του Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη, που εγκαταστάθηκε μεταξύ των δυο οικογενειών Γιωρκή Καμπούρη και Χ΄΄Λευτέρη (πιθανόν, γαμπρός της μιας από τις δυο οικογένειες) και στη συνέχεια η οικογένεια του Τουμάζου Γεώργκη, (Κκόληες) που εγκαταστάθηκε βορειότερα.

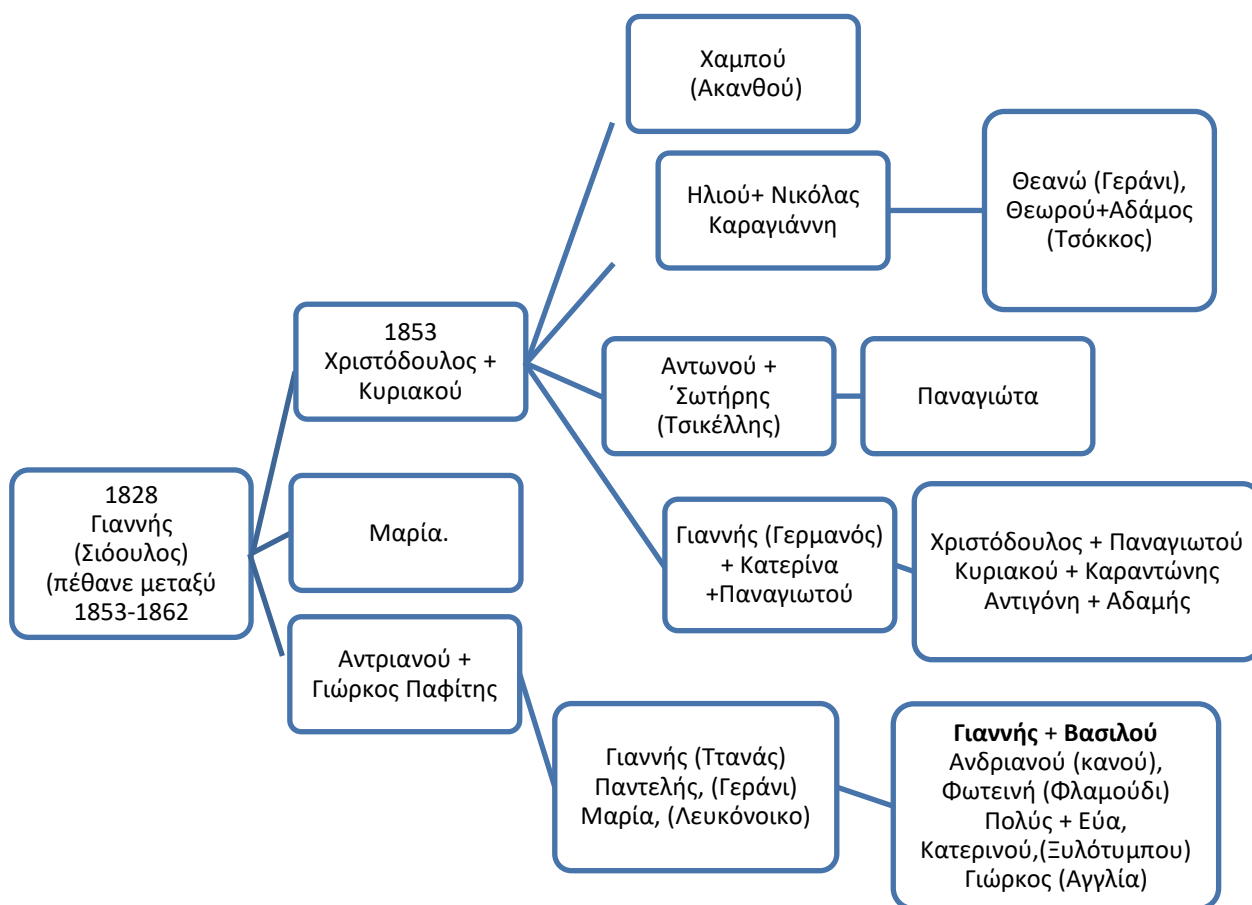
3.7.1 Η οικογένεια Λευτέρη Χριστοδουλή Χ΄΄Λευτέρη (Ττούρος)

Ο Γιαννάτζης Λευτέρη (Ττούρος) παντρεύτηκε την Ελένη Γιωρκή (Πιπέρη) Ττόφια, εγγονή του Γιωρκή Καμπούρη .

3.7.2 Η οικογένεια του Γιαννή Χριστοδουλή Χ΄΄Λευτέρη (Σιόουλος)

Ο Γιαννής Χριστοδουλή δεν αναφέρεται στην απογραφή του 1862, ενώ ο γιός του, Χριστόδουλος 9 ετών, (1853), δηλώθηκε ότι ζούσε με τον παππού του Χριστοδουλή Χ΄΄Λευτέρη .

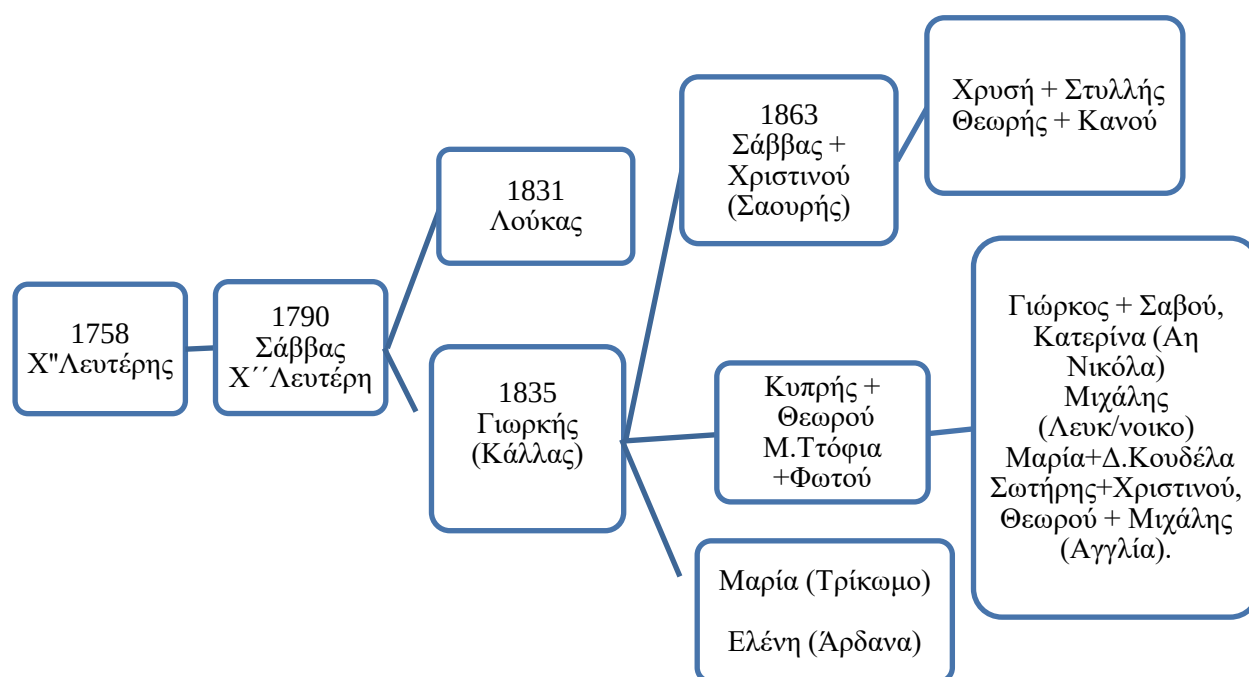

Η οικογένεια του Χριστόδουλου (1853) έχαιρε μεγάλης εκτίμησης από την οικογένεια Κκήμητρου (1854), ήταν φίλοι και συνομήλικοι και στη συνέχεια κουμπάροι, όπως μας έλεγε ο παππούς μου Τσαγγάρης, ο οποίος πάντοτε μιλούσε με τα καλύτερα λόγια για τον “καλαερφό” του, όπως αποκαλούσε τον Γιαννή (Γερμανό). Η μάνα του Γιαννή Γερμανού, η Κυριακού,

σύζυγος του Χριστόδουλου Σιόουλου, βάπτισε το Γιωρκή Κκήμητρου (Τσαγγάρη) το 1878 και έτσι οι δυο οικογένειες διατηρούσαν άριστες φιλικές σχέσεις, οι οποίες κράτησαν μέχρι το 1974 και μεταξύ των παιδιών τους, Παπαδημήτρη και Χριστόδουλο Γιαννή (Ττόουλο).

3.7.3 Η οικογένεια Σάββα & Γιωρκή Σάββα Χ'' Λευτέρη (Κάλιας)

Η οικογένεια Γιωρκή (Κάλιας), προέρχεται και αυτή από την οικογένεια Χ''Λευτέρη. Η οικογένεια κατοικούσε στο σπίτι που το 1974 διέμενε ο Γεώργιος Κυπρή.

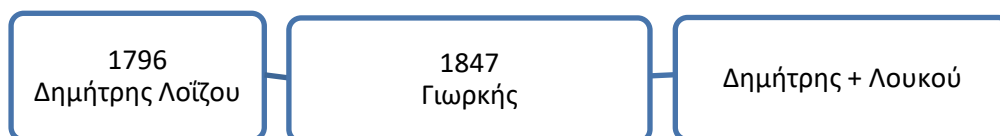

Δεν υπάρχουν στοιχεία για την οικογένεια του Λούκα Σάββα Χ''Λευτέρη

Έχω εντοπίσει τα ονόματα των παιδιών του Γιωρκή Σάββα Χ΄΄Λευτέρη να αναφέρονται σε πολύ παλαιά κείμενα ως Σάββας Καλλούς, Κυπρής Κάλλα και Σάββας Κάλλα. Ίσως η μητέρα τους να ονομαζόταν Καλλού.

Από την οικογένεια του Σάββα Λευτέρη, ο Κυπρής Γιωρκή Κάλλας παντρεύτηκε την Θεωρού Μιχαήλη (Ττόφια), από την οικογένεια Γιωργή Καμπούρη και απέκτησε τέσσερα παιδιά, τον Γιώρκο, Κατερίνα, Μιχάλη και Μαρία. Από τη δεύτερη του σύζυγο Φωτεινή ο Κυπρής απέκτησε δυο παιδιά, τον Σωτήρη και τη Θεωρού.

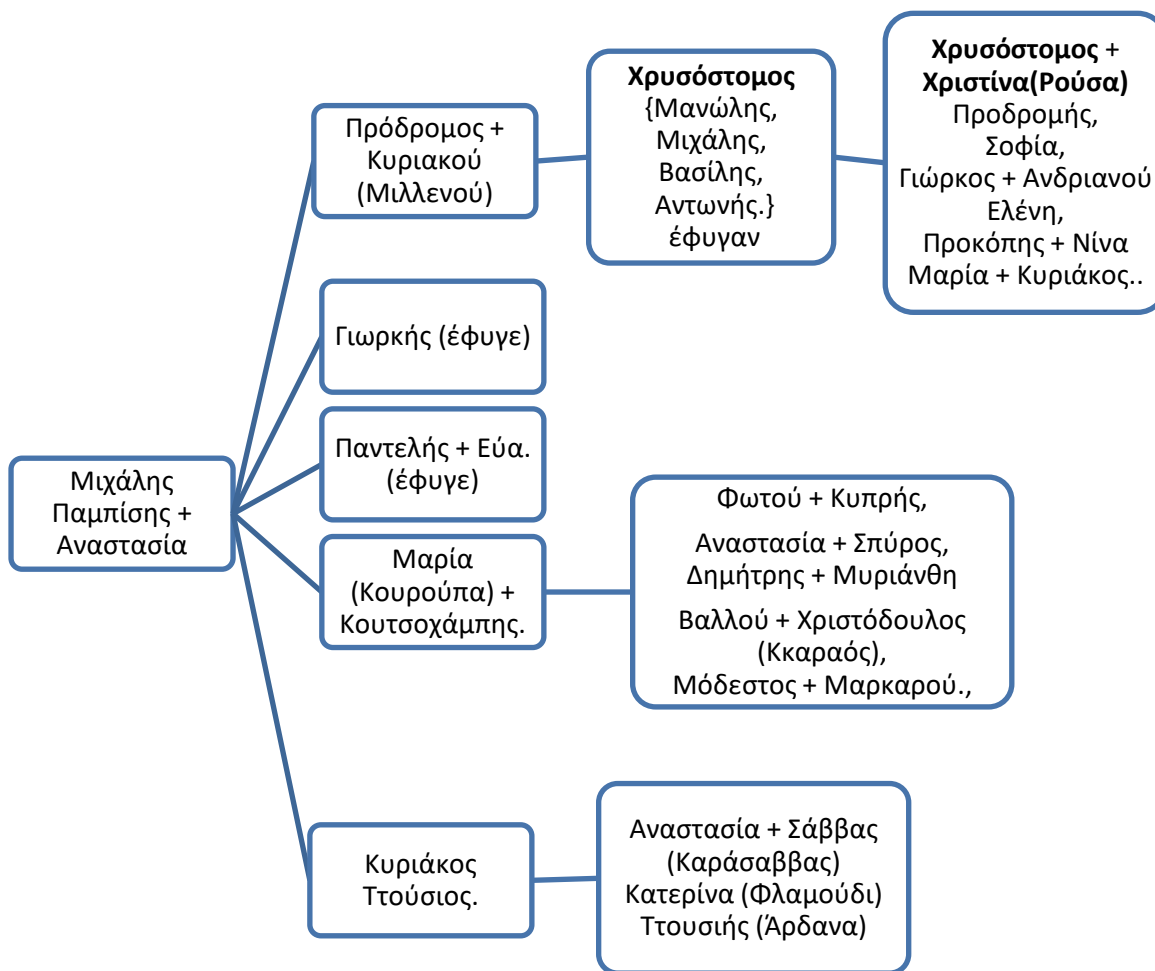
3.8 Η οικογένεια του Δημήτρη Λοϊζου (Κύρου)

Η οικογένεια του Δημήτρη Λοϊζου κατοίκησε στο χωριό μας γύρω στα 1860, δεν αναφέρεται στους φορολογικούς καταλόγους του 1800 και 1825. Εμφανίζεται στην απογραφή του 1862. Αν προερχόταν από κάποια οικογένεια του χωριού μας θα περιλαμβανόταν στον κατάλογο φορολογίας 1825. Η μόνη οικογένεια με την οποία μπορεί να συνδεθεί είναι η οικογένεια του Γιωρκή Δημήτρη Κύρου. Η οικογένεια του Δημήτρη και Λουκούς, απόγονοι του Κύρου απέκτησαν τέσσερα παιδιά, τρία κορίτσια που έφυγαν από το χωριό μας, ενώ ο μόνος που παρέμεινε ήταν ο Γιώρκος και η σύζυγος του Άννα, οι οποίοι παντρεύτηκαν σε μεγάλη ηλικία και δεν άφησαν απογόνους.

3.9 Η οικογένεια Μιχάλη Παμπίσση

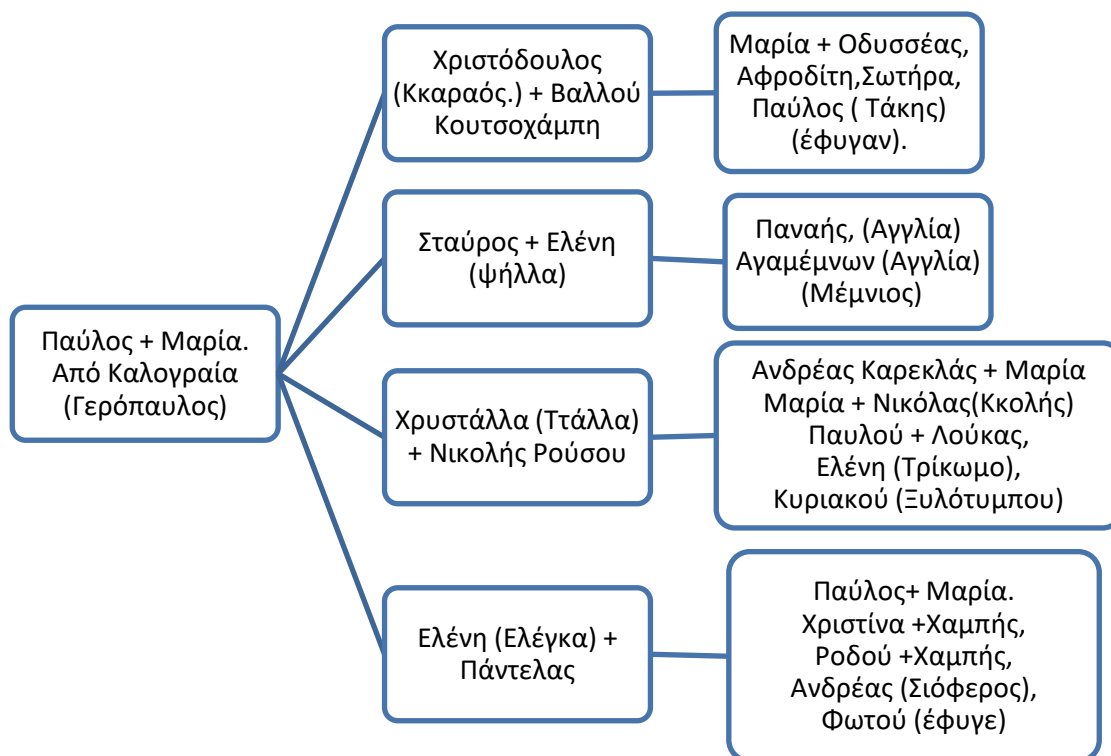
Λίγο πριν το 1900, ακόμη δυο οικογένειες, του Παμπίσση από τον Άγιο Γεώργιο Σπαθαρικού και του Παύλου από την Καλογραία, εγκαταστάθηκαν ανατολικά του χωριού μας, στο Ξερογύρι.

Από την οικογένεια Παμπίσση, ο Χρυσόστομος Προδρόμου πάντρεψε τρία παιδιά του στο χωριό μας, τον Γιώρκο, τον Προκόπη και τη Μαρία με απογόνους της οικογένειας του Γιωρκή Καμπούρη. Επίσης και η ξαδέλφη του Αναστασία, κόρη του Κυριάκου Ττούσιου παντρεύτηκε τον Σάββα Κκήμητρου, εγγονό του Γιωρκή Καμπούρη.

3.10 Η οικογένεια του Παύλου (Γερόπαυλου) από την Καλογραία

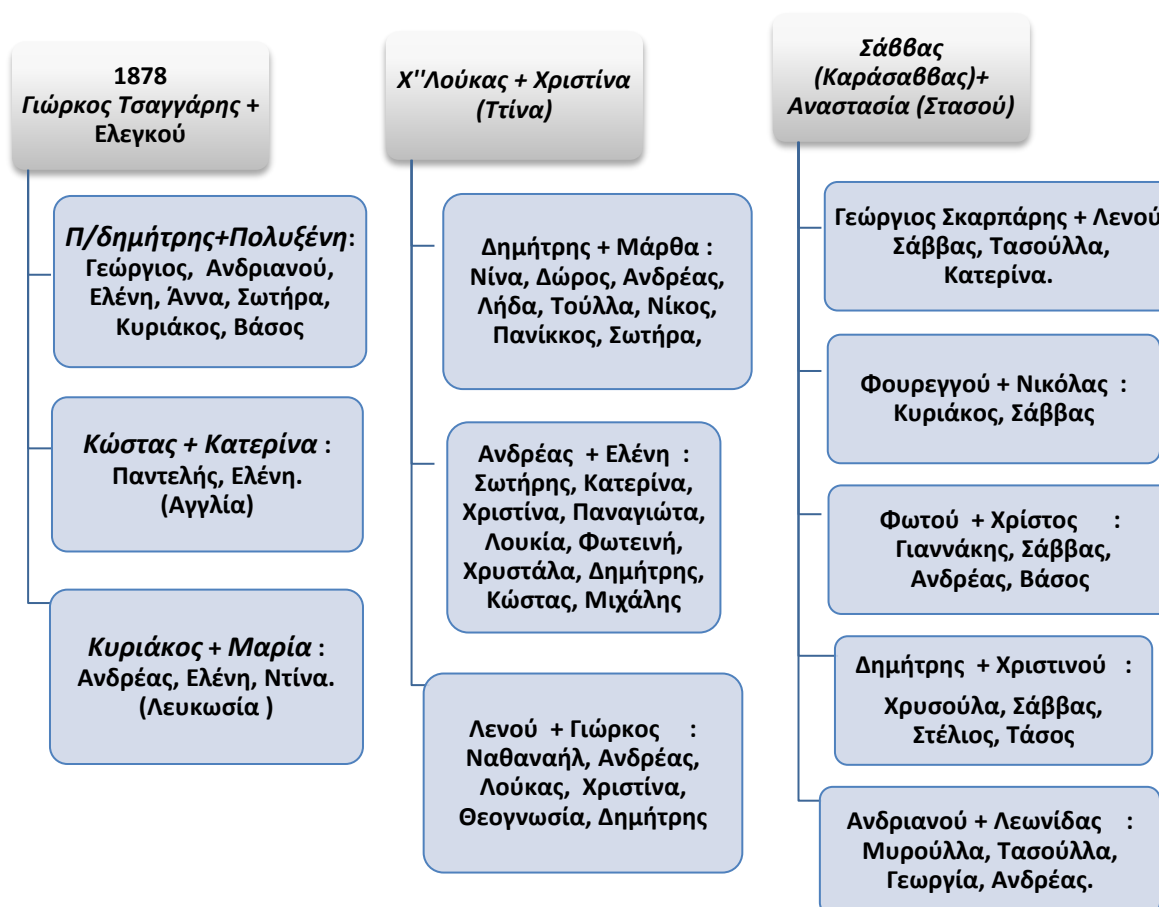
Από τις τελευταίες οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στο χωριό μας ήταν και η οικογένεια του Παύλου και Μαρίας από την Καλογραία. Οι περισσότεροι απόγονοι του Παύλου και της Μαρίας έφυγαν από το χωριό μας πριν το 1974.

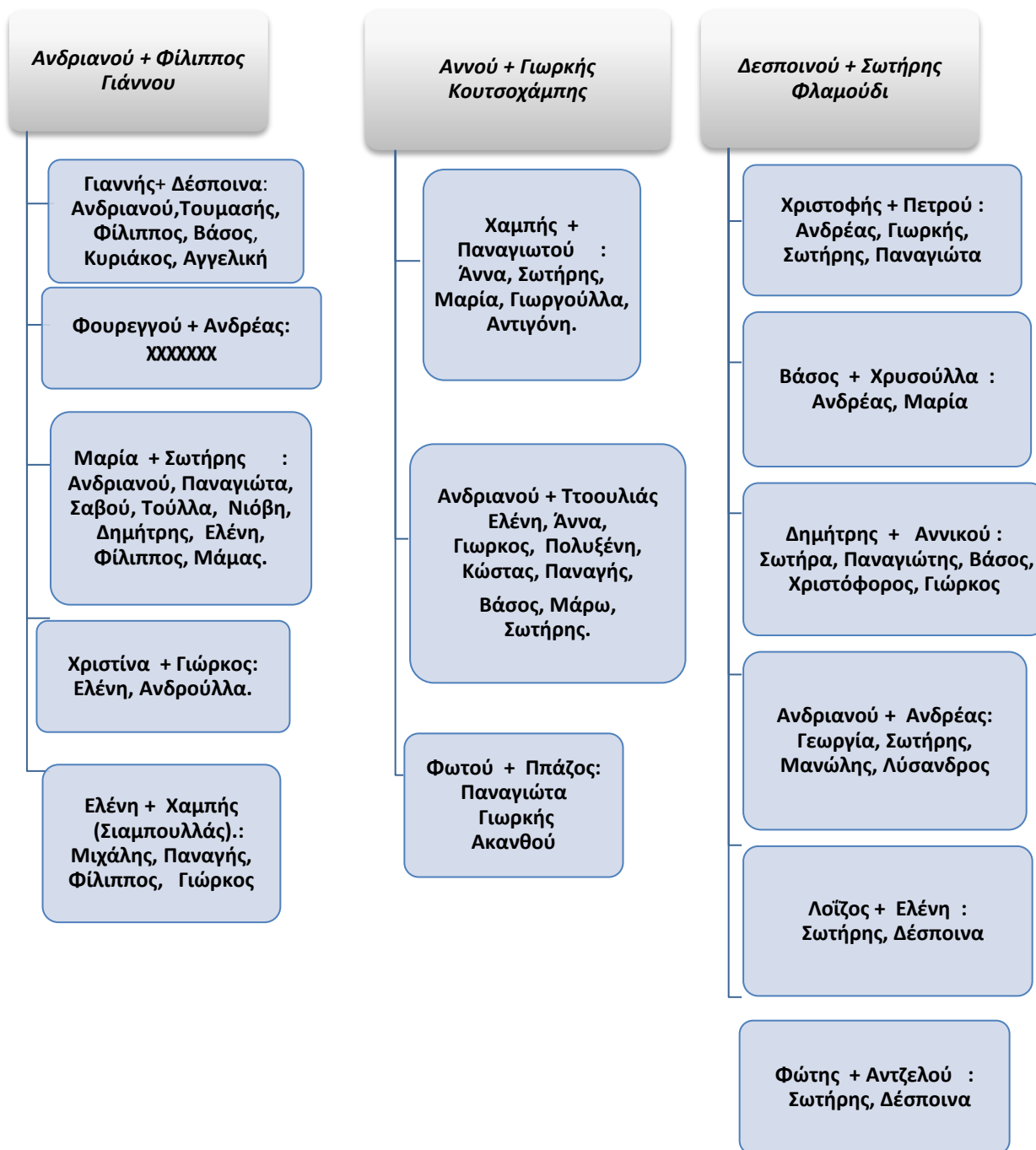

3.11 ΟΙ ΚΚΗΜΗΤΡΟΙ

3.11.1 Η οικογένεια Δημήτρη (Κκήμητρου) Λούκα (Γερόλουκα)

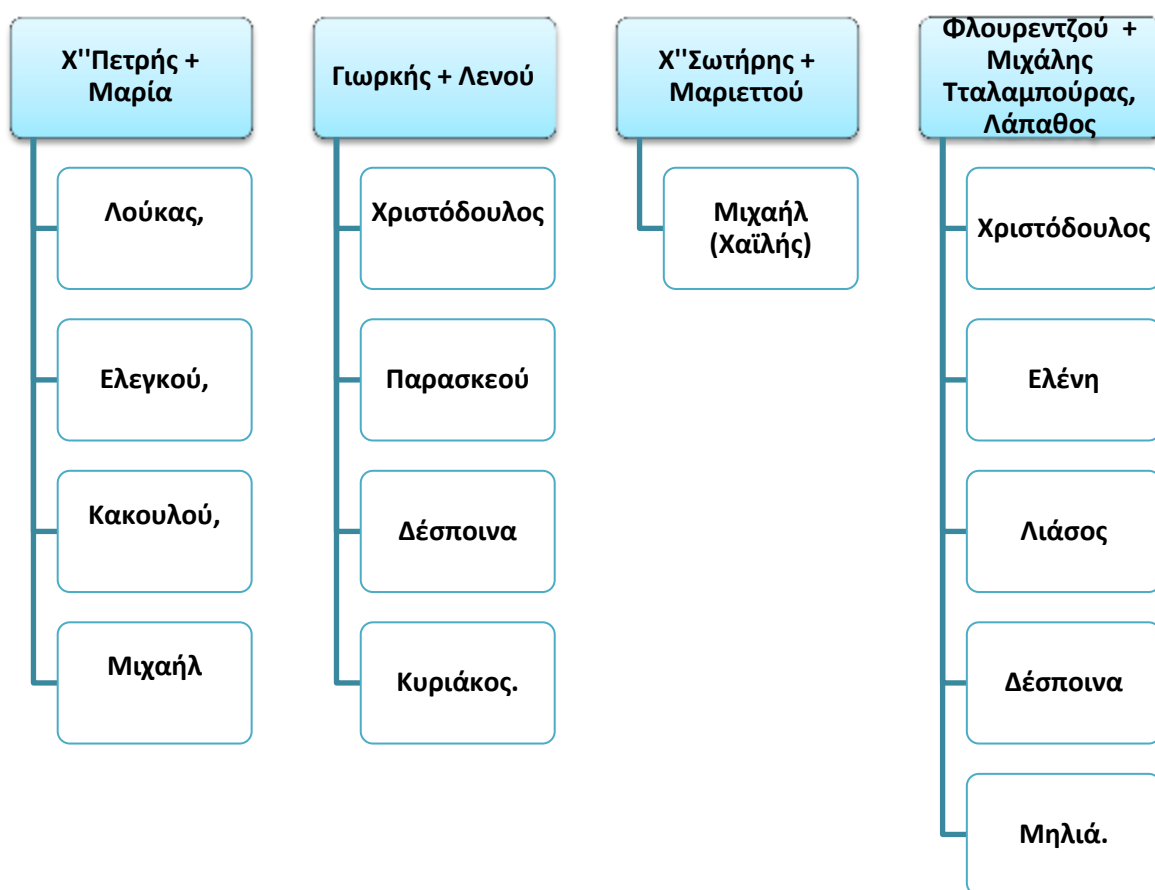
Ο Κκήμητρος, γιός του Λούκα Γιωρκή Καμπούρη, απόγονος της οικογένειας Μούζουρου, παντρεύτηκε την Φλουρεντζού Πίτσιλου από την Αγία Νάπα. Απέκτησε έξι παιδιά, πέντε από τα οποία παρέμειναν στο χωριό και δημιούργησαν ισάριθμες οικογένειες, πολύ δε περισσότερες τα εγγόνια του. Η κόρη του η Δεσποινού παντρεύτηκε και κατοίκησε στο Φλαμούδι.

3.11.2 Η οικογένεια Χρυσταλλούς Λούκα (Γερόλουκα) - Σκουτάρη

Η Χρυσταλλού, αδελφή του Κκήμητρου, θυγατέρα του Λούκα (Γερόλουκα) παντρεύτηκε στην Ακανθού, το Μιχάλη Πετρή Σκουτάρη. Απόκτησε τέσσερα παιδιά: το Χ' Πετρή, το Γιωρκή, το Χ'' Σωτήρη οι οποίοι παντρεύτηκαν στην Ακανθού. Η κόρη της Φλουρεντζού παντρεύτηκε στο Λάπαθος το Μιχάλη Τταλαμπούρα και απόκτησε πέντε παιδιά.

Η οικογένεια Σκουτάρη από την Ακανθού και η οικογένεια Τταλαμπούρα από το Λάπαθος, έχουν ρίζες και δεσμούς αίματος στο χωριό μας Μάνδρες. Ο παππούς μου Γιωρκής Τσαγγάρης είναι πρώτα ξαδέρφια με τον Πετρή, το Γιωρκή, το Σωτήρη (Ακανθού) και τη Φλουρεντζού (Λάπαθος).

3.12 Παπαδημήτρης Γιωρκή Τσαγγάρη

Ένας από τους Κκήμητρου, απόγονος του Μούζουρου, της πρώτης δηλαδή οικογένειας που κατοίκησε στο χωριό μας και τελευταίος ιερέας του χωριού, που το εγκατέλειψε το 1974 με τη βάρβαρη τουρκική εισβολή και τον εκδιωγμό, είναι ο ΠαπαΔημήτρης Γιώρκου Τσαγγάρη. Γεννήθηκε στις Μάνδρες Αμμοχώστου, στις 4 Αυγούστου το 1903. Η φωτογραφία δίπλα είναι από την ταυτότητά του που εκδόθηκε το 1956. Πατέρας του

ο Γιώρκος Κκήμητρου Λούκα Γιωρκή Δημήτρη Μούζουρου, από τις Μάνδρες και μητέρα του η Ελένη Κωνσταντή από τον Άγιο Αμβρόσιο Κερύνειας, βαπτιστικός της Ταλλούς Μιχάλη Ττόφια, (Μουζουρεθκιού) συζύγου του Χαμπή (Κκάφα) Αδάμου (Γεραδάμου), ξαδέλφης του παππού μου Γιωρκή Τσαγγάρη.

Αποφοίτησε το Δημοτικό σχολείο Μανδρών το 1915. Τα παιδικά του χρόνια, όπως και όλων των άλλων παιδιών εκείνης της εποχής, υπήρξαν δύσκολα. Φτώχεια, δουλειές στα χωράφια και λίγα γράμματα ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά. Ο Δημήτρης όμως, στάθηκε τυχερός. Στα 21 του χρόνια βρήκε δουλειά και μάλιστα Κυβερνητική. Γινόταν τότε η χωρομέτρηση της Κύπρου και προσλήφθηκε στο Κτηματολόγιο ως Βοηθός Χωρομέτρης. Ήταν μια ευκαιρία για καλύτερο μεροκάματο και παράλληλα να ξεφύγει από τα στεγανά όρια του χωριού του και να γνωρίσει νέους τόπους νέες περιοχές.

Σ' ένα από τα χωριά που έτυχε να εργαστεί, στον Άγιο Επιφάνειο Ορεινής, γνώρισε και παντρεύτηκε την Πολυξένη Σοφόκλη Τάνου, που γεννήθηκε στις 17 Νοεμβρίου 1908 στο χωριό αυτό. Από το γάμο τους απέκτησαν επτά παιδιά, τέσσερις κόρες και τρεις γιους. Μια

πολυμελής οικογένεια που στην εξέλιξή της με τη σημερινή της μορφή απαριθμεί πάνω από εκατό (100) άτομα, παιδιά, γαμπρούς, νύμφες, εγγόνια, δισέγγονα και τρισέγγονα.

Γαλουχημένος με τα εθνικά νάματα της φυλής και τηρώντας με ευλάβεια το τρίπτυχο πατρίδα, θρησκεία και οικογένεια δεν ήταν δυνατό να μη λάβει ενεργό μέρος στο ξεσηκωμό του λαού μας την περίοδο των Οκτωβριανών του 1931. Αυτό υπήρξε και το τέλος της απασχόλησής του στην αποικιοκρατική Κυβέρνηση, προδομένος από τους Τουρκοκύπριους συναδέλφους του για τη συμμετοχή του.

Επιστρέφοντας στο χωριό του ασχολήθηκε με τα χωράφια που του δώρισε ο πατέρας του, αλλά και με την κτηνοτροφία διατηρώντας κοπάδι από κατσίκες. Η αγάπη του όμως προς το θεό, που ήταν εμφανής από μικρή ηλικία, τον έσπρωχνε ολοένα προς την εκκλησία. Και όταν το 1940 το χωριό έμεινε χωρίς ιερέα, εκδήλωσε αμέσως το ενδιαφέρον του. Παρά την ύπαρξη και δεύτερου ενδιαφερόμενου, η συντριπτική πλειοψηφία ήταν με το μέρος του. Έτσι το Νοέμβρη του 1940, σε ηλικία 37 ετών, στην εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας στο Καϊμακλί, τη μια Κυριακή χειροτονήθηκε διάκονος και την αμέσως επομένη ιερέας. Το νέο σχήμα δεν άλλαξε και πολύ τη ζωή του. Η ιεροσύνη εκείνη την εποχή ήταν περισσότερο λειτούργημα και την επέλεγε κάποιος γιατί του άρεσε και όχι τρόπος αύξησης των οικονομικών.

Το σάλπισμα για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού το 1955, τον βρήκε μπροστάρη και σημαιοφόρο. Ενεθάρρυνε και ενέπνεε του χωριανούς του στα εθνικά ιδανικά και στην αξία της ελευθερίας. Το σπίτι του έγινε κέντρο συγκέντρωσης και διαμονής των ανταρτών της Ε.Ο.Κ.Α. και παρά τις πιέσεις και τις ανακρίσεις που υπέστη όλη η οικογένεια, το κρησφύγετο στη διπλανή φρακτή παράμεινε κρυφό και ανακάλυπτο.

Δεν πρόφθασε να τελειώσει ο αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. και να γευτεί ο κάθε Κύπριος τους καρπούς της ελευθερίας και ένα νέο κτύπημα το 1963 από τους Τούρκους, αυτή τη φορά,

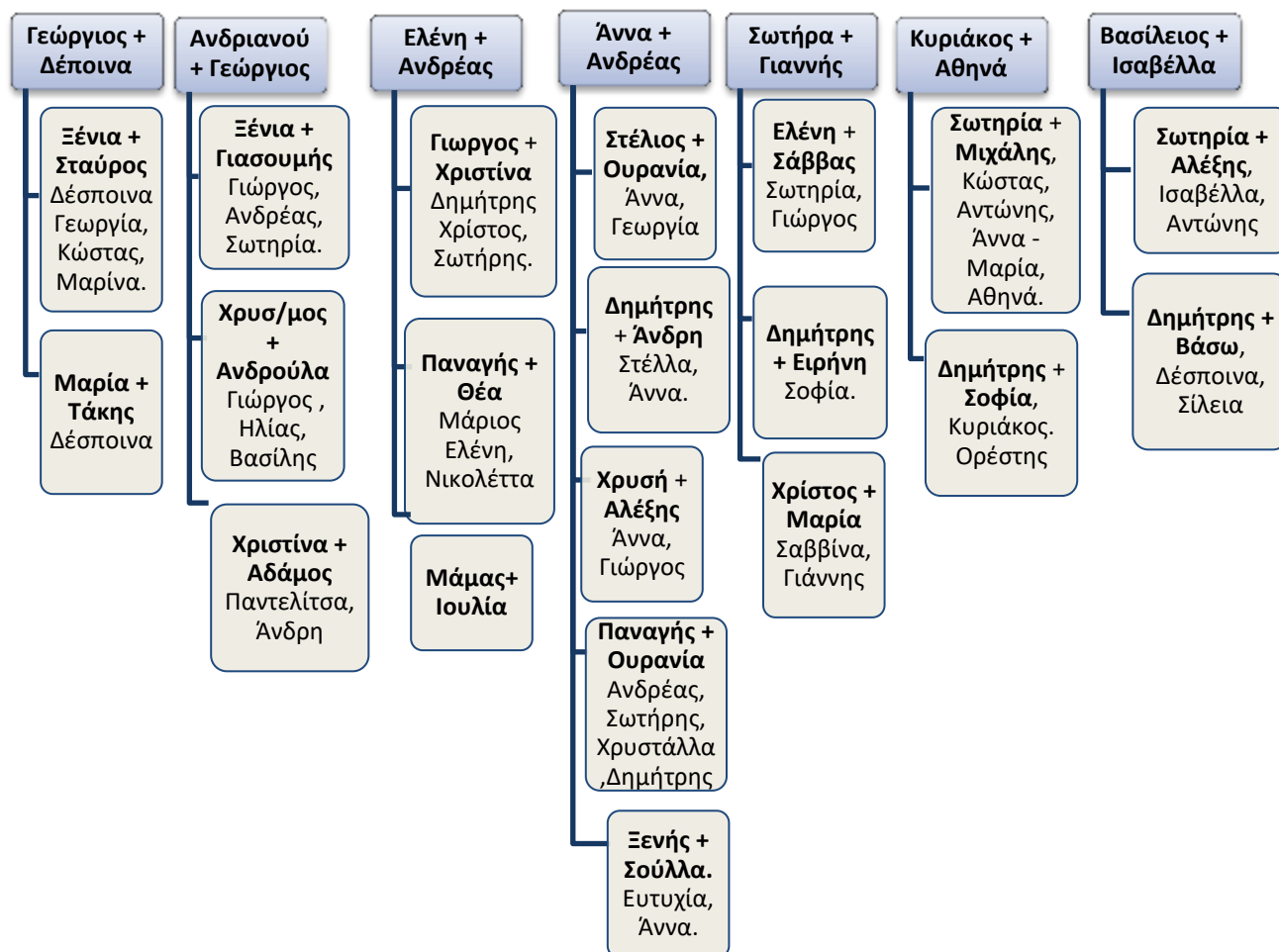
έμελλε να προκαλέσει ανεπανόρθωτες καταστροφές. Ο Παπαδημήτρης αναμειγμένος σ' όλα τα εθνικά κελεύσματα και γνωστός πλέον για τους εθνικούς και θρησκευτικούς προσανατολισμούς του, όχι μόνο στους συγχωριανούς του αλλά και σ' ένα ευρύτερο περιβάλλον, δεν μπορούσε να μείνει απαθής. Μπροστά στο φόβο της δημιουργίας φασαριών από μέρους των κατοίκων των τριών τουρκοκυπριακών χωριών που περιστοίχιζαν τις Μάνδρες, αναλαμβάνει μαζί με άλλους χωριανούς και οργανώνει την άμυνα του χωριού.

Και όταν τα πράγματα άρχισαν να ησυχάζουν και τα παιδιά του το ένα μετά το άλλο έπαιρναν το δικό τους δρόμο, ο Παπαδημήτρης ήρεμος πλέον, αφοσιώθηκε εξολοκλήρου στα θρησκευτικά του καθήκοντα.

Όμως ο Απίλας που караδοκούσε με σκοπό να αρπάξει την Κύπρο, βρήκε την αφορμή με το πραξικόπημα κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και τον Ιούλιο του 1974 εισέβαλε στο νησί. Οι πόλεις και τα χωριά του βόρειου μέρους του νησιού εγκαταλείπονταν και χιλιάδες πρόσφυγες στην ίδια τους τη χώρα, μετακινήθηκαν στο νότο. Μαζί μ' αυτούς και η οικογένεια Παπαδημήτρη, που εγκλωβίστηκε κατ' αρχή στο χωριό, μεταφέρθηκε στη συνέχεια στη Γύψου και μετέπειτα στις ελεύθερες περιοχές.

Στην ελεύθερη περιοχή, αν και προσπάθησε στην αρχή, δεν μπόρεσε να προσαρμοστεί. Η νοσταλγία της επιστροφής και ο χαμός των δυο εγγονιών του, ηλικίας 9 και 16 ετών, από έκρηξη χειροβομβίδας το 1977 στην Περιστερώνα Λευκωσίας, τον ταλαιπωρούσαν συνεχώς. Δεν άντεξε και λύγισε στην επιθυμία Εκείνου που τον ήθελε κοντά του, Εκείνου που τόσο πολύ αγάπησε και αφοσιώθηκε. Έκλεισε τα μάτια του στις 28 του Δεκέμβρη το 1984 και από τότε αναπαύεται στο κοιμητήριο του Δήμου Λατσιών.

3.12.1 Παιδιά, εγγόνια και δισέγγονα του Παπαδημήτρη

3.13 Συγγενείς εξ αίματος

Η οικογένεια Μούζουρου, όπως θα έχετε διαπιστώσει συνέβαλε αποφασιστικά και αποτέλεσε τον καταστατό, τη μαγιά και τη βάση στη δημιουργία του χωριού Μάνδρες, αν ληφθεί υπόψη ότι είναι η παλαιότερη και όλες οι οικογένειες επιζητούσαν να συγγενέψουν με τα Μουζουρέθκια που ήταν και οι ιδιοκτήτες της περισσότερης γης στην περιοχή του χωριού μας.

Αναφέρω χαρακτηριστικά, πως πριν πολλά χρόνια η Χριστίνα (Ρούσα) Χρυσοστόμου (Σφήτση), όταν ήταν μικρή γύρω στα 1900, άκουε τους μεγάλους που έλεγαν, ότι προτιμούσαν γαμπρό ή νύφη από τα Μουζουρέθκια «γιατί οι αδρώποι τους ήταν καλοί, δουλευτάες, τζαι οι κόρες τους νοικοτζυρές», πράγμα που και η ίδια φρόντισε να κάνει αργότερα, για τα τρία παιδιά της Γιώρκο, Προκόπη και Μαρία παντρεύοντάς τα με απογόνους του Μούζουρου.

Αξίζει να αναφέρω ότι μεγάλη ήταν η συμβολή και των άλλων οικογενειών, Τουμάζου, Χ΄΄Λευτέρη, Χ΄΄Πολύ και Μιχαήλη Γεωργίου (Κουτέτη) στην εξέλιξη του χωριού μας. Αρκετά από τα παιδιά και εγγόνια τους, παντρεύτηκαν απόγονους του Μούζουρου και έτσι όλες οι οικογένειες συνδέθηκαν με ισχυρούς δεσμούς αίματος, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι κυρίως άνδρες του χωριού μας να παντρεύονται με νύφες από γειτονικά χωριά, ενώ τα κορίτσια του χωριού έφευγαν και κατοικούσαν στο χωριό του γαμπρού. Οι περισσότερες, λοιπόν, οικογένειες στο χωριό μας έχουν ρίζες στην οικογένεια Μούζουρου, είτε από πατέρα είτε από μητέρα και σε αρκετές περιπτώσεις και από τους δυο γονείς.

Επειδή πολλοί είναι εκείνοι που δεν γνωρίζουν ότι ο παππούς ή η γιαγιά τους είναι απόγονοι του Μούζουρου, αλλά ούτε και τη συγγένεια που έχουν με την οικογένεια αυτή, παραθέτω πιο κάτω ονομαστικά τα ξαδέλφια του πατέρα μου, Παπαδημήτρη Τσαγγάρη Κκήμητρου, μέχρι του τρίτου βαθμού συγγενείας. Τόσο η μητέρα του Ελένη (Ελεγκού) Κωνσταντή, από τον Άγιο Αμβρόσιο, όσο και η γιαγιά του Φλουρεντζού Πίτσιλλου, από την Αγία Νάπα, δεν ήταν Μαντρίτισσες και κατά συνέπεια όλα τα ξαδέλφια του πατέρα μου προέρχονταν από την οικογένεια Μούζουρου. Όσοι αναφέρονται ως συγγενείς του πατέρα μου, είναι και μεταξύ τους συγγενείς και συνδέονται με δεσμούς αίματος .

3.13.1 Ξαδέλφια του Παπαδημήτρη μέχρι 3^{ου} βαθμού συγγενείας

ΠΡΩΤΑ ΞΑΔΕΛΦΙΑ

Μάνδρες

Γεώργιος Σ. Σκαρπάρης,
Φουρεγγού Νικόλα,
Φωτού
Χρ. Καραγιάννη,
Δημήτρης Σάββα,
Ανδριανού
Λ. Γιωρκατσά.
Χαμπής Γιωρκή Γονιός,
Φωτού Γ. Πάζου,
Ανδριανού Ττοουλιά.
Γιαννής Φιλίππου,
Ελένη Χαμπή
(Σιαμπουλλά),
Μαρία Σωτήρη
Ρούσου,
Φουρεγγού Α.
Λουρουτζιάτη,
Χριστινού Γιώρκου
Καίσαρη.
Δημήτρης Χ' Λούκα,
Ανδρέας Χ' Λούκα,
Λενού Χ' Λούκα
Γεωργίου .

Φλαμούδι

Χριστοφής Σωτήρη,
Βάσος Σωτήρη,
Ανδριανού Ανδρέα,
Δημήτρης Σωτήρη
Λοΐζος Σωτήρη,
Φώτης Σωτήρη..

ΔΕΥΤΕΡΑ ΞΑΔΕΛΦΙΑ

Εγγόνια της Χ' Μηλιάς Μάνδρες

Λούτσιος Χ. Κασιούλα,
Μιλής Χαμπή Κασιούλα,
Γιαννής (Πεύκος) Χαμπή.
Ελένη Κώστα Κουτσόφτα.
Ολυμπιάδα Πιερή
(Γύψου)

Εγγόνια της Χρυσταλλούς Χ' Μιχαήλ Π. Σκουτάρη Ακανθού Λούκας Χ' Πετρή,

Ελεγκού »
Κακουλού »
Μιχάλης »
Χριστόδουλος Γιωρκή
Παρασκευά »
Δέσποινα »
Κυριάκος »
Χαϊλής Χ' Σωτήρη

Λάπαθος

Φλουρεντζού
Μ. Τταλαμπούρα
Χριστόδουλος »
Λιάσος »
Ελένη »
Δέσποινα »
Μηλιά »

ΤΡΙΤΑ ΞΑΔΕΛΦΙΑ

Κώστας Κατσικίτης,
Ελένη Α. Χ' Λούκα,
Χρίστος Κατσικίτης,
Αδάμος Καραγιάννης,
Χρίστος Καραγιάννης,
Αντώνης Καραγιάννης,
Σάββας Καραγιάννης,
Φοίβος Καραγιάννης
Χριστινού Σωτήρη
Γιαννής Σιαλή Πουζή,
Αντιγόνη Α. Μαύρου,
Δέσποινα Αριστοτέλη,
Γιωργούλλα Σάββα,
Ελένη Παναγιώτη.
Χαμπής Χ' Παναγή,
Αδάμος Χ' Παναγή,
Δέσποινα Μ. Ευθυμίου,
Πασχαλής Μ. Μοσφίλης,
Σάββας Μ. Μοσφίλης,
Γιωρκής Μ. Μοσφίλης,
Χαμπής Μ. Μοσφίλης,
Δέσποινα Θωμά,
Μαρκαρού Μ. Μοσφίλη
Ηλίου Μ. Μοσφίλη,
Ελλη Μ. Μοσφίλη,
Αγγελική Μιχαήλ ,
Δέσποινα Αδ. Χ' Παναγή,
Μαρκαρού Π. Εγγλέζου,
Γιωρκής Γ. Μοσφίλης
Ανδρέας Γ. Μοσφίλης ,
Σάββας Γ. Μοσφίλης.
Κατερινού Λούτσιου
Γιώρκος Γιαννάτζη,
Αντωνού Γιαννάτζη
Θεωρού Γιαννάτζη
Παναγιωτού Γιαννάτζη,
Χριστόδουλος Γιαννάτζη
Λευτέρης Γιαννάτζη
Σάββας Γιαννάτζη
Γιώρκος Κυπρή Καλιά
Κατερινού Κυπρή Καλιά
Μιχάλης Κυπρή Καλιά
Μαρία Κυπρή Καλιά
Αδάμος Χαμπή Κκάφα,
Μιχάλης Χαμπή Κκάφα,
Θεωρού Χαμπή Κκάφα.
Κυριακού Χ. Κκάφα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1 Η χαρτογράφηση της Κύπρου

Προτού προχωρήσω στην αναφορά μου για τη χαρτογράφηση της Κύπρου και ιδιαίτερα του χωριού μας, θεωρώ σκόπιμο να αναφερθώ σε συντομία στην κατάσταση που προϋπήρχε, αλλά και στη σειρά γεγονότων που μας οδήγησαν σ' αυτήν.

4.2 Το Κτηματολόγιο της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας

Όπως είναι γνωστό, το Κτηματολόγιο είναι το αρχαιότερο Τμήμα της Κύπρου. Η σύστασή του πάνω σε μια οργανωμένη βάση, ανάγεται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι το Κτηματολόγιο, έστω και σε υποτυπώδη μορφή, άρχισε να λειτουργεί γύρω στα 1850. Σύμφωνα με το Οθωμανικό Δίκαιο, όλη η ακίνητη ιδιοκτησία χωριζόταν σε πέντε βασικές κατηγορίες:

(α). **Μουλκ η Αραζί Μεμλουκέ** που περιλάμβανε κυρίως τα κτίρια, τους αμπελώνες και τα νερά. Τα κτήματα της κατηγορίας αυτής ανήκαν απόλυτα στους ιδιοκτήτες τους.

(β). **Αραζί Μιριέ** που περιλάμβανε κυρίως την καλλιεργήσιμη γη (εξωχώραφα) και ο ιδιοκτήτης είχε μόνο το δικαίωμα κατοχής και κάρπωσης, γι' αυτό και πλήρωνε στο Κράτος ένα είδος φόρου, τη Δεκάτη. Η φορολογία αυτή ίσχυσε μέχρι το 1926.

(γ). **Αραζί Μετρουκέ** που περιλάμβανε γη που αφέθηκε να χρησιμοποιείται από το κοινό, όπως δημόσιοι δρόμοι, βοσκοτόπια και κοινοτικά δάση.

(δ). **Αραζί Μεβάτ** που περιλάμβανε την εγκαταλελειμμένη κυρίως άγονη γη.

(ε). **Αραζί Μεβκουφέ** που περιλάμβανε τη γνωστή μας βακούφικη γη, δηλαδή αυτή που ήταν αφιερωμένη στα μουσουλμανικά ιδρύματα.

Θα πρέπει να τονισθεί ότι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η Κύπρος **δεν ήταν χαρτογραφημένη**, γι' αυτό και δεν υπήρχαν τοπογραφικά/κτηματικά σχέδια.

4.3 Το Κτηματολόγιο επί Αγγλοκρατίας

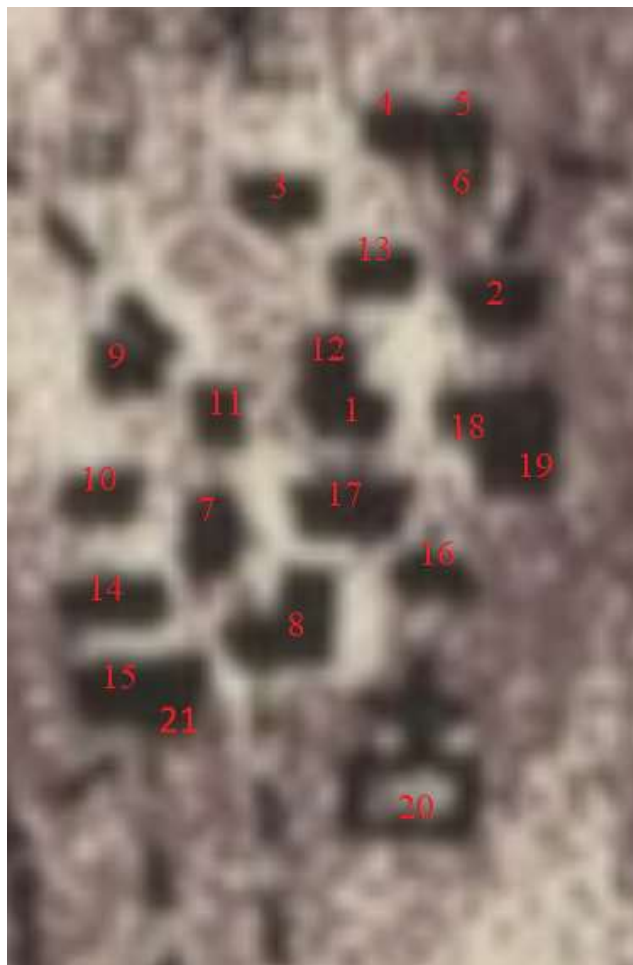
Οι Βρετανοί, που το 1878 διαδέχθηκαν τους Τούρκους, επέφεραν, κατά τα πρώτα χρόνια της δικής τους διοίκησης, πολύ μικρές τροποποιήσεις και βελτιώσεις στο σύστημα διακατοχής της γης. Βλέποντας όμως, ότι το σύστημα δημιουργούσε πολλά προβλήματα και δεν μπορούσε να λειτουργήσει ορθολογιστικά, θέσπισαν μια σειρά από νόμους, με αποκορύφωμα τον περί Ακινήτου Ιδιοκτησίας (Διακατοχή, Εγγραφή και Εκτίμηση) Νόμο, που τέθηκε σε ισχύ την 1 Σεπτεμβρίου 1946. Με τον νόμο αυτό καταργήθηκαν όλοι οι Οθωμανικοί Νόμοι και εισήχθησαν νέες πρόνοιες που στην ολότητα τους σχεδόν, ισχύουν μέχρι σήμερα.

4.3.1 Χάρτης του Kitchener

Ένα από τα μεγαλύτερα μειονεκτήματα του συστήματος που βρήκαν οι Βρετανοί, ήταν η έλλειψη κτηματικών σχεδίων. Όπως όλοι οι κατακτητές, έτσι και οι Βρετανοί ήταν φυσικό να ενδιαφέρονται και για τα οικονομικά οφέλη που θα είχε γι' αυτούς μια νέα κτήση. Γι' αυτό, λίγους μήνες μετά την κατάληψη του νησιού, έστειλαν στην Κύπρο τον τότε λοχαγό του Βασιλικού Μηχανικού Χώρας Χέρμπερτ Kitchener, τον μετέπειτα στρατάρχη και λόρδο του Χαρτούμ και του ανάθεσαν τη χωρομέτρηση της Κύπρου, με την ετοιμασία ενός χάρτη του νησιού, τόσο για σκοπούς διοικητικούς, όσο και προσόδων, αλλά και για στρατιωτικούς σκοπούς. Για να μπορέσει να φέρει σε πέρας την αποστολή του, έπρεπε να προβεί πρώτα στην ετοιμασία ενός δικτύου από τριγωνομετρικά σημεία τα οποία θα αποτελούσαν τη βάση της εργασίας του. Αφού συμπληρώθηκε ο τριγωνισμός της Κύπρου, ετοιμάστηκε το έτος 1882 και ο πρώτος χάρτης σε κλίμακα 1 ίντσα προς 1 μίλι (1:63360), δηλαδή 1 ίντσα στο χαρτί είναι ίση με 1 μίλι (1609 μέτρα) στη γη. Ο χάρτης δημοσιεύτηκε το 1885.

4.3.2 Οι Μάνδρες σε σχέση με το χάρτη του Kitchener

Στο χάρτη του Kitchener, το χωριό μας αναφέρεται επίσημα, για πρώτη φορά, ως Mandraes / Μάνδραις ενώ μέχρι τότε το όνομά του ήταν Μάνδρ'αλέξη.

Στο διπλανό χάρτη σημειώνονται και τα σπίτια του χωριού μας, που αντιστοιχούν σε ισάριθμες οικογένειες που κατοικούσαν **τότε** στο χωριό μας.

Τα σπίτια φαίνονται αραιοκατοικημένα, γιατί είχαν μεγάλες αυλές, στη συνέχεια όμως πρόσθεταν δωμάτια όταν πάντρευαν τα παιδιά τους, γι' αυτό η πάνω γειτονιά, όπως τη γνωρίσαμε ήταν πυκνοκατοικημένη. Τα ονόματα των οικογενειών στο χάρτη είναι από την απογραφή του 1862.

4.4 Οι οικογένειες που κατοικούσαν στο χωριό μας το 1862.

1. Λούκας Γιωρκή Μούζουρος (Γερόλουκας)
2. Σάββας Γιωργή Μούζουρος (Σαουρτάς)
3. Χριστοφής Γιωρκή Μούζουρος (Ττόφιας-Μουζουρέτη)
4. Δημήτρης Μιχαήλη (Χηράτη) (Λίτρας)

5. Νικόλας Μιχαήλη (Χηράτη) (Κκόλας)
6. Γιώργης Μιχαήλη (Χηράτη) (Κκελόκαλας)
7. Χριστοδουλής Λευθήρη
- 8) Λευτήρης Χριστοδουλή (Ττούρος)
9. Γιαννής Χριστοδουλή (Σιόουλος)
10. Σάββας Λευθήρη & Γιωρκής Σάββα (Κάλλιας)
11. Γιαννής Μιχαήλ Γεωργίου (Κουτσογιάννης)
12. Δημήτρης Μιχαήλ Γεωργίου (Ρούσος)
13. Ηλίας Μιχαήλ Γεωργίου (Χ΄΄Λιάσης)
14. Παπαγεώργιος Γεωργίου
15. Δημήτρης Γιωρκή Λοϊζου (Κύρος)
16. Χ΄΄Πολύς Τουμάζου
17. Παπαχαράλαμπος Χ΄΄Πολύ (Χ΄΄ Παπάς)
18. Δημήτρης Χ΄΄Πολύ (Χ΄΄Δημήτρης)
19. Γιαννής Χ΄΄Πολύ (Χ΄΄Καραγιάννης)
20. Εκκλησία Παλλουριωτίσσης
21. Δημοτικό Σχολείο Μανδρών (απέναντι από το κρεοπωλείο)

Η εκκλησία στο χάρτη αρ. 20 (παράγραφος 4.3.2), βρίσκεται στα δεξιά του δρόμου που οδηγεί στο χωριό. Ο δρόμος είναι ένα καλό σημείο αναφοράς, ακίνητο και σταθερό για καθορισμό θέσεων, δεν αλλάζει συχνά.

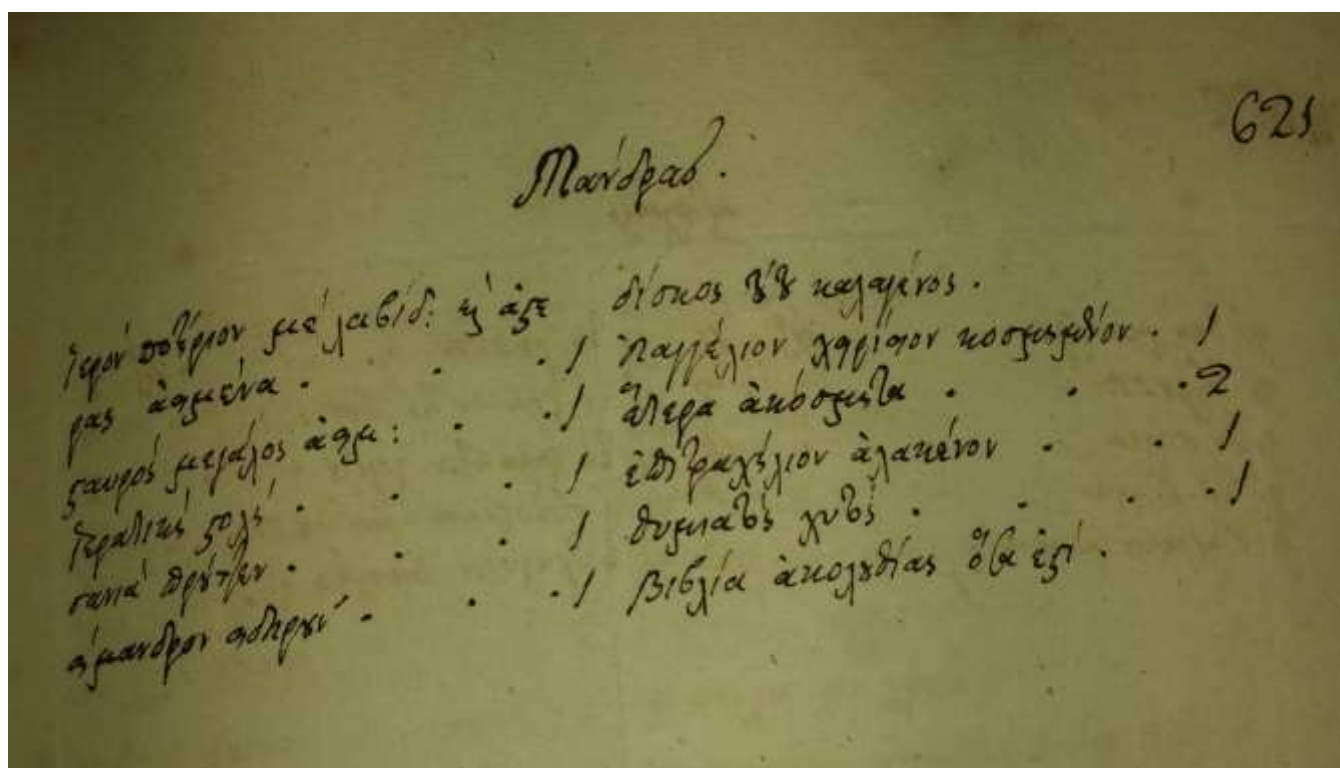
Στο βιβλίο "Μάνδρες", ο Ευθύμιος Ευθυμίου αναφέρει, ότι ο παππούς του Ευθύμιος Νικόλα, όταν ήταν 15 ετών το 1893, βοηθούσε στο κτίσιμο της σημερινής εκκλησίας του χωριού μας η οποία βρίσκεται στα αριστερά του δρόμου.

Άρα, η εκκλησία του Αγίου Μάμαντος

κτίστηκε γύρω στα 1895, ενώ η εκκλησία που φαίνεται στο χάρτη υπήρχε πριν το 1882 και βρίσκεται στα δεξιά του δρόμου. Εξάλλου, στο μέγα κτηματικό κώδικα της Αρχιεπισκοπής η εκκλησία του χωριού, είναι καταχωρισμένη πολύ πριν το 1800 (1770-1785), χωρίς όμως να αναγράφεται σε ποιον Άγιο ήταν αφιερωμένη.

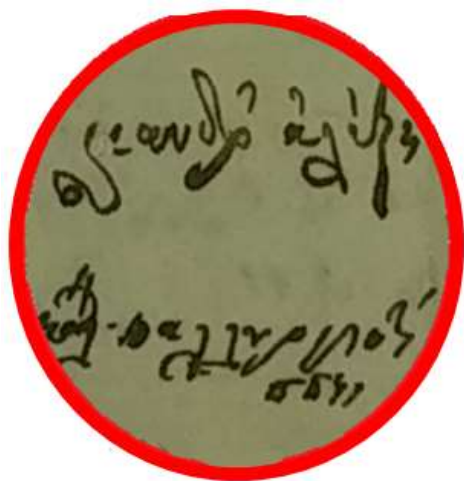
Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρω, ότι στη σελίδα 621 του κτηματικού κώδικα της ιεράς Αρχιεπισκοπής καταγράφονται τα ιερά σκεύη της εκκλησίας, όπως φαίνονται πιο κάτω:

Στη βόρειο-δυτική πλευρά του σπιτιού του Γιώρκου Κουτσογιάννη υπήρχαν θεμέλια πολύ παλαιού άγνωστου κτίσματος. Με τα σημερινά δεδομένα, όπως φαίνεται και η θέση της εκκλησίας στο χάρτη του 1882, πιστεύεται ότι εκεί βρισκόταν η πρώτη εκκλησία του χωριού. Η εκκλησία του Αγίου Μάμα γιορτάζει στις 2 Σεπτεμβρίου.

4.5 Εκκλησία Παλλουριωτίσσης

Στον κατάλογο φορολογίας του 1825 κάτω από το όνομα Μανδρ'αλέξη, αναγράφεται η φορολογία της "εκκλησίας Παλλουριωτίσσης". Για να βρίσκεται η εκκλησία Παλλουριωτίσσης

ως φορολογούμενη στον κατάλογο φορολογίας του χωριού μας, σίγουρα δεν αφορά την εκκλησία Παλλουριωτίσσης στη Λευκωσία, αλλά εκκλησία που βρισκόταν στην περιοχή ή την εκκλησία του χωριού μας. Ίσως η εκκλησία που σημειώνεται στον πιο πάνω χάρτη να είναι ότι απόμεινε από μοναστήρι αφιερωμένο, κατά πάσα πιθανότητα, στην Παναγία την Παλλουριώτισσα, το οποίο να καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας. Από έρευνα που έκανα,

βρήκα ότι υπάρχει και στη νεκρή ζώνη πλησίον του χωριού Ποταμιά στη Λευκωσία ερειπωμένο παλαιό εκκλησάκι αφιερωμένο στην Παναγία την Παλλουριώτισσα, (η διπλανή φωτογραφία), γεγονός που σημαίνει ότι η εκκλησία στη Λευκωσία δεν ήταν η μόνη αφιερωμένη στην Παναγία την Παλλουριώτισσα.

Σημειώστε ότι στους φορολογικούς καταλόγους 1800 και 1825 δεν καταγράφεται ιερέας στο χωριό μας, που σημαίνει ότι για τις ανάγκες του χωριού μας ερχόταν ιερέας από διπλανό χωριό.

Σύμφωνα με το βιβλίο "Άρδανα", όταν χειροτονήθηκε ιερέας ο Παπαμιχαήλ (Παπατουρτούρης), στα Άρδανα υπήρχε άλλος ιερέας και ο Παπαμιχαήλ υπηρέτησε για δέκα χρόνια στην εκκλησία Παλλουριωτίσσης, χωρίς να καθορίζεται που βρίσκεται αυτή η εκκλησία.

Οι διακεκομμένες γραμμές που φαίνονται στο χάρτη, πιο πάνω, δίπλα από τον αρ. 9, είναι το μονοπάτι που έρχεται στο χωριό από την «Αλωνιά» και φθάνει στην παλαιά βρύση (φουντάνα) του χωριού μας, κάτω από το σπίτι του Βαρνάβα Σωτηρίου, η δε διακεκομμένη γραμμή μεταξύ των αρ. 2 & 6 είναι ο δρόμος στη βόρεια άκρη του χωριού που οδηγεί στα «Λούματα».

4.6 Μεταγενέστερος χάρτης

Σε μεταγενέστερο χρόνο, δηλαδή μετά το 1885 και προς το τέλος του αιώνα, ετοιμάστηκε νέος πιο λεπτομερής χάρτης σε κλίμακα 1:63360 (2 ίντσες στο 1 μίλι). Στο χάρτη αυτό η εκκλησία του χωριού μας φαίνεται στα αριστερά του δρόμου, όπως είναι σήμερα. Συμπεραίνεται ότι μια νέα εκκλησία κτίστηκε μεταξύ των ετών 1890 – 1900, πράγμα που ενισχύει και τα όσα αναφέρθηκαν σε προηγούμενη παράγραφο.

4.6.1 Ο μεταγενέστερος χάρτης ως βάση της χωρομέτρησης

Τόσο ο χάρτης του Kitchener, όσο και ο μεταγενέστερος χάρτης, δεν έλυναν από μόνοι τους το σύστημα διακατοχής της γης. Οι χάρτες αυτοί ήταν τοπογραφικοί και δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς εγγραφής της ακίνητης ιδιοκτησίας, για την οποία απαιτείτο κτηματικό/τοπογραφικό σχέδιο στο οποίο πρωτεύουσα σημασία έχουν τα σύνορα των ακινήτων. Για το λόγο αυτό, το 1907 θεσπίστηκε μια νέα νομοθεσία που προέβλεπε τη χωρομέτρηση δηλ. την ετοιμασία κτηματικού σχεδίου, την εγγραφή και την εκτίμηση όλης της ακίνητης ιδιοκτησίας του νησιού. Η τεράστια αυτή εργασία συμπληρώθηκε το 1928. Αν ληφθεί υπόψη ότι η εργασία αυτή εντατικοποιήθηκε μετά το 1909 και έχοντας υπόψη τα δεδομένα της τότε εποχής τόσο για το διαθέσιμο προσωπικό, όσο και για τα χωρομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, τότε η όλη προσπάθεια μόνο σαν άθλος μπορεί να χαρακτηριστεί. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ανάλογα με τα χωρομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, ετοιμάστηκαν κτηματικά σχέδια σε διάφορες κλίμακες όπως πιο κάτω:

(α). Για αγροτικές περιοχές έχουμε τις κλίμακες 1:5000 και 1:2500, και

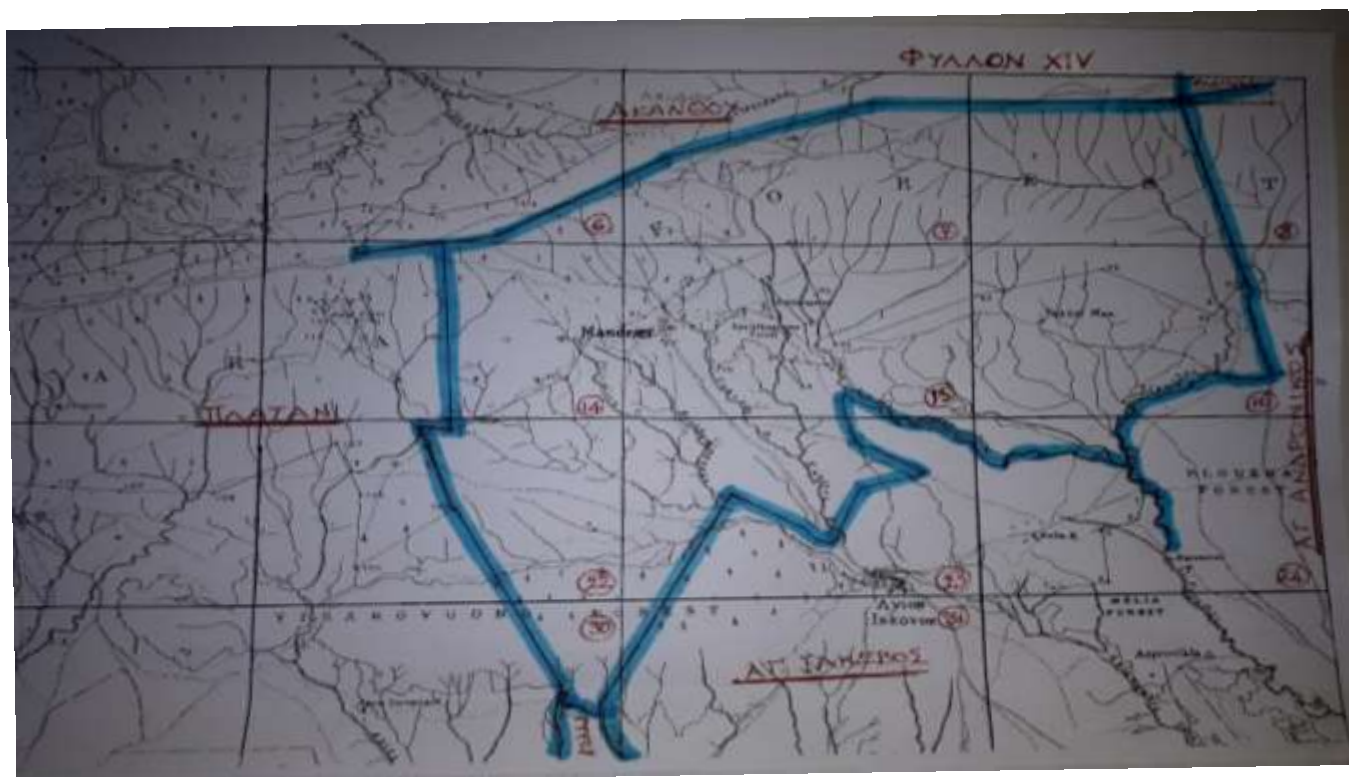
(β). Για τις πόλεις και τις κατοικημένες περιοχές των χωριών έχουμε τις κλίμακες 1:500, 1:1000 και 1:1250.

Με βάση το μεταγενέστερο χάρτη που ετοιμάστηκε με κλίμακα 2 ίντσες προς 1 μίλι και ήταν πιο λεπτομερές από εκείνο του Kitchener, η Κύπρος διαχωρίστηκε σε 59 ίσα ορθογώνια διαστάσεων 8X12 μιλίων, τα οποία αριθμήθηκαν αρχίζοντας από στον Απόστολο Ανδρέα με το ρωμαϊκό αριθμό Ι που είναι το βορειότερο σημείο και μετά ακολουθώντας τη σειρά από δυτικά προς ανατολικά, με το νοτιότερο ορθογώνιο στο ακρωτήριο της Γάτας με αριθμό LIX. Τα ορθογώνια αυτά ονομάστηκαν «φύλλα». Κάθε φύλλο χωρίζεται σε 64 ίσα ορθογώνια διαστάσεων 1X1 ½ μίλι, που ονομάζονται «σχέδια» και αριθμήθηκαν και αυτά με τον ίδιο τρόπο, αλλά με αραβικούς αριθμούς. Αυτή είναι και η κλασσική διαίρεση με την οποία εκφράζεται η κλίμακα 1:5000 (π.χ. φύλλο XIV σχέδιο 15). Για να προκύψουν κτηματικά σχέδια μεγαλύτερης κλίμακας, όπως συμβαίνει π.χ. στην κλίμακα 1:2500, το κάθε σχέδιο διαχωρίζεται σε τέσσερα μέρη με την ονομασία E1, E2, W1 και W2 (π.χ. φύλλο XIV σχέδιο 15E2). Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει την Κύπρο διαχωρισμένη στα 59 φύλλα. Να σημειωθεί ότι με τη νέα επαναχωρομέτρηση που το Τμήμα Κτηματολογίου διεξάγει, ο τρόπος αναφοράς σε φύλλο/σχέδιο έχει διαφοροποιηθεί.

Να σημειωθεί ότι το χωριό μας χωρομετρήθηκε σε κλίμακες 1:2500 για τα εξωχώραφα και 1:1250 για την τότε κατοικημένη περιοχή. Εμπίπτει εξ ολοκλήρου στο Φύλλο XIV και σε μέρος των Σχεδίων 6, 7, 8, 14, 15, 16, 22, 23, 30 και 31, τα οποία υποδιαιρούνται όπως αναφέρθηκε προηγουμένως.

Η περικλειόμενη συνολική έκταση ανέρχεται στις 13.843 σκάλες. Από αυτές 8.645 σκάλες αποτελούν τη δασική και χαλίτικη γη, 5.121 σκάλες την ιδιωτική γη που ανήκει σε Ελληνοκύπριους και 77 σκάλες σε Τουρκοκύπριους.

Στο σχεδιάγραμμα που ακολουθεί φαίνονται με κυανούν χρώμα τα σύνορα του χωριού μας με τις κοινότητες που το περικλείουν.

Φωτοτυπίες των εγγράφων σύμφωνα με τα οποία καθορίστηκαν τα σύνορα του χωριού φαίνονται στο «ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄».

Στο πρώτο και δεύτερο έγγραφο καταγράφονται λεπτομερώς τα σύνορα που συμφωνήθηκαν την 1^η Οκτωβρίου 1912 μεταξύ του χωριού μας και του Αγίου Ιακώβου. Μουχτάρης την τότε περίοδο ήταν ο Χαμπής Χ' Δημήτρη και Αζάδες ο Ευθύμιος Νικόλα, ο Τποουλής Γιαννή και ο Γεωργής Σαββουρή.

Στο τρίτο και τέταρτο έγγραφο παρουσιάζεται η συμφωνία που έγινε στις 21 Φεβρουαρίου 1912 μεταξύ του χωριού μας και του Πλατανιού, η οποία επανατονίστηκε στις 30 Μαΐου 1914 με Μουχτάρη το Μιχάλη Γιαννή και Αζάδες το Νικόλαο Γ. Καραγιάννη, Χαμπή Χ' Δημήτρη και Γεωρκή Σαββουρή Μοσφίλη.

Στο πέμπτο και έκτο έγγραφο παρουσιάζεται η συμφωνία που έγινε την 1^η Οκτωβρίου και επαναβεβαιώθηκε την 31 Μαΐου 1914 μεταξύ του χωριού μας και του Αγίου Ανδρονίκου.

Ενδεικτικά αναφέρω τα σύνορα του χωριού μας με τον Άγιο Ιάκωβο, όπως αυτά καταγράφονται στο πρώτο και δεύτερο έγγραφο, σε ελεύθερη μετάφραση από τα αγγλικά.

«Ξεκινώντας από το σημείο της Λαξιάς Πλατύβουνου του ποταμού Κατσούνα, σε ευθεία γραμμή με βορειοδυτική κατεύθυνση μέχρι τα Διπλόμουττα, από εδώ ακολουθώντας στην κορυφή της νότιας πλευράς της πλαγιάς με δυτική κατεύθυνση μέχρι το χωράφι του Χ' Παναγή Χ'Χάμπου από τις Μάνδρες και του Ευθυμίου Νικόλα από τις Μάνδρες, ακολουθώντας το διαχωρισμό του χωραφιού μέχρι τον κρημό του Τράχωνα της Μέλιας και ακολουθώντας τον κρημό με βορειοδυτική κατεύθυνση μέχρι το διαχωρισμό του χωραφιού του Μαχμούτ Αλή Χασσάν από τον Άγιο Ιάκωβο και του Ευθυμίου Νικόλα από τις Μάνδρες μέχρι και το δρόμο Αγίου Ιακώβου – Ακανθούς. Ακολουθώντας το δρόμο αυτό με νότια κατεύθυνση μέχρι τη διασταύρωση με το δρόμο Μανδρών – Αγίου Ανδρονίκου. Από εδώ με νοτιοανατολική κατεύθυνση δίπλα από το διαχωρισμό του χωραφιού του Γιωργή από τις Μάνδρες και του Οσμάν Τιπτή από τον Άγιο Ιάκωβο σε ευθεία δυτική γραμμή μέχρι τη Μούττη του Κακοτρή και από εδώ σε ευθεία γραμμή προς το δασικό κούκο αρ. 1 του Υψαρόβουνου μέχρι τη ράχη του Μισο-υφαρκού. Ακολουθώντας τη ράχη με βορειοδυτική κατεύθυνση δίπλα από το χωράφι των κληρονόμων του Μιχαήλη Χ'Παπαχαραλάμπους από τις Μάνδρες, από εδώ σε ευθεία γραμμή μέχρι το δάσος του Υψαρόβουνου, διαχωρίζοντας το χωράφι του Οσμάν Τιπτή από τον Άγιο Ιάκωβο και του Γιαννή Γιωρκή Καραγιάννη από τις Μάνδρες».

4.7 Σημαντικά κτίρια του χωριού

4.7.1 Ο μύλος της εκκλησίας

Ο μύλος της εκκλησίας ήταν ένα μεγάλο “δίχωρο” δωμάτιο, προέκταση προς δυτικά των σπιτιών του Δημήτρη Μούζουρου. Δεν αποκλείεται ο χώρος εκεί, να ήταν η κατοικία του Χριστοφή Μούζουρου, αδελφού του Δημήτρη Μούζουρου, ο οποίος πέθανε αρχές του 1800, χωρίς απογόνους. Σε κάποιο χρονικό διάστημα στα παλιά χρόνια, όπως έλεγε ο πατέρας μου Παπαδημήτρης, τελούσαν εκεί και τη θεία λειτουργία.

Επίσης αρχικά, ο μύλος χρησιμοποιήθηκε και ως σχολείο προτού κτισθεί η μικρή αίθουσα για σχολείο στο χώρο του κρεοπωλείου του χωριού μας. Αργότερα ο χώρος αυτός μετατράπηκε σε ελιόμυλο, εξυπηρετώντας για μεγάλο χρονικό διάστημα το χωριό, στη συνέχεια όμως με τη δημιουργία άλλου πιο σύγχρονου ελιόμυλου, ο μύλος της εκκλησίας εγκαταλείφθηκε και ο χώρος ερημώθηκε.

Άτομα που προσπάθησαν να οικειοποιηθούν νόμιμα ή παράνομα περιουσία του Αγίου Μάμα από τον συγκεκριμένο χώρο, την επέστρεψαν μετά την εμφάνιση του Αγίου στον ύπνο τους. Συγκεκριμένα, κάτοικος του χωριού μας αγόρασε το χώρο του μύλου το 1952 για ιδιοκατοίκηση, τον οποίο και επέστρεψε λίγο αργότερα μετά την εμφάνιση του Αγίου στον ύπνο του.

4.7.2 Εξωκλήσια

Σημαντικά κτίρια αναφοράς για το χωριό μας είναι τα εξωκλήσια. Στα ανατολικά του χωριού μας, εξωκλήσια υπήρχαν στις ακόλουθες τοποθεσίες:

Στην τοποθεσία Αρχάγγελος, βρίσκεται το ξωκλήσι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, που σημειώνεται και στον ενετικό χάρτη. Ο οικισμός Αρχαγγέλου βρισκόταν εκεί από τους προβυζαντινούς

χρόνους και η εκκλησία σημειώνεται τόσο στον ενετικό χάρτη 1573 όσο και στο χάρτη του Kitchener το 1882, ως ερειπωμένη εκκλησία. Η θέση της εκκλησίας Αρχαγγέλου, στον πιο κάτω ενετικό χάρτη, ταυτίζεται πλήρως με τη γεωγραφική /τοπογραφική θέση των ερείπιων του οικισμού και του εξωκλήσιού στη θέση που βρίσκεται σήμερα..

Εδώ, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο συγχωριανός μας, Νικόλας Ευθυμίου, γύρω στα 1968, με δικά του έξοδα, έκτισε το ξωκλήσι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, στη θέση που υπήρχαν τα ερείπια της εκκλησίας.

Στη Γαλακτηνή, το ξωκλήσι της Παναγίας Γαλακτοτροφούσας. Ένδειξη της ύπαρξης του φαίνεται στα τοπογραφικά σχέδια της γενικής χωρομετρίας του 1912. Φαίνεται ότι το ξωκλήσι στα μετέπειτα χρόνια, περιήλθε σε κακή, μη λειτουργήσιμη κατάσταση. Ο τότε ιερέας του χωριού μας, Παπαδημήτρης, αμέσως μετά την χειροτονία του το 1940, ανέλαβε πρωτοβουλία για την ανακαίνιση της εκκλησίας. Για την ανακαίνιση, εργάσθηκαν εθελοντικά αρκετοί συγχωριανοί μας, με πρωτεργάτη τον Γιωρκή Τσαγγάρη, πατέρα του Παπαδημήτρη, ο οποίος αντλούσε νερό από παρακείμενο λάκκο και ετοίμαζε τον πηλό και όλα τα σχετικά για τον κτίστη. Ο Παπαδημήτρης ανάθεσε, τότε, στις δυο κόρες του, την Ανδριανή 15 και την Ελένη 12 χρονών να μαζεύουν πέτρες από τη γύρω περιοχή, χρησιμοποιώντας ως μεταφορικό μέσο ένα γαϊδούρι, αφού τοποθέτησαν δυο σανίδια, ένα στην κάθε πλευρά, στο σαμάρι του. Μετά από αρκετές μέρες μαζεύτηκε ένας σωρός από πέτρες, τις οποίες ο Παπαδημήτρης τοποθέτησε μέσα στην εκκλησία και σχημάτισε το ιερό και την Αγία Τράπεζα, για να είναι ο χώρος πιο ψηλά

από το υπόλοιπο μέρος του ναού, δημιουργώντας σκαλοπάτι. Η εκκλησία επαναλειτούργησε το 1947 και βρισκόταν σε πολύ καλή κατάσταση μέχρι το 1974. Στη φωτογραφία φαίνεται το ξωκλήσι ερειπωμένο και εγκαταλελειμμένο στη φθορά του χρόνου, όπως είναι σήμερα. Η Παναγία της Γαλακτηνής εόρταζε στις 2 Φεβρουαρίου και 8 Σεπτεμβρίου.

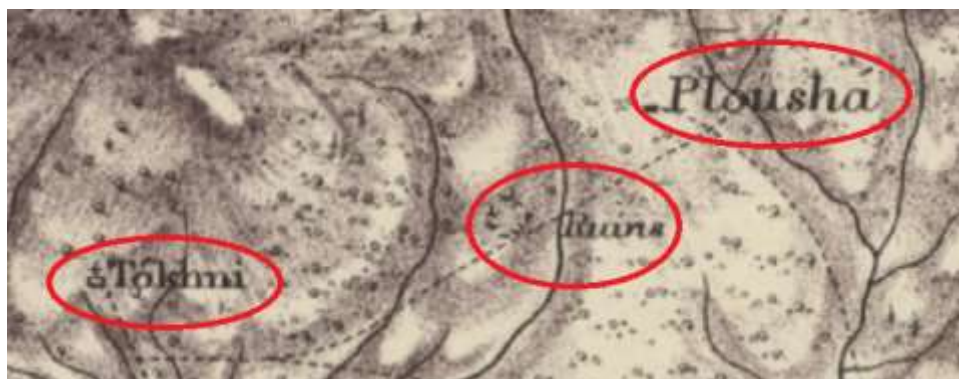

Δίπλα στο ξωκλήσι υπήρχε σπηλιά με σταλακτίτες σε σχήμα μαστών και με παράκληση του ιερέα στην Παναγία, έσταζε αγίασμα, το οποίο αφού τοποθετούσαν στο στήθος τους οι γυναίκες ή στα ζώα που γεννούσαν και δεν είχαν γάλα, προκαλείτο μεγάλη ροή γάλακτος (κατέβαζαν γάλα).

Η Παναγία του Τοχνιού/ Δοχνιού, βυζαντινού τύπου μοναστήρι το οποίο σώζεται μέχρι σήμερα. Η εκκλησία αναφέρεται ως δημιούργημα του 14^{ου} ή 15^{ου} αιώνα, ενώ τα μοναστηριακά κτίρια στις τρεις πλευρές της εκκλησίας, βόρεια, νότια και δυτικά, χρονολογούνται γύρω στο 17^ο ή 18^ο αιώνα.

Στον Κώδικα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, καταγράφονται τα περιουσιακά στοιχεία ιδιοκτησίας του Τοχνιού. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά στη σελίδα 1010, όπου καταγράφονται τα ελαιόδενδρα (ελιές) του μοναστηριού ως ακολούθως: «... Από το παλαιόν δοχνίν έως το χώμα της πλουσιάς και του

μοναστηριού 30....». Η καταχώριση αυτή, μας αποκαλύπτει την ύπαρξη, στην περιοχή, παλαιότερου μοναστηριού με το όνομα

Δοχνί, το οποίο καταστράφηκε/εγκαταλείφθηκε σε άγνωστο χρόνο και για άγνωστους σε μας

λόγους. Δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να καταστράφηκε κατά τη διάρκεια των Αραβικών επιδρομών του 6ου μέχρι του 9ου αιώνα ή και μεταγενέστερα κατά την εποχή της Φραγκοκρατίας, με τον ανελέητο διωγμό των ορθόδοξων χριστιανών και την καταστροφή αρκετών μοναστηριών και εκκλησιών από τους Φράγκους κατακτητές (καθολικούς στο θρήσκευμα). Έτσι δικαιολογείται και η παράδοση - καταγράφεται πιο κάτω - που μεταδίδεται από στόμα σε στόμα, για το κτίσιμο του σημερινού μοναστηριού. Η αναφορά για τα ελαιόδεντρα, μας δίνει και τη θέση του παλαιού Δοχνιού, ότι δηλαδή βρισκόταν μεταξύ Πλουσιάς και Μοναστηριού, «**από το παλαιόν δοχνίν έως το χώμα της πλουσιάς και του μοναστηριού**». Όπως φαίνεται στο χάρτη του Kitchener, πιο πάνω, μεταξύ Τοχνιού και Πλουσιάς σημειώνονται ερείπια κτίσματος, που δεν αποκλείεται να πρόκειται για το «**παλαιόν Δοχνί**».

Το κτίριο της εκκλησίας του Τοχνιού συνδυάζει αρχιτεκτονική τόσο Βυζαντινής, όσο και νεώτερης εποχής. Φαίνεται ότι το παλαιό Δοχνί ήταν Βυζαντινής αρχιτεκτονικής και γι' αυτό μετά την καταστροφή του, έγινε προσπάθεια να κτισθεί παρόμοιο, το πιθανότερο κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Υλικά από το καταστραμμένο παλαιό Δοχνί φαίνεται να χρησιμοποιήθηκαν για το κτίσιμο του νέου Τοχνιού.

Για το κτίσιμο του μοναστηριού, οι κάτοικοι του χωριού μας, αλλά και πολλοί κάτοικοι των γειτονικών χωριών γνωρίζουν την ακόλουθη παράδοση:

- Σε μια από τις Αραβικές επιδρομές, ένας μοναχός καταδιωκόμενος από τους Σαρακηνούς – Άραβες προσπαθώντας να αποφύγει τη

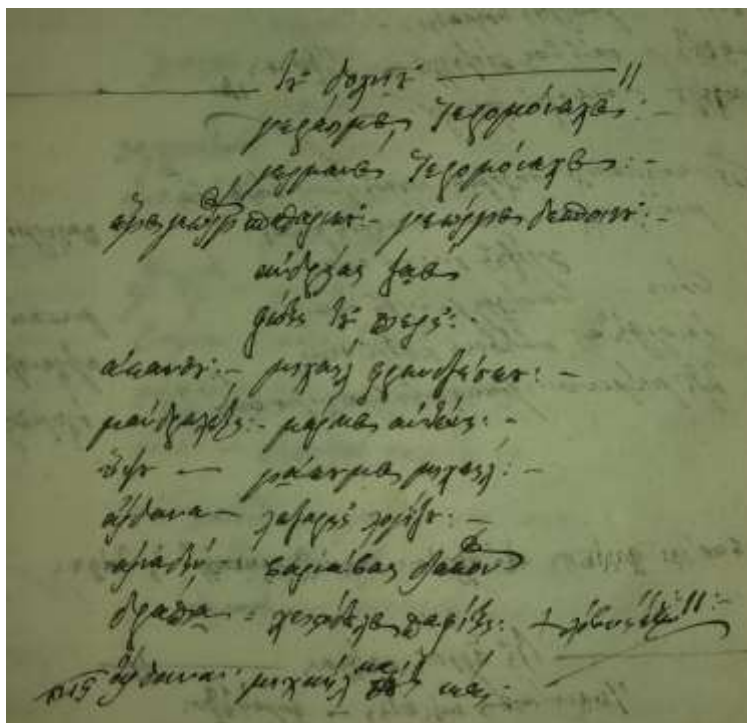

σύλληψη και το βέβαιο θάνατο, σκαρφάλωσε σε ένα απόκρημνο βράχο, τον **Φονιά**, ο οποίος βρίσκεται βόρεια της θέσης των ερειπίων που φαίνονται στο χάρτη. Προσευχόμενος στην κορυφή του βράχου, παρακάλεσε την Παναγία να τον σώσει. Όταν αντιλήφθηκε την επικείμενη σύλληψη του από τους διώχτες του, άνοιξε τα χέρια του και άφησε το κορμί του να πέσει στο κενό, αντί όμως να σκοτωθεί στον γκρεμό, πέταξε και έφθασε με ασφάλεια στην απέναντι βουνοκορφή ονομαζόμενη “καλοήρι”. Οι Σαρακηνοί που προσπάθησαν να τον μιμηθούν, έπεσαν στον γκρεμό και σκοτώθηκαν. Ο μοναχός για να ευχαριστήσει την Παναγία που του έσωσε την ζωή από βέβαιο θάνατο, έκτισε λίγο πιο κάτω από την βουνοκορφή, “καλοήρι”, όπου υπήρχε “τρεξιμιό “νερό, εκκλησία και την αφιέρωσε στην Παναγία την Τοχνιώτισσα .

Γνωρίζουμε ότι στο σημερινό Τοχνί (στις πηγές συναντούμε και τα δυο ονόματα Τοχνί και Δοχνί) υπήρχαν εικόνες οι οποίες μεταφέρθηκαν εκεί, στα παλιά τα χρόνια, από καταστραφείσες εκκλησίες της περιοχής Πλουσιάς, Αγίου Γεωργίου Πλουσιάς, Μέλιας και Κατσούνα. Από το μοναστήρι του Τοχνιού έχουν διασωθεί τρεις εικόνες οι οποίες είχαν μεταφερθεί πριν την Τούρκικη εισβολή στην Ιερά Αρχιεπισκοπή για φύλαξη και συντήρηση. Επίσης γνωρίζουμε ότι το εικονοστάσι της Παναγίας του Τοχνιού ήταν κατασκεύασμα του 1751, καθότι κάτω από την εικόνα της Παναγίας, υπήρχε στο τέμπλος, ανάγλυφη η ακόλουθη επιγραφή :

« Μνήσθητι μου Δέσποινα και Κυρία Θεοτόκε του λαού σου Διονυσίου Ιερομονάχου και Ηγουμένου 1751. Χείρα Πέτρου Αναγνώστου ».

Το 1800 το μοναστήρι του Δοχνιού είχε το ακόλουθο προσωπικό :

- Γεράσιμος ιερομόναχος,
- Γερμανός ιερομόναχος,

Από Άγιο Γεώργιο Σπαθαρικού:

- Γεώργιος - Δεσποινού
- Ανδρέας Λιασή
- Φώτης Πιερή

Από Ακανθού:

- Μιχαήλ Φραντζέσκου,

Από Μανδραλέξη:

- Μάρκος Αντώνη,

Από Γύψου:

- Γιάκουμας Μιχαήλ

Από Άρδανα:

- Λαζαρής Λογίζου
- Μιχαήλ Πασκαλή

Από Αρναδί:

- Βαρνάβας Διάκου,

Από Δράπια:

- Χριστόδουλος Παφίτης

Η Δράπια ήταν οικισμός μεταξύ της Χοιροκοιτίας και Οράς της Επαρχίας Λάρνακας και το 1841 είχε έξι φορολογούμενους κατοίκους. Ο οικισμός διαλύθηκε πριν το τέλος της Οθωμανικής κατοχής.

Το Μοναστήρι του Τοχνιού διατηρούσε δυο Μετόχια. Ένα στον Άγιο Γεώργιο Σπαθαρικού και άλλο στη Γύψου με σημαντική κτηματική περιουσία στα χωριά αυτά, καθώς και στα γύρω

χωριά Τρίκωμο, Σύγκραση, Λάπαθος, Σπαθαρικό κλπ., η οποία είναι καταγεγραμμένη στο Μέγα Κτηματικό Κώδικα.

Ως τελευταίος μοναχός του Τοχνιού αναφέρεται ο ιερομόναχος Άνθιμος από το Ριζοκάρπασο ο οποίος απεβίωσε το 1857.

Η Παναγία του Τοχνιού εόρταζε δυο φορές τον χρόνο, στις 25 Μαρτίου και στις 21 Νοεμβρίου.

Στη σελίδα 1008 του κτηματικού κώδικα της ιεράς Αρχιεπισκοπής είναι καταχωρισμένα τα ιερά σκεύη του Τοχνιού.

Τὰ ἱερὰ Μοναστηρίου Τοχνίου.		1008
ἱερὰ σάββα ἀγαμέ με ἀπόχρητα	2	ἱερὰ σάββα με ἀπόχρητα . . . 1
ἀγία 250.	1	ἱερὰ ἀπόχρητα . . . 1
ἱερὰ ἀγαμέ ἀγία 160	1	ἱερὰ ἀγαμέ . . . 2
ἱερὰ χυδία . . .	1	ἱερὰ μέγας ἀγαμέ . . . 1
καλὸν μαλα ἱερὰ . . .	2	ἱερὰ σάββα . . . 1
ἱερὰ ἀγαμέ ἀγία . . .	1	ἱερὰ ἱερὰ ἀγαμέ . . . 1
καλὸν μαλα ἱερὰ . . .	3	ἱερὰ ἀγαμέ με δίσκον . 3
ἱερὰ ἀγαμέ ἀγία . . .	2	ἱερὰ ἀγαμέ . . . 1
ἱερὰ ἀγαμέ ἀγία . . .	2	ἱερὰ ἱερὰ ἀγαμέ . . . 2
ἱερὰ ἀγαμέ ἀγία . . .	1	ἱερὰ ἀγαμέ με δίσκον . 2
ἱερὰ ἀγαμέ ἀγία . . .	1	ἱερὰ ἀγαμέ με δίσκον . 2

Επίσης καταγραφμένες εκκλησίες υπήρχαν και νότια του χωριού στο Λιωτό κοντά στο μισογυψάρι, ο Άγιος Ανδρόνικος, σε χωράφι του Αδάμου Χ΄΄Παναγή, στα βόρεια του χωριού μας, ο Άη-Δκιοφίλος (Άγιος Θεόφιλος), στα δυτικά στους κορυπάδες η Αγία Παρασκευή και η Αγία Ειρήνη κοντά στο νερό του Παπαδημήτρη. Επίσης ερείπια εκκλησιών υπήρχαν στη Μέλια και στη Πλουσιά, η Αγία Μαρίνα, ο Άγιος Γεώργιος, ο Άγιος Σάββας και στο ύψωμα βορειοδυτικά πλησίον του τούρκικου χωριού Άγιος Ιάκωβος, η εκκλησία Αγίου Ιακώβου.

4.7.3 Δημοτικό σχολείο

Ως πρώτο δημοτικό σχολείο του χωριού, όπως αναφέρθηκε, χρησιμοποιούνταν ο μύλος της εκκλησίας και αργότερα μέχρι το 1900 ένα μικρό δωμάτιο που βρισκόταν βόρεια της εκκλησίας μας, στο χώρο του κρεοπωλείου του χωριού, απέναντι από το σπίτι του Ανδρέα Κουτσογιάννη και το καφενείο του Παναγιώτη Χριστοδούλου.

Μετά το κτίσιμο της εκκλησίας του Αγίου Μάμα, στο χώρο που βρίσκεται σήμερα, κτίστηκε και νέο δημοτικό σχολείο νότια της εκκλησίας που λειτούργησε για εξήντα και πλέον χρόνια, μέχρι το 1964, από το οποίο αποφοίτησαν πολλές γενεές παιδιών. Επειδή όμως δεν αρκούσε για τις αυξανόμενες ανάγκες του χωριού, όταν κοινοτάρχης ήταν ο Γεώργιος Παπαδημητρίου, σε συνεργασία με κυβερνητικές υπηρεσίες, το 1961 προώθησε την ανέγερση σύγχρονου για την εποχή εκείνη καινούργιου δημοτικού σχολείου στην είσοδο του χωριού, το οποίο και λειτούργησε μέχρι το 1974, χρονιά που το χωριό καταλείφθηκε από τους Τούρκους εισβολείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5.1 Σημαντικά γεγονότα από τη δράση των Μανδριτών κατά τον απελευθερωτικό αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

5.1.1 Ο σημαιοστολισμός του χωριού τις Κυριακές και Εθνικές εορτές

Την ευθύνη του ελέγχου ανάρτησης ελληνικών σημαιών τις Κυριακές και Εθνικές εορτές, σε κάθε σπίτι, κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ, την είχε η ομάδα των Ακριτόπουλλων.

Το Φεβρουάριο του 1958 ο υποφαινόμενος Κυριάκος Παπαδημητρίου, ήμουν μαθητής της έκτης τάξης του δημοτικού σχολείου Μανδρών. Μετά από προφορικό μήνυμα που πήρα από συμμαθήτρια μου, είχα μια νυκτερινή μυστική συνάντηση με τον δάσκαλο Χριστόδουλο Κουτσογιάννη, στο σπίτι του, (δεν ήμουν μαθητής του, δάσκαλος μου ήταν ο Μιχάλης Συμεωνίδης), ο οποίος αφού μου εξήγησε το σκοπό της συνάντησης μας, μου ανάθεσε την αρχηγία των Ακριτόπουλων της Οργάνωσης του χωριού μας και μου έδωσε οδηγίες για σχηματισμό τετραμελούς ομάδας.

Από την επόμενη μέρα επέλεξα ως μέλη της ομάδας τον Σωτήρη Χαραλάμπους (ως υπαρχηγό), τον Κύπρο Κυπριανού και τον Παναγιώτη Κώστα Κατσικίδη, (μέλη) τους οποίους αφού ενημέρωσα για το σκοπό της ομάδας, αποδέχθηκαν με χαρά τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες της οργάνωσης και στη συνέχεια ενημέρωσα τον υπεύθυνο μου για τα ονόματα των μελών της ομάδας.

Έτσι κάθε Κυριακή, μετά το μάθημα του κατηχητικού στο δημοτικό σχολείο δίπλα από την εκκλησία, η ομάδα γύριζε όλο το χωριό και συμβούλευε τους κατοίκους να αναρτούν τις ελληνικές σημαίες στα σπίτια τους. Αξίζει να αναφέρω ότι όλα τα παιδιά του χωριού λάμβαναν μέρος και συμμετείχαν στις διάφορες εκδηλώσεις που διοργάνωνε η ομάδα, κατόπιν φυσικά

οδηγιών του υπευθύνου μας. Με την πάροδο του χρόνου όλοι οι κάτοικοι του χωριού ανταποκρίνονταν θετικά και αναρτούσαν στα σπίτια τους τις ελληνικές σημαίες χωρίς να είναι αναγκαίος ο έλεγχος.

5.1.2 Η σύλληψη της Ελένης Παπαδημητρίου - Κουτσογιάννη από τους Άγγλους

Μια Κυριακή του Οκτωβρίου του 1958, ενώ ετοιμαζόταν ο πατέρας μου Παπαδημήτρης για να μεταβεί στην εκκλησία για τη Θεία λειτουργία στις 06.00 η ώρα, η αδελφή μου Ελένη τοποθέτησε την ελληνική σημαία στην καθορισμένη θέση στο ανώγειο του σπιτιού μας. Πρόσεξε όμως, ότι στο ύψωμα πάνω από τα σπίτια του χωριού, στην Αλωνιά, υπήρχαν Άγγλοι στρατιώτες. Σε μερικά λεπτά αρκετοί στρατιώτες “είσέβαλαν” στην αυλή μας και κατευθύνθηκαν προς την σημαία με σκοπό να την αφαιρέσουν. Τόσο η Ελένη όσο και η μητέρα μου Πολυξένη, μαζί με την αδελφή μου Σωτήρα, εμπόδισαν τους στρατιώτες για να ανεβούν την εξωτερική πετρόκτιστη σκάλα που οδηγούσε στο ανώγειο, όπου κυμάτιζε η σημαία. Οι Άγγλοι αντέδρασαν με βίαιο τρόπο και κτυπώντας τες βάνουσα με τα κοντάκια των όπλων, τις οδήγησαν στο ισόγειο του σπιτιού μας και έκλεισαν την πόρτα.

Ενώ οι στρατιώτες προσπαθούσαν να κατεβάσουν τη σημαία, η Ελένη βγήκε από το ισόγειο στην αυλή, πήρε ένα σιδερένιο δικράνι (σιεροχάλι) και το έστρεψε προς τον στρατιώτη εμποδίζοντας τον να πάρει τη σημαία. Αμέσως συνελήφθη από τους στρατιώτες και μεταφέρθηκε σε στρατιωτικό λάντροβερ. Κάθισε στο πίσω μέρος του οχήματος κρατώντας και το δικράνι στο χέρι, ενώ μία Αγγλίδα αξιωματικός κάθισε δίπλα της. Αφού οδήγησαν το λάντροβερ σε διάφορους δρόμους του χωριού στάθμευσαν έξω από το σπίτι του Χαμπή Γιωρκή (Γονιού). Κατά τη διάρκεια της κράτησης της εκεί, η μικρή τότε Μαρία Χαμπή Γονιού την προμήθευε με πόσιμο νερό.

Εν τω μεταξύ, ο στρατός είχε θέσει το χωριό “κκέρφιου” και όλοι οι άνδρες άνω των 12 χρονών κλήθηκαν με τηλεβόα και συγκεντρώθηκαν στην αυλή του δημοτικού σχολείου δίπλα στην εκκλησία, όπου παρέμειναν εκεί ανακρινόμενοι μέχρι τις τρεις το απόγευμα που έληξε η

κράτηση και ο περιορισμός τους. Με την αποχώρηση των Άγγλων στρατιωτών από το χωριό μας, η Ελένη αφέθηκε ελεύθερη, κρατώντας και το δικράνι χωρίς να το αποχωρισθεί ούτε λεπτό.

5.1.3 Τι προηγήθηκε της μεγάλης πυρκαγιάς του δάσους στο χωριό μας, τον Αύγουστο του 1956.

Ο αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. ολοένα και φούντωνε. Καθημερινά τα Αγγλικά στρατεύματα δέχονταν επιθέσεις αγωνιστών. Με τα πολυήμερα <κέρφιου> προσπαθούσαν να κάψουν το ηθικό και την αγωνιστικότητα του Κυπριακού λαού. Οι Άγγλοι πίστευαν, πως μέσα στο δάσος που εφάπτεται της βόρειας πλευράς του χωριού μας, κρύβονταν αντάρτες και ότι χωριανοί μας τους τροφοδοτούσαν. Έτσι το αθώο και ανυπεράσπιστο πανέμορφο δάσος μας μπήκε στο μάτι των κατακτητών.

Ήταν Κυριακή, 6 Αυγούστου 1956. Στο χωριό μας η μέρα κυλά ομαλά. Στο διπλανό χωριό την Ακανθού, γιόρταζε ο ΧρυσοΣώτηρος, ημέρα γιορτινή και χαρμόσυνη. Έτσι και το χωριό μας είχε κάπως αυξημένη κίνηση, από προσκυνητές καθ' οδόν, προς την Ακανθού.

Τα παιδιά της πάνω γειτονιάς, λίγο πριν στο μεσημέρι, μαζεμένα στη βόρεια άκρη του χωριού, στο δρόμο που οδηγεί στο "τουμπάρι του λάκκου", αμέριμνα έπαιζαν διάφορα παιχνίδια της εποχής.

Ξαφνικά, ένας γεροδεμένος άγνωστος άνδρας, ερχόμενος πεζός, προς το χωριό, μας πλησιάζει και ρωτά, αν κάποιο παιδί ήξερε να του δείξει το σπίτι του ιερέα του χωριού και παρόλο που ήμουν εκεί δεν απάντησα. Ένα άλλο παιδί προθυμοποιήθηκε και έδειξε το σπίτι μας που ήταν εκεί κοντά.

Ο επισκέπτης, μετά από τυπική χειραψία με τον πατέρα μου Παπαδημήτρη, ζήτησε να μιλήσει ιδιαιτέρως μαζί του, έτσι ο πατέρας μου τον οδήγησε σε κάποιο δωμάτιο του σπιτιού για να

κουβεντιάσουν μόνοι τους. Τότε, το 1956, η οικογένεια μου διέμενε εκεί που το 1974 ήταν η κατοικία του αδελφού μου Γιώρκου (Κοκή).

Επειδή η παρουσία και η όλη συμπεριφορά του άγνωστου επισκέπτη, μας φάνηκε πολύ ύποπτη, ο αδελφός μου Γιώρκος ενημέρωσε, τον Πασχάλη Μ. Μοσφίλη και τον Γεώργιο Παφίτη, δυο φίλους και μέλη της οργάνωσης, για την απρόσμενη επίσκεψη, οι οποίοι ήλθαν και αυτοί στο σπίτι μας για καλύτερη ασφάλεια.

Μόλις ο άγνωστος τους είδε στην αυλή από το παράθυρο του δωματίου, ανησύχησε και ρώτησε ποιοι ήταν και ο πατέρας μου τον καθησύχασε λέγοντας του πως ο ένας ήταν ο γιός του και οι άλλοι δυο αδελφότεκνοι του.

Μετά από αρκετή ώρα συνομιλίας, ο επισκέπτης έφυγε και πήγε στο καφενείο του χωριού. Στη συνέχεια πεζός, κατευθύνθηκε προς την έξοδο του χωριού, όπου σε μικρή απόσταση από το χωριό τον παρέλαβε στρατιωτικό λάντροβερ των Άγγλων.

Μόλις ο επισκέπτης έφυγε από το σπίτι μας, ο πατέρας μου, ενημέρωσε τον Πασχαλή και τον Παφίτη για όλα τα διαμειφθέντα.

Ο άγνωστος οπλοφορούσε και το περίστροφο του το έβαλε πάνω σε καρέκλα δίπλα του για μπορεί να το χρησιμοποιήσει εύκολα σε περίπτωση που εμφανισθούν Άγγλοι στρατιώτες, όπως είπε στον πατέρα μου. Κάθισε απέναντι από την είσοδο του δωματίου και πίσω του είχε τον τοίχο για ασφάλεια. Ισχυρίστηκε πως ήταν αντάρτης της Ε.Ο.Κ.Α. και ότι διέμενε μαζί με άλλους τρεις αντάρτες σε κρησφύγετο, μέσα στο δάσος έξω από το χωριό μας.

«Ως ιερέας που είσαι», είπε στον πατέρα μου, «σίγουρα είσαι μέλος της Ε.Ο.Κ.Α γι' αυτό ήλθα σε σένα για να μας βοηθήσεις». Ζητούσε α) να έλθει σε επαφή με άλλους αντάρτες /κρησφύγετα της περιοχής για να αποφευχθεί τάχατες τυχαία σύγκρουση μεταξύ των αντάρτικων ομάδων και για να έχουν στενή συνεργασία και β) χρήματα για ενίσχυση της αντάρτικης ομάδας του, τόσο από τον πατέρα μου, όσο και από την εκκλησία.

Ο πατέρας μου, μνημένος όμως στην οργάνωση, αντιλήφθηκε αμέσως ότι επρόκειτο για βαλτό άτομο συνεργάτη των Άγγλων και του ανέφερε πως δεν είχε σχέση με την ΕΟΚΑ, για να γνωρίζει αντάρτες ή κρησφύγετα, αλλά ούτε και λεφτά να του δώσει, καθότι είχε εφτά παιδιά και δυο γέροντες γονείς, δηλ. 11 άτομα για να “ταΐσει” και δεν του περίσσευαν, η δε εκκλησία του χωριού μας ήταν πολύ πτωχή και ούτε τη μικρή συνεισφορά για τη μισθοδοσία του κλήρου είχε, για να αποστείλει στην Αρχιεπισκοπή.

Αφού προσπάθησε αρκετή ώρα να πείσει τον Παπαδημήτρη για την ιδιότητα του και να αποσπάσει κάποια πληροφορία για κρησφύγετα ή και αντάρτες της Ε.Ο.Κ.Α. δεν τα κατάφερε και φανερά απογοητευμένος, έφυγε από το σπίτι μας, πηγαίνοντας προς το κέντρο του χωριού όπου ήταν τα καφενεία και από εκεί αναχώρησε όπως αναφέρθηκε πιο πάνω..

Μετά την ανταλλαγή απόψεων του πατέρα μου και των δυο φίλων, ενημερώθηκε η ηγεσία της οργάνωσης στο χωριό και αποφασίστηκε, το συμβάν να αναφερθεί στην αντάρτικη ομάδα που βρισκόταν στην Ακανθού για ενημέρωση και οδηγίες. Ελλείπει μεταφορικού μέσου, τη μεταφορά του μηνύματος στην Ακανθού ανέλαβε ο Γεώργιος Χρυσοστόμου (Σφηκούϊ), γαμπρός του Παπαδημήτρη. Ξεκίνησε λοιπόν, πεζός και τρέχοντας, χρησιμοποιώντας ένα στενό μονοπάτι μέσα στο πυκνό δάσος, ανέβηκε στην κορυφογραμμή του “ζυού” και από εκεί κατέβηκε, μέσα από το δάσος, στην Ακανθού, καλύπτοντας την απόσταση Μάνδρες – Ακανθούς, με επιστροφή, αρκετά μεγάλη απόσταση, σε μία ώρα. Μέχρι την επιστροφή του στο χωριό, ο άγνωστος εγκατέλειψε το χωριό μας.

Επειδή με τα πολυήμερα < κέρφιου > οι Άγγλοι δεν κατάφεραν να εντοπίσουν αντάρτες ή κρησφύγετα στην περιοχή μας και πάντοτε οι έρευνες τους δεν είχαν αποτέλεσμα, σοφίστηκαν τη μέθοδο αυτή στέλνοντας τον προδότη συνεργάτη τους, ο οποίος προφασιζόμενος τον αντάρτη, προσπάθησε να αποσπάσει πληροφορίες, για τον εντοπισμό κρησφύγετων και ανταρτών, χωρίς βέβαια και πάλι να επιτύχουν το σκοπό τους.

Αφού το επιχείρημα τους δεν έφερε καρπούς, η επιλογή τους πλέον ήταν η καταστροφή του δάσους. Έτσι την επόμενη μέρα άρχισε πυρκαγιά / καψάλι από τη “μαζερή” της Ακανθούς, στη βόρεια πλευρά της οροσειράς και σε σύντομο χρονικό διάστημα πέρασε η πυρκαγιά στην νότια κοντά στο τ/κ χωριό Πλατάνι με κατεύθυνση προς ανατολάς, που βρισκόταν το χωριό μας, κατακαίοντας το πυκνό και πανέμορφο πευκόφυτο δάσος φθάνοντας μέχρι τις αυλές των σπιτιών του χωριού μας.

Κατά τη διάρκεια της πυρκαγιάς στρατιωτικό ελικόπτερο των Άγγλων υπερίπτατο του δάσους και με εμπρηστικά βοηθούσε στην εξάπλωση της. Προσωπικά βρήκα τέτοια εμπρηστικά τα οποία έπεσαν σε χώρο αραιής βλάστησης και έσβησαν.

Μετά από δυο - τρεις μέρες ο < προδότης > παρουσιάστηκε σε άλλο χωριό για να συνεχίσει το προδοτικό του έργο, πλην όμως, η δράση του τερματίστηκε εκεί από την οργάνωση.

Θυμάμαι πολύ καλά εκείνη την εφιαλτική νύχτα της πυρκαγιάς. Όλοι οι άνδρες του χωριού, ασχολούνταν με την κατάσβεση της. Στο χωριό υπήρχαν μόνο γέροντες, γυναίκες και παιδιά και όταν η φωτιά πλησίασε στο χωριό, οι περισσότεροι μεταφέρθηκαν στο διπλανό χωριό για μεγαλύτερη ασφάλεια. Εγώ μαζί με άλλα μου αδέρφια πήραμε τα ζώα μας, βόδια, κατσίκες κλπ. και τα οδηγήσαμε στην νότια πλευρά του χωριού, όπου υπήρχε περισσότερη ασφάλεια και παραμείναμε εκεί μέχρι τις πρωινές ώρες που δεν υπήρχε πλέον κίνδυνος.

Αρκετοί χωριανοί θέλησαν να μετακινηθούν με λεωφορείο στο διπλανό τουρκοχώρι, τον Άγιο Ιάκωβο. Όταν επιβιβάζονταν στο λεωφορείο, Ελληνοκύπριος αστυνομικός που βρισκόταν εκείνο το βράδυ μαζί με άλλους κυβερνητικούς υπαλλήλους στο χωριό, πλησίασε τον πατέρα μου και του είπε: < Δάσκαλε, μη φύγετε όλοι από το χωριό σας, θα κρούσουν τα σπίτια σας, γεμίστε ακόμη και τα πιάτα σας νερό για να σβήνετε την φωτιά στις αυλές των σπιτιών σας και όπου αλλού εκδηλωθεί μέσα στο χωριό >.

Η συμβουλή του αποδείχθηκε εκ των υστέρων σωτήρια. Τόσο η οικογένεια μου, όσο και μερικές άλλες οικογένειες παρέμειναν στο χωριό. Στις αυλές των περισσότερων σπιτιών

υπήρχαν στοίβες τα ξύλα και κάτσαρα (κλαδιά δένδρων) για τις καθημερινές ανάγκες, άναμμα φούρνων, μαγείρεμα στις νησικιές κλπ. Πράγματι σε δυο – τρεις περιπτώσεις χρειάστηκε και σβήστηκαν φωτιές σε αυλές σπιτιών προτού επεκταθούν .

Την επόμενη μέρα στη θέση του καταπράσινου και πευκόφυτου δάσους έβλεπε κανείς παντού μαυρίλα και καπνούς να βγαίνουν από μεμονωμένες εστίες φωτιάς.

Το χωριό μας, με τη βοήθεια του Θεού, σώθηκε από τη φωτιά, αλλά δεν τα κατάφερε να σωθεί από τη θηριωδία των Τούρκων εισβολέων 18 χρόνια αργότερα, που όχι μόνο εξεδίωξαν τους κάτοικους, αλλά χάλασαν και κατέστρεψαν μεγάλο μέρος του χωριού μας.

5.1.4 Καταστροφή Αγγλικής Κυβερνητικής Περιουσίας

Ήταν άνοιξη του 1957. Η Ε.Ο.Κ.Α (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών) βρισκόταν σε πλήρη δράση. Είχαν ήδη παρέλθει δύο χρόνια από την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα. Για επίτευξη των στόχων της Οργάνωσης, σε κάθε Ελληνοκυπριακό χωριό είχαν δημιουργηθεί διάφορες Ομάδες, η κάθε μια με τη δική της αρμοδιότητα, κάτω από τις οδηγίες του Υπεύθυνου του κάθε χωριού, ο οποίος λάμβανε διαταγές από τον Περιφερειακό Τομεάρχη.

Μια από τις ομάδες ήταν και η περίφημη Ομάδα Κρούσεως που αναλάμβανε τις δύσκολες αποστολές, μεταξύ των οποίων ενέδρες κατά των Άγγλων, τοποθέτηση βομβών, ανατίναξη κυβερνητικών κτιρίων και γενικά την καταστροφή κάθε περιουσίας που ανήκε στην αποικιοκρατική κυβέρνηση. Την Ομάδα Κρούσεως της Ε.Ο.Κ.Α, του χωριού μας αποτελούσαν από την αρχή του αγώνα, ο Πολύβιος Ευθυμίου, ο Πασχάλης Μοσφίλης, ο Προκόπης Χρυσοστόμου, ο Γεώργιος Χρυσοστόμου, ο Ανδρέας Στυλιανού και ο Γεώργιος Παφίτης (Παρούτης).

Κυβερνητική περιουσία στην εδαφική περιφέρεια του χωριού μας ήταν τότε, ο Δασικός Σταθμός Λουμάτων, η Γεωργική Έπαυλη στην Πλουσιά και ένας κυβερνητικός εκσκαφέας (τρακτέρ).

Όταν η Ομάδα Κρούσεως του χωριού μας πήρε οδηγίες από την Οργάνωση Ε.Ο.ΚΑ. «να κτυπήσει τα κυβερνητικά κτίρια και άλλη κυβερνητική περιουσία που βρισκόταν στην περιοχή του χωριού», επιλέγηκε ως πρώτος στόχος ο εκσκαφέας που βρισκόταν πλησίον της έπαυλης Πλουσιάς και αποτελούσε Αγγλική Κυβερνητική περιουσία. Χρησιμοποιώντας βόμβες επιτόπιου κατασκευής, η Ομάδα μετέβηκε στην περιοχή και γύρω στις οκτώ το βράδυ, ανατίναξε το τρακτέρ με αποτέλεσμα τούτο να καταστραφεί ολοσχερώς.

Οι βόμβες μεταφέρθηκαν στο χωριό από το Τρίκωμο, μέσω των αγρών, Πλουσιάς – Μέλιας από τον Ανδρέα Στυλιανού και τον Γεώργιο Κουδέλα και παραδόθηκαν στην περιοχή του Σπαλαθόβουνου, λίγο έξω από το χωριό μας, στους Πασχάλη Μοσφίλη, Σάββα Μοσφίλη και Μιχαήλ Κουτσόφτα (Παρπέρη), οι οποίοι και διευθέτησαν την απόκρυψη τους, μέχρι την ημέρα της χρησιμοποίησής τους.

Δεύτερος στόχος στην ίδια περιοχή επιλέγηκε η Γεωργική Έπαυλη στην Πλουσιά. Ήταν απόγευμα του Μεγάλου Σαββάτου όταν και πάλι η ίδια ομάδα μετέβηκε στην περιοχή. Την Έπαυλη φρουρούσαν Τουρκοκύπριοι, γι' αυτό κάθε κίνηση έπρεπε να γινόταν με μεγάλη προσοχή. Όταν η ομάδα μετέβη στην περιοχή, εκείνη την ώρα οι Τούρκοι φρουροί δεν βρίσκονταν στη θέση τους, γι' αυτό ο Ανδρέας Στυλιανού παρέμεινε στην είσοδο της έπαυλης για να εμποδίσει οποιαδήποτε εμφάνιση ή και οποιαδήποτε απόπειρα εισόδου στην έπαυλη.

Πράγματι σε λίγο εμφανίστηκε ένας τουρκοκύπριος φρουρός, τον οποίο ο Ανδρέας παρεμπόδισε και έδιωξε από την περιοχή, μια και οι άλλοι συναγωνιστές του δεν είχαν ακόμη ολοκληρώσει την τοποθέτηση των βομβών στα υποστατικά της έπαυλης.

Αφού τοποθετήθηκαν οι βόμβες, η Ομάδα άναψε το βραδύκαυστο φυτίλι και εγκατέλειψε εσπευσμένα την περιοχή. Οι εκρήξεις δόνησαν τη γύρω περιοχή και όσοι γνώριζαν το γεγονός στο χωριό, είδαν και τη λάμψη.

Η όλη επιχείρηση στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία και η κυβερνητική περιουσία καταστράφηκε ολοσχερώς.

5.1.5 Ανατίναξη Κυβερνητικής Κατοικίας στα “Λούματα”

Αύγουστος του 1957. Ο αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. συνεχίζεται με αμείωτο ρυθμό και οι επιθέσεις εναντίον των Άγγλων κατακτητών είναι καθημερινές.

Η ομάδα κρούσεως της οργάνωσης στο χωριό μας, πήρε οδηγίες να δράσει και πάλι εναντίον των Άγγλων κατακτητών.

Στα “Λούματα”, σε μια εξαιρετική από κάθε άποψη τοποθεσία και μέσα στο καταπράσινο δάσος από πεύκα, κυπαρίσσια και αντρουκλιές, που ευτυχώς έμειναν ανέπαφα από τη μεγάλη πυρκαγιά του προηγούμενου χρόνου (Αύγουστος 1956), για την οποία έχουμε ήδη αναφερθεί πιο πάνω και σε απόσταση τρία χιλιόμετρα περίπου βόρεια του χωριού μας, υπήρχε κυβερνητική κατοικία, στην οποία διέμενε με την οικογένεια του ο εκάστοτε δασοφύλακας που υπηρετούσε στην περιοχή του χωριού μας.

Εκείνη την περίοδο, στο χωριό μας υπηρετούσε ο δασοφύλακας Γιάννης, καταγόμενος από τον Άγιο Αμβρόσιο Κερύνειας και λόγω του ότι ήταν ανύπαντρος, νοίκιαζε σπίτι και έμενε στο χωριό μας, έτσι δεν υπήρχε πρόβλημα για την ανατίναξη του κτιρίου/κατοικίας, καθότι το ενδεχόμενο πρόκλησης σωματικής βλάβης ή καταστροφής προσωπικής περιουσίας του δασοφύλακα ή άλλου προσώπου, ήταν ανύπαρκτο.

Τις βόμβες μετέφεραν στο χωριό μας από το Τρίκωμο, ο Γεώργιος Κουδέλλα και ο Ανδρέας Στυλλή, τις οποίες παρέλαβαν από το σύνδεσμο μέσα στους αγρούς βόρεια του Τρικώμου και από εκεί και πάλι μέσω των αγρών στο χωριό μας, για να αποφύγουν δημόσιο δρόμο και τυχόν έλεγχο Άγγλων στρατιωτών.

Ως γνωστό η κατοχή εκρηκτικών υλών κατά τη διάρκεια του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α τιμωρείτο, σε περίπτωση καταδίκης με θάνατο.

Στο χωριό, οι βόμβες παραδόθηκαν στον Πολύ Ευθυμίου. Από εκεί, η Ελεγκού Πολύ Ευθυμίου και η Άννα Παπαδημήτρη - Ανδρέα Στυλλή, τις μετέφεραν στο σπίτι του Νικόλα Κυριάκου, όπου κρύβονταν αντάρτες.

Αφού σχεδιάστηκε με κάθε λεπτομέρεια η επιχείρηση, ορίστηκε ημέρα και ώρα ανάληψης δράσης. Πέντε βόμβες αρκετά μεγάλες, τοποθετήθηκαν μέσα σε δυο καλάθια, τρεις στο ένα και δυο στο άλλο και από εκεί οι αδελφές μου Σωτήρα και Ελένη Παπαδημήτρη τις μετέφεραν βόρεια του χωριού και τις έκρυψαν σε μελιθώνα, ιδιοκτησία του Γιώργου Τσαγγάρη.

Αργότερα την ίδια ημέρα το βράδυ, η ομάδα κρούσεως, η οποία αυτή τη φορά ενισχύθηκε και με πέμπτο άτομο, τον Νικόλα Κυριάκου που μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, τον Πολύ Ευθυμίου, τον Ανδρέα Στυλλή, τον Γεώργιο Παφίτη και τον Προκόπη Χρυσοστόμου, πήρε τις βόμβες από εκεί και τις μετέφερε στα "Λούματα" όπου βρισκόταν ο στόχος.

Αξίζει να αναφερθεί ότι παράλληλα με την ανδρική τετραμελή ομάδα κρούσεως, δρούσε στο χωριό μας και γυναικεία διμελής ομάδα κρούσεως την οποία αποτελούσαν η Χριστίνα (Νίνα) Δημήτρη Χ' Λούκα - Προκόπη και η Σωτήρα Παπαδημήτρη – Τουβαννά.

Προτού περιγράψουμε το συμβάν στα "Λούματα", ας θυμηθούμε μερικές από τις ονομασίες τοποθεσιών κατά μήκος της διαδρομής, γιατί πιστεύω πως η νέα γενιά θα τις ακούσει για πρώτη φορά και οι μεγαλύτεροι, είμαι σίγουρος, πολλές αναμνήσεις έχουν να θυμηθούν από την αναφορά τους.

Ο μελιϋδιώνας στον οποίο αφέθησαν οι βόμβες, βρισκόταν στη βόρεια άκρη του χωριού και τον χώριζε δρόμος και ξεροπόταμος από το σπίτι του Κώστα Κατσικίδη. Εκεί σχηματίζεται μια χαράδρα που λίγα μέτρα βορειότερα υπάρχει φυσικός μικρός καταρράκτης (η πταππούρα), που κατά τους χειμερινούς μήνες η πτώση και ο θόρυβος που δημιουργούσε το πέσιμο του νερού, έδωκε και το όνομα της, αποτελούσε θέαμα απόλαυσης.

Ακολουθώντας το δρόμο προς τα “λούματα” συναντούμε το “πεσσάϊ”, που πήρε το όνομα του, από το πολύ σκληρό πέτρωμα. Εκεί βρισκόταν και η κατοικία του Μιχάλη Μοσφίλη (Χάηλου), παππού του Κοινοτάρχη μας Χαράλαμπου Σ. Μοσφίλη, λίγο δε ψηλότερα το “ τουμπάρι του λάκκου”.

Σε λίγη απόσταση η “ καπνερή ” όπου βρισκόντουσαν οι μελιϋδιώνες των αδελφών Παναή και Σάββα Κατσικίδη. Αργότερα εκεί κτίστηκαν, σύγχρονες για το 1974 , κτηνοτροφικές μονάδες/φάρμες αιγών που ανήκαν στους Φοίβο και Ιωάννη Καραγιάννη (θείος και αδελφότεκτος), που δολοφονήθηκαν εν ψυχρώ από τους Τούρκους, αρκετό χρόνο μετά την εισβολή σε καιρό ειρήνης, μαζί με άλλους τρεις συγχωριανούς μας , τον Πασχάλη Μ. Μοσφίλη, το Γεώργιο Χριστοδούλου και το Σωτήρη Χαμπή Χατζηπαναή.

Πιο πάνω, στα νότια του δρόμου τα “παλιάμπελλα”, φαίνεται πως εκεί υπήρχαν στα παλιά τα χρόνια αμπέλια, από ότι θυμάμαι πριν εξήντα περίπου χρόνια υπήρχαν μερικές κουζούπες, ενώ βόρεια οι “δκυο τερατσίές”, όπου υπήρχαν δυο μεγάλες χαρουπιές που καταστράφηκαν με την πυρκαγιά του 1956.

Ανηφορίζοντας φθάνουμε στον “κοτσώνη”. Εκεί υπήρχε τρεχάτο νερό, ακριβώς στη συμβολή δυο “αρκατζιών”. Το 1967, αξιοποιήθηκε η πηγή και το νερό μεταφέρθηκε για ύδρευση στο χωριό μας ενισχύοντας έτσι τις πηγές από το “καλάμι” και τον “Αϊ Δκιόφιλο”, το νερό των οποίων συγκεντρωνόταν σε μεγάλη δεξαμενή/ντεπόζιτο σε σημείο, ψηλότερο από τα σπίτια του χωριού και συγκεκριμένα στην πλαγιά της ‘αλωνιάς’.

Ακριβώς πάνω από τον “κοτσώνη” και σε ύψος 500 περίπου μέτρα, στα βόρεια του δρόμου μέσα σε μια χαράδρα, ο “δικιόσμης” όπου υπήρχε πηγή το νερό της οποίας μεταφερόταν με σωλήνες στον Άγιο Ιάκωβο (Αϊ νάκωφο), που πριν πολλά χρόνια είχαν δωρίσει οι χωριανοί μας στους γείτονες τους Τουρκοκύπριους, μιας και το χωριό τους δεν είχε πόσιμο νερό.

Συνεχίζοντας το δρόμο μετά τον “κοτσώνη”, συναντούμε τα “μουτάρκα” μια τοποθεσία με εξαιρετική θέα προς το χωριό μας και σε αρκετά άλλα χωριά μέχρι την καταγάλανη θάλασσα της “χάραυτης” κοντά στο Τρίκωμο και το λιμάνι της Αμμοχώστου.

Στη συνέχεια, περνούμε μέσα από το “ᾠδίσμα του Κκαραβού”. Εκεί ήταν μικρός λοφίσκος ο οποίος χωρίστηκε στα δυο, για να περάσει από μέσα ο δρόμος. Ο συγχωριανός μας, Χριστόδουλος Κκαραβός, χρησιμοποιώντας μόνο “κούσπον και φτυάρι” μαζί με την κόρη του Αφροδίτη, ανέλαβε και εκτέλεσε τότε “καπάλιν”, την όλη δύσκολη εργασία με ελάχιστα χρήματα. Το πέρασμα όμως πήρε το όνομα του και αυτό είναι που έχει τη μεγάλη αξία.

Προχωρώντας φθάνουμε στα “λούματα”, κατοικία κτισμένη σε επίπεδη βουνοκορφή, ενώ γύρω - γύρω περιβάλλεται από ψηλότερες βουνοκορφές της οροσειράς της καντάρας. Παρόλον που το υψόμετρο είναι αρκετά μεγάλο, υπάρχει εκεί πηγή συνεχούς ροής κρυστάλλινου και παγωμένου νερού καθ’όλη τη διάρκεια του χρόνου. Είναι μια πανέμορφη τοποθεσία, με πεύκα, αντρουκλιές, σχοινιές και άλλη άγρια βλάστηση, με θέα τόσο προς τη θάλασσα του βορρά, όσο και του νότου.

Φθάνοντας λοιπόν η ομάδα στο στόχο της, ενήργησε με παραδειγματική πειθαρχία και πλήρη συγχρονισμό κινήσεων, σαν να ήταν επαγγελματίες στρατιωτικοί, ενώ στην πραγματικότητα ουδεμίας στρατιωτικής εκπαίδευσης έτυχαν. Λάθη σε τέτοιες στιγμές δεν επιτρέπονται. Οι βόμβες τοποθετήθηκαν στα καθορισμένα εκ των προτέρων σημεία, τα μπιτόνια με βενζίνη χύθηκαν όπου έπρεπε, το άναμμα των βραδύκαυστων φυτιλιών πλήρως συγχρονισμένο. Λάθος του ενός σημαίνει θάνατος όλων.

Οι εκρήξεις εκκωφαντικές και ο αντίλαλος τους αντήχησε στις γειτονικές λαγκαδιές. Στα γρήγορα, οι άνδρες της ομάδας μαζεύτηκαν στο χώρο που είχε καθορισθεί εκ των προτέρων και πήραν το δρόμο της επιστροφής.

Ο Πολύς Ευθυμίου, υπεύθυνος όμως της ομάδας ανησυχούσε, ήθελε να δει “ιδίους όμμασι” τα αποτελέσματα των εκρήξεων. Έτσι, αφού πέρασε αρκετή ώρα και έφτασαν στο χωριό, η ομάδα μπήκε στο λεωφορείο του χωριού, ιδιοκτησία του υπευθύνου της ομάδας και επέστρεψαν στον τόπο των εκρήξεων. Συνάντησαν όμως εκεί Άγγλους στρατιώτες οι οποίοι τους περικύκλωσαν και ζητούσαν εξηγήσεις για την εκεί παρουσία τους.

Με απόλυτη ψυχραιμία τους απάντησαν πως είδαν λάμψη από το χωριό και υπέθεσαν πως επρόκειτο για πυρκαγιά στο δάσος και έτρεξαν για να βοηθήσουν στην κατάσβεση της. Οι Άγγλοι το έθαψαν και τους ευχαρίστησαν για την προθυμία τους, αφού βεβαιώθηκαν όταν είδαν μερικά φτυάρια και ξινάρια που είχαν μέσα στο αυτοκίνητο.

Ο υπεύθυνος αξιωματικός κατέγραψε τα ονόματα τους και το δασονομείο τους πλήρωσε για συνδρομή και βοήθεια σε κατάσβεση πυρκαγιάς.

Τέλος καλό, όλα καλά, η ομάδα του χωριού μας κατέγραψε ακόμη μια επιτυχημένη αποστολή.

5.1.6 Η τοποθέτηση νάρκης στη “λάντα της φοινιζιάς”

Ήταν Σεπτέμβριος του 1958, όταν δόθηκαν οδηγίες στην ομάδα κρούσεως του χωριού μας να επισημάνει και να κτυπήσει αγγλικούς στόχους.

Στα δυτικά του χωριού μας υπήρχε μεγάλο αγρόκτημα με οπωροφόρα δένδρα, γνωστό ως το περβόλι της Αγίας Ειρήνης, με μεγάλη δεξαμενή νερού. Μετά από παρακολούθηση διαπιστώθηκε, ότι καθημερινά τα πρωινά, δυο στρατιωτικά οχήματα των Άγγλων πήγαιναν στο περβόλι και γέμιζαν ντεπόζιτα νερού, (υδροφόρες) και επέστρεφαν στο στρατόπεδο τους που βρισκόταν λίγο έξω από το τούρκικο χωριό Πλατάνι.

Ο στόχος βρέθηκε, ήταν τα στρατιωτικά οχήματα, καθώς και η πιο κατάλληλη θέση για την τοποθέτηση της νάρκης πιέσεως στο δρόμο προς την “λάντα της φοινιζιάς”, ώστε να έχει καλά αποτελέσματα, εντοπίσθηκε.

Λίγες μέρες προηγουμένως ο Γεώργιος Παφίτης παρέλαβε τη νάρκη από το Τρίκωμο και μέσω της πλουστιάς, έφτασε στο μοναστήρι του Τοχνιού. Εκεί τον περίμενε ο Προκόπης Χρυσοστόμου, για να τον βοηθήσει να μεταφέρουν τη νάρκη στο χωριό, που ήταν ο προορισμός. Ενώ ετοιμάζονταν να ξεκινήσουν, έφθασε εκεί ο Μιχάλης Ευθυμίου, ο οποίος τους πληροφόρησε ότι λίγο πιο πέρα, στο περβόλι του Παπαδημήτρη, στα κοντομέρσινα, από όπου θα περνούσαν, υπήρχαν Άγγλοι στρατιώτες και έπαιρναν νερό από τη δεξαμενή του περβολιού. Τότε, Παφίτης και Προκόπης άλλαξαν πορεία, πήγαν νοτιότερα και έκρυψαν τη νάρκη στην τοποθεσία “σινάρι”. Εκεί συνάντησαν τον Αδάμο Καραγιάννη ο οποίος καλλιεργούσε το χωράφι του με γεωργικό ελκυστήρα, ο οποίος διέκοψε την εργασία του και τους μετέφερε στο χωριό.

Την επόμενη μέρα ο Προκόπης Χρυσοστόμου, μαζί με τον Γεώργιο Παπαδημητρίου, παρέλαβαν τη νάρκη και την μετέφεραν στο χωριό.

Η τοποθέτηση της νάρκης καθορίστηκε να γίνει το βράδυ της 1/10/1958. Αφού ετοιμάστηκε η ομάδα η οποία αποτελείτο από τον Πολύβιο Ευθυμίου, ομαδάρχη και τους Προκόπη Χρυσοστόμου, Γεώργιο Παφίτη, και Ανδρέα Στυλλή, μετέβηκαν στην περιοχή από το απόγευμα για παρακολούθηση μέχρι να βρεθεί η κατάλληλη ώρα για τοποθέτηση της. Μόλις βράδιασε και δεν υπήρχε πιθανότητα να περάσει κανείς, παρά μόνο στρατιωτικά οχήματα, η νάρκη τοποθετήθηκε και η ομάδα αποχώρησε.

Την επόμενη μέρα το πρωί, 2/10 /1958, όπως ήταν καθιερωμένο, δυο στρατιωτικά οχήματα κατευθύνθηκαν προς την περιοχή. Το πρώτο στρατιωτικό λάντροβερ πάτησε το σημείο της νάρκης και ανατινάχθηκε ενώ το δεύτερο όχημα που ακολουθούσε, ένα μεγάλο φορτηγό, προσπάθησε να επιστρέψει, δεν τα κατάφερε και αναποδογυρίστηκε σε χαράδρα. Όπως ανακοίνωσαν οι Άγγλοι, από το επεισόδιο αυτό είχαν δυο νεκρούς και δυο τραυματίες. Πιστεύεται όμως ότι ήταν περισσότεροι, γιατί στο φορτηγό υπήρχαν αρκετοί στρατιώτες.

Για όλες τις περιπτώσεις που έχω αναφέρει πιο πάνω, για τη δράση της ομάδας κρούσεως του χωριού μας, παρόλο που έχω προσωπική γνώση των γεγονότων, έχω μιλήσει και με τα άτομα που πήραν μέρος στις επιχειρήσεις όπως ο Προκόπης Χρυσοστόμου, ο Ανδρέας Στυλιανού, ο Γεώργιος Κουδέλλα, Ελένη Κουτσογιάννη, Σωτήρα Τουβαννά, Άννα Στυλιανού, κλπ. για να έχω περισσότερο ακριβείς πληροφορίες και λεπτομέρειες,

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ

Τελειώνοντας θεωρώ υποχρέωση μου να αναφερθώ και στην τούρκικη εισβολή του Ιούλη 1974, που είχε ως αποτέλεσμα την κατάληψη και εκδίωξη των κατοίκων του χωριού από τις πατρογονικές τους εστίες, καθιστώντας μας πρόσφυγες στην ίδια την πατρίδα μας, με αποκορύφωμα την εν ψυχρώ δολοφονία, σε καιρό ειρήνης, πέντε συγχωριανών μας, την 1^η Σεπτεμβρίου 1974, τα ονόματα των οποίων καταγράφονται πιο κάτω, στο ηρώο που κατασκευάστηκε στη μνήμη τους, μαζί με άλλους δυο συγχωριανούς μας, οι οποίοι έπεσαν στα πεδία των μαχών υπερασπιζόμενοι την τιμή και την ελευθερία της πατρίδας μας.

Αμέσως μετά την τούρκικη εισβολή, για σκοπούς διατήρησης άσβεστης της φλόγας της επιστροφής, την παρεμπόδιση της λησμονιάς των κατεχομένων χωριών μας, τη διαφύλαξη και περαιτέρω σύσφιξη των καλών σχέσεων των διασκορπισθέντων σε όλη την Κύπρο προσφύγων του χωριού μας, ιδρύθηκε από τα μέλη της κοινότητας μας, Σωματείο με το όνομα του Πολιούχου Αγίου του χωριού μας, « Ο Άγιος Μάμας Μανδρών Αμμοχώστου ».

Με πρόεδρο του σωματίου τον κ. Σωτήρη Χαραλάμπους, Νομικό, Βοηθό Αρχηγό Αστυνομίας και επί σειρά ετών, τους Κυριάκο Παπαδημητρίου, αντιπρόεδρο, Αξιωματικό Αστυνομίας και κ. Κύπρο Κυπριανού, Γραμματέα, Εκπαιδευτικό, (τώρα όλοι συνταξιούχοι), και με τη συμμετοχή όλων των μελών του σωματίου κατορθώσαμε να κρατηθεί σε υψηλά επίπεδα, η ομόνοια, η αγάπη, η αλληλεγγύη και η αλληλοεκτίμηση μεταξύ των συγχωριανών μας και πάνω από όλα να διατηρείται κατακόρυφο το φρόνημα και αναλλοίωτος ο διακαής πόθος της επιστροφής στις ρίζες μας. Στην επίτευξη των στόχων αυτών ήταν και είναι η συνεχής συμπαράσταση και υποστήριξη των μέχρι σήμερα κοινοτικών συμβουλίων του χωριού μας, με ιδιαίτερη μνεία στο τωρινό κοινοτικό συμβούλιο του οποίου πρόεδρος είναι ο ενεργός και δραστήριος κ. Χαράλαμπος Σάββα Μοσφίλη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σαν επίλογο της όλης παρουσίασης, θα ήθελα να αναφέρω συμπερασματικά, όλα όσα αναφέρθηκαν με αρκετή λεπτομέρεια.

Στον ενετικό χάρτη της Κύπρου που εκδόθηκε το 1573, αλλά και σε μεταγενέστερους χάρτες στην περιοχή του χωριού μας, στην οροσειρά Καντάρας, σημειώνεται χωριό με το όνομα “Μάνδρα”. Εύκολα κάποιος θα έβγαζε το συμπέρασμα ότι πρόκειται για το χωριό μας, και ότι η καταγραφή αυτή καθ’ εαυτή, με το ίδιο όνομα του χωριού μας, αποτελεί απόδειξη της ύπαρξης του, από τότε. Η περαιτέρω όμως έρευνα κατέδειξε ότι η Μάνδρα που αναφέρεται στο χάρτη ήταν οικισμός στην περιοχή των Τζιεφαλών της Ακανθούς, στον οποίο κατοικούσαν βοσκοί και δεν αφορά το χωριό μας, το οποίο ιδρύθηκε αρκετά χρόνια αργότερα, στις αρχές του 1740.

Από τη μελέτη των βιβλίων της ιεράς Αρχιεπισκοπής, διαπίστωσα ότι το όνομα του χωριού μας Μάνδραλέξη, έτσι λεγόταν αρχικά, εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1744. Την ίδια περίοδο, πριν και μετά το 1800, στο διαμέρισμα μεσαορίας, στο οποίο υπαγόταν επί τουρκοκρατίας και το χωριό μας, υπήρχαν αρκετά τσιφλίκια, όπως τσιφλίκι Στρογγυλού, Αγκαστίνας, Απαλέστρας, Ορνιθίου, δούλοι Κοντέας, τσιφλίκι Μάνδια, Μάνδρα Γαϊδουρά, Μάνδρες του Πρασσιού κλπ.

Προς το τέλος της Οθωμανικής κυριαρχίας τα περισσότερα τσιφλίκια στη μεσαορία διαλύθηκαν και οι κάτοικοι τους μετοίκησαν στα νέα χωριά που δημιουργήθηκαν στην περιοχή, όπως π.χ. η Κοντέα, ή συνέχισαν την παρουσία τους ως χωριά ή καθιερώθηκαν ως τοπωνύμια.

Επίσης η έρευνα κατέδειξε ότι το χωριό μας δεν έχει οποιαδήποτε σχέση με τη Μάνδρα του Ρε Αλέξη, παρά μόνο απλή συνωνυμία, αφού τα δυο υπαρκτά πρόσωπα έζησαν σε διαφορετικούς αιώνες, ο Ρε Αλέξης το 1400 και ο Αλέξης Μούζουρος το 1700. Τούτο

βεβαιώνεται και από την αναφορά στον κατάλογο Grivaud, ότι η Μάνδρα του Ρε Αλέξη ήταν οι Μάνδρες του Πραστιού, στην καρδιά της μεσαορίας με απέραντες εκτάσεις εύφορης γης για βόσκηση των ζώων του, οικισμός που διαλύθηκε τα τέλη της τουρκικής κυριαρχίας.

Επειδή από την ίδρυση του, το χωριό μας ονομάστηκε Μανδρ'αλέξη / Μάνδρα του Αλέξη, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο πατέρας του Δημήτρη και Χριστοφή Μούζουρου, ονομαζόταν Αλέξης Μούζουρος και ως ο πρώτος βοσκός και ιδιοκτήτης της μάνδρας στην περιοχή, πήρε και το όνομα του, το οποίο διατηρήθηκε μέχρι το 1880, οπότε επί Αγγλικής κυριαρχίας καθιερώθηκε το όνομα Μάνδραις. Υπενθυμίζεται ότι ο πρωτότοκος γιός του Γιωρκή Δημήτρη Μούζουρου ονομαζόταν Αλέξης, όνομα που σίγουρα το πήρε από τον παππού του.

Όπως προκύπτει από τους φορολογικούς καταλόγους, η μόνη οικογένεια που μόνιμα κατοικούσε στο χωριό, ήταν η οικογένεια του Μούζουρου, που σύμφωνα με τις πληροφορίες ήταν και οι ιδρυτές του χωριού μας. Στις αρχές του 1800 το χωριό μας ενισχύθηκε με ακόμη τρεις οικογένειες, την οικογένεια του Χ' Λευτέρη και του Τομάζου Γεωργίου από τον Άγιο Γεώργιο Τσερέ και την οικογένεια του Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη, από το Παραδείσι.

Η δημοσίευση στην εφημερίδα της αποικιοκρατικής κυβέρνησης βεβαιώνει και επίσημα, ότι το χωριό ονομαζόταν Mandralexi, ανήκε στο διαμέρισμα μεσαορίας και από τις 15/3/1880 διοικητικά θα υπαγόταν στο διαμέρισμα Καρπασίας μαζί με την Ακανθού, τον Άγιο Ιάκωβο και το Φλαμούδι.

Η δημοσίευση αυτή ήταν και η τελευταία με το όνομα Mandralexi, γιατί σε χάρτη της Κύπρου που εκδόθηκε το 1882 από το Κτηματολόγιο καθιερώθηκε το όνομα Μάνδραις. Επίσης στην έκδοση της αποικιοκρατικής εφημερίδας στις 25 Μαΐου 1883, στην οποία καθορίζονταν εκλογικά κέντρα για τις επαρχίες, το χωριό μας αναφέρεται πλέον από την Αγγλική διοίκηση, ως Mandraes, εγκαταλείποντας την ονομασία Μανδρ'αλέξη.

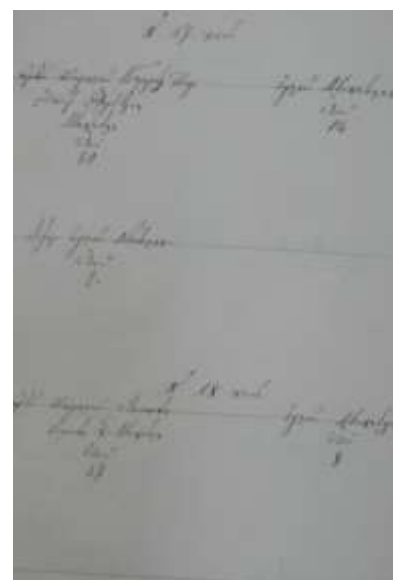
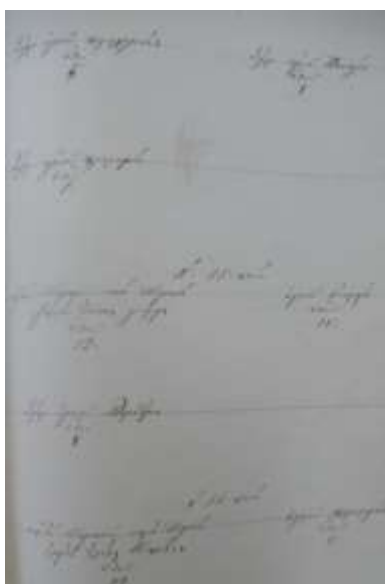
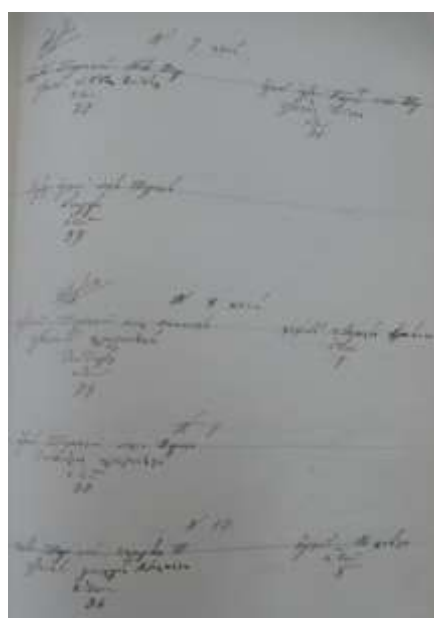
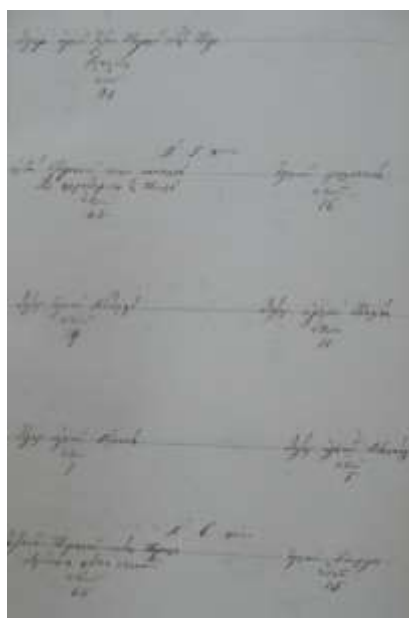
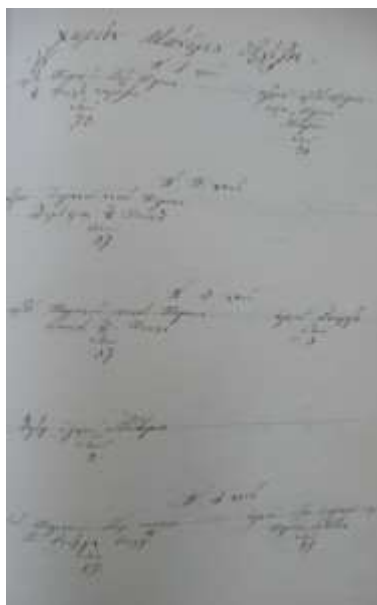
Ο κατάλογος φορολογίας του 1825, μας παρουσιάζει ένα πολύ σημαντικό νέο στοιχείο. Κάτω από το όνομα του χωριού Μάνδρ'αλέξη, αναγράφεται η φορολογία της εκκλησίας Παλλουριωτίσσης που ήταν 69 γρόσια. Η αναφορά αυτή σίγουρα δεν αφορά την εκκλησία Παλλουριώτισσας στη Λευκωσία, αλλά εκκλησία που βρισκόταν στην περιοχή ή την ίδια την εκκλησία του χωριού μας. Ίσως η εκκλησία αυτή, που σημειώνεται στο χάρτη Kitchener στα ανατολικά του δρόμου στην είσοδο του χωριού, να ήταν ότι απόμεινε από μεγαλύτερο μοναστήρι αφιερωμένο κατά πάσα πιθανότητα στην Παναγία την Παλλουριώτισσα και να καταστράφηκε την εποχή της Φραγκοκρατίας, ενισχύοντας την άποψη ότι εκεί υπήρχε Μονή ή Μοναστήρι αφού η εκκλησία του χωριού διέθετε το 1780, σύμφωνα με τον Κώδικα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, όλα τα εκκλησιαστικά βιβλία και τρία Ευαγγέλια από τα οποία το ένα ήταν με επίχρυσο κάλυμμα.

Με τον εντοπισμό των καταλόγων φορολογίας των ετών 1800 και 1825, καθώς επίσης και την απογραφή των κατοίκων του 1862, έχουμε σαφέστερη εικόνα για την ονομασία του χωριού, τους πρώτους κατοίκους και το χρόνο εγκατάστασης των οικογενειών στο χωριό. Τέλος, στη μελέτη αυτή, αναφέρονται τα σύνορα του χωριού μας μετά γειτονικά χωριά, όπως αυτά συμφωνήθηκαν και καταγράφηκαν σε κτηματολογικά έγγραφα, αντίγραφα των οποίων επισυνάπτονται. Στη συνέχεια σημειώνονται μερικά από τα σημαντικά γεγονότα από τη δράση των Μανδριτών κατά τον απελευθερωτικό αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

1. Αντίγραφο καταλόγου απογραφής 1862

Το πιο κάτω φωτοαντίγραφο χειρόγραφου καταλόγου, μου παραχωρήθηκε από το συγχωριανό μας Ευθύμιο Ευθυμίου, που εξασφάλισε από την Αρχιεπισκοπή. Ανταλλάξαμε απόψεις σε σχέση με την ταυτοποίηση των ονομάτων και συμφωνήσαμε σε όλα σχεδόν τα ονόματα. Οι γυναίκες δεν καταγράφονταν την εποχή εκείνη.

Στον κατάλογο απογραφής 1862 το όνομα Χ΄΄Πολύς καταγράφεται ως Χ΄΄Παυλής, πιστεύω πως πρόκειται για λάθος και όπως ήδη έχω αναφέρει προηγουμένως, από έρευνα μου στο Κτηματολόγιο εντόπισα το όνομα του γιού του Χ΄΄Δημήτρη Χ΄΄Πολύ, ως ιδιοκτήτη κτήματος στο χωριό μας, γι' αυτό καταγράφω το όνομα ως Χ΄΄Πολύς, όπως εξάλλου το γνωρίζαμε και στο χωριό μας.

Σύμφωνα με την απογραφή 1862, το χωριό μας είχε 18 οικογένειες, (18 ανδρόγυνα δηλ 36 άτομα). Καταγράφηκαν ακόμη 29 άτομα, άνδρες, παιδιά και έφηβοι, σύνολο αρρένων κατοίκων 47. Επίσης υπήρχαν 10 κορίτσια, (γράφονται με **κόκκινο μελάνι** στα σχεδιαγράμματα) τα οποία δεν είναι καταγραμμένα στον κατάλογο απογραφής, αλλά τα γνωρίζουμε από διάφορες πηγές, οπότε ο συνολικός αριθμός των γυναικών και κοριτσιών ήταν 28, άρα το σύνολο των κατοίκων του χωριού μας το 1862 ήταν 75 άτομα.

Κατάλογος Απογραφής 1862

Οικογένειες

τα παιδιά τους

Χ΄΄Πολύ Τουμάζου

1. Χ΄΄Πολύς Τουμάζου	Αδάμος (Γεραδάμος)
2. Δημήτρης Χ΄΄Πολύ (Χ΄΄Δημήτρης)	παντρεμένος χωρίς παιδί το 1862.
3. Γιαννής Χ΄΄Πολύ (Χ΄΄Καραγιάννης)	Γεωργής, Αδάμος
4. Παπαχαράλαμπος Χ΄΄Πολύ (Χ΄΄Παπάς)	Στυλιανός, Νικολής, Πολύς, Γιαννής,
Μιχαήλης

Δημήτρη Λοΐζου (Κύρου)

5. Δημήτρης Λοΐζου	(Κύρος)	Γιωργής

Παπάγιωρκου

6. Παπαγεώργιος Γεωργίου

Σάββας , Γιαννής

X'' Λευτέρη

7. Σάββας Λευθήρη

Λούκας , Γεωργής (Κάλλας)

8. Χριστοδουλής Λευθήρη

Χριστοδουλής (γιος του
(Γιαννή Σιόουλου)

9. Λευθήρης Χριστοδουλή (Ττούρος)

παντρεμένος χωρίς παιδί το 1862

Μιχαήλη Τουμάζου Γεωργίου

10.Γεωργής Μιχαήλη (Κκελόκαλλας))

Μιχαήλης

11.Δημήτρης Μιχαήλη (Λίτρας)

παντρεμένος χωρίς παιδί.

12.Νικόλας Μιχαήλη (Κκόλας)

Μιχαήλης

Γεωργή Καμπούρη

13.Χριστοφής Γεωργή (Ττοφιάς)

Γιώργος (Πιπέρης),
Μιχαήλης (Γεροτσάγγαρος), Δημήτρης

14.Σάββας Γεωργή (Σαββουρής)

Γεωργής(Μοσφίλης), Παναγής
Χαραλαμπής (X''Χάμπος),
Χριστοφής (Κατσικίτης).

15.Λούκας Γεωργή (Γερόλουκας)

Γεωργής, Δημήτρης (Κκήμητρος)

Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη

16.Ηλίας Μιχαήλη (X''Λιάσης)

Χαραλάμπης (Κουτσοχάμπης)

17.Δημήτρης Μιχαήλη (Ρούσος)

Μιχαήλης , Νικόλας

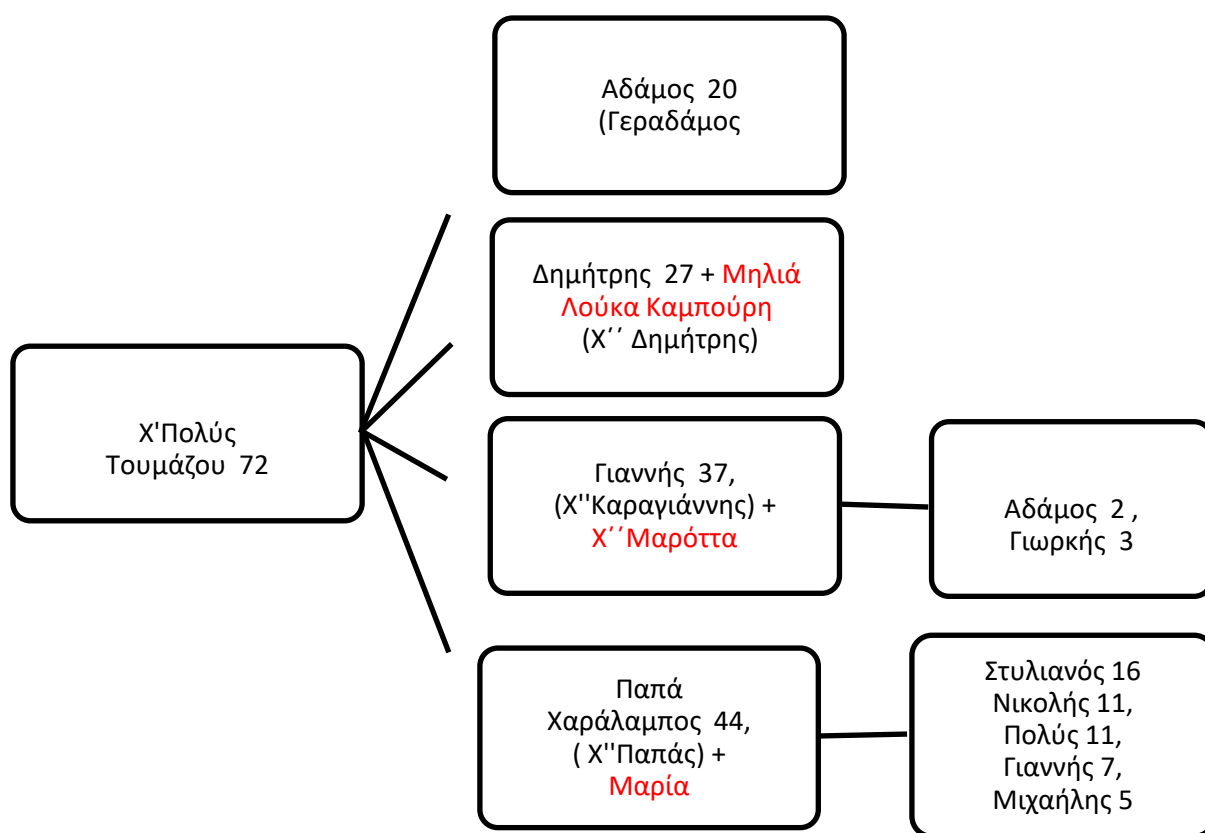
18.Γιαννής X''Μιχαήλη (Κουτσογιάννης)

Μιχαήλης

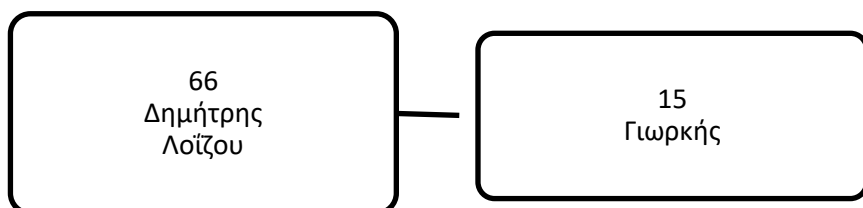
2. Γενεαλογικό δένδρο των οικογενειών σύμφωνα με την απογραφή του 1862

(α) Η οικογένεια Χ'Πολύ Τουμάζου

(Ο αριθμός που φαίνεται δίπλα από τα ονόματα είναι η ηλικία που είχαν το 1862).

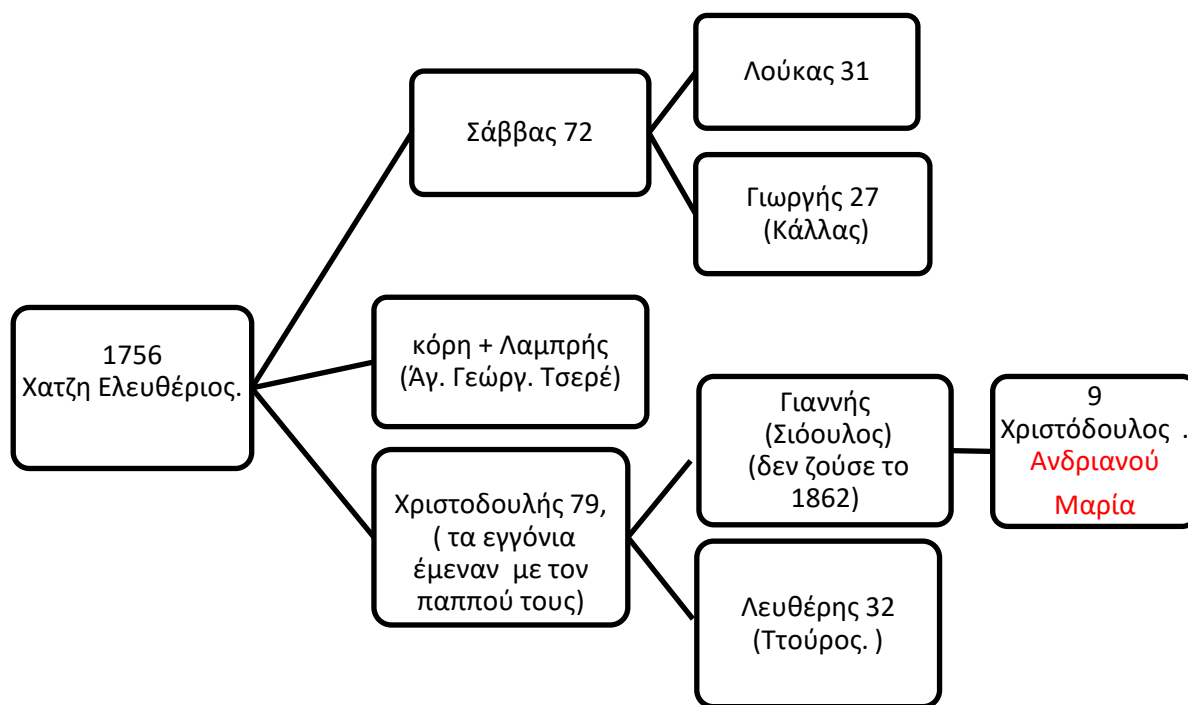
(β) Η οικογένεια Δημήτρη Λοϊζου (Κύρου)

(γ) Η οικογένεια Παπάγιωρκου

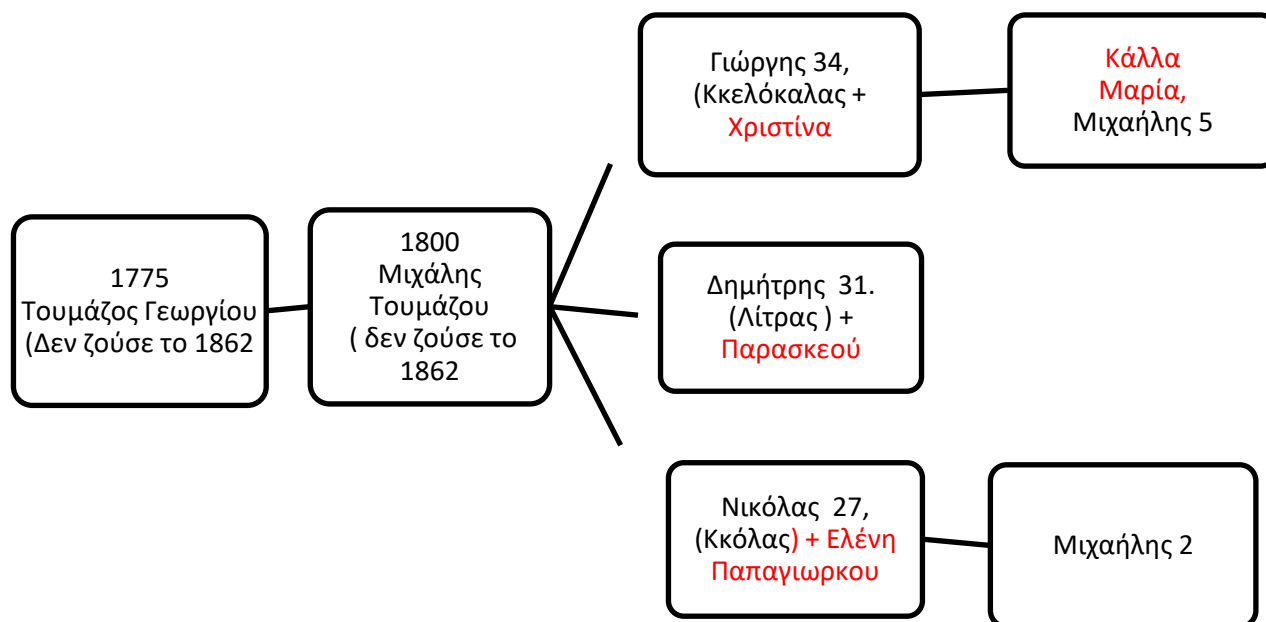

(δ) Η οικογένεια Χ' Ελευθέριου

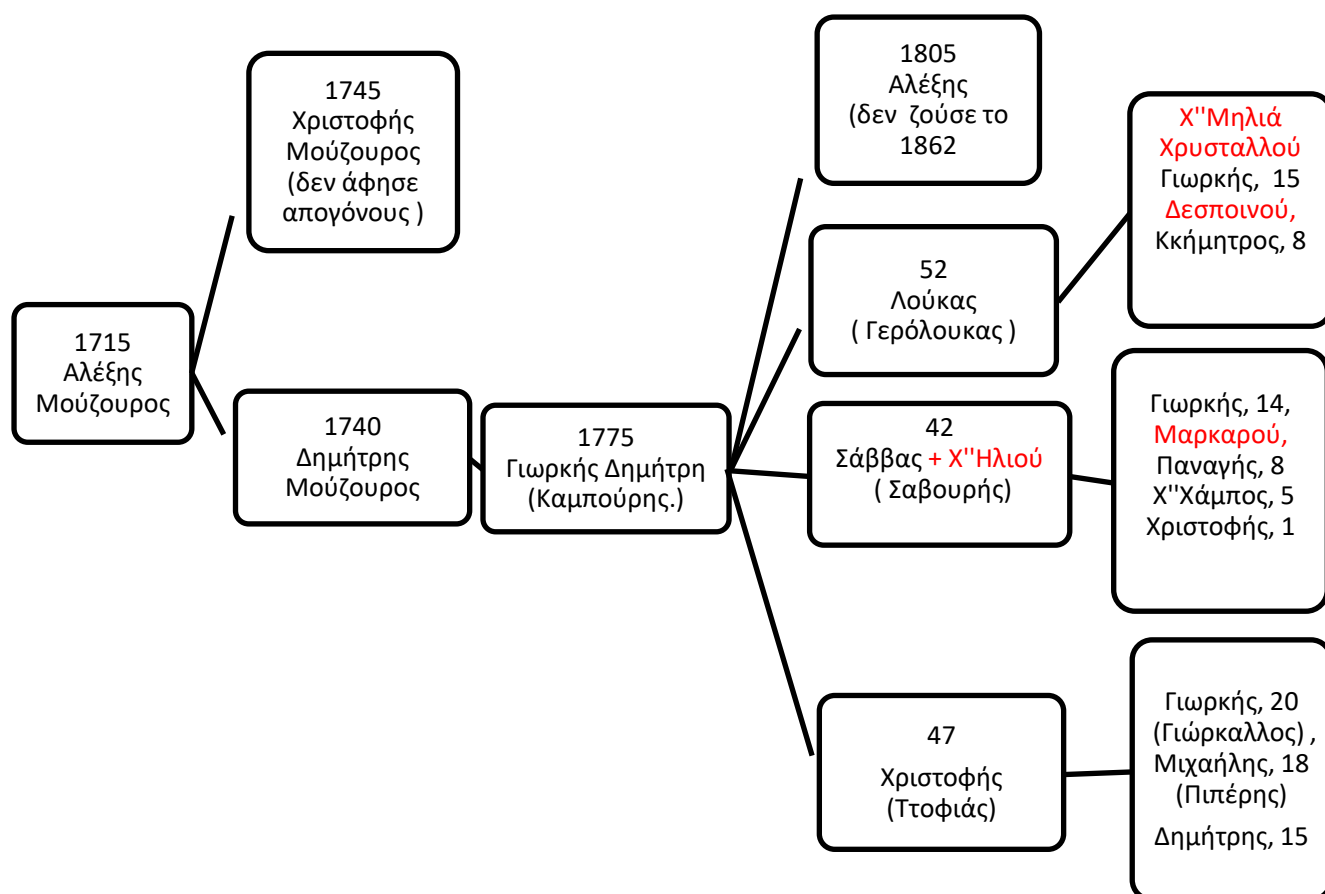

Ο Χριστόδουλος, αδελφός της Ανδριανούς και της Μαρίας το 1862 ήταν εννέα ετών (1853). Είναι δηλωμένος μαζί με τον παππού του Χριστοδουλή. Ο πατέρας τους Γιαννής, δεν ζούσε το 1862 και τα παιδιά του, Χριστόδουλος Μαρία και Ανδριανή, έμεναν με τη μητέρα και τον παππού τους Χριστοδουλή

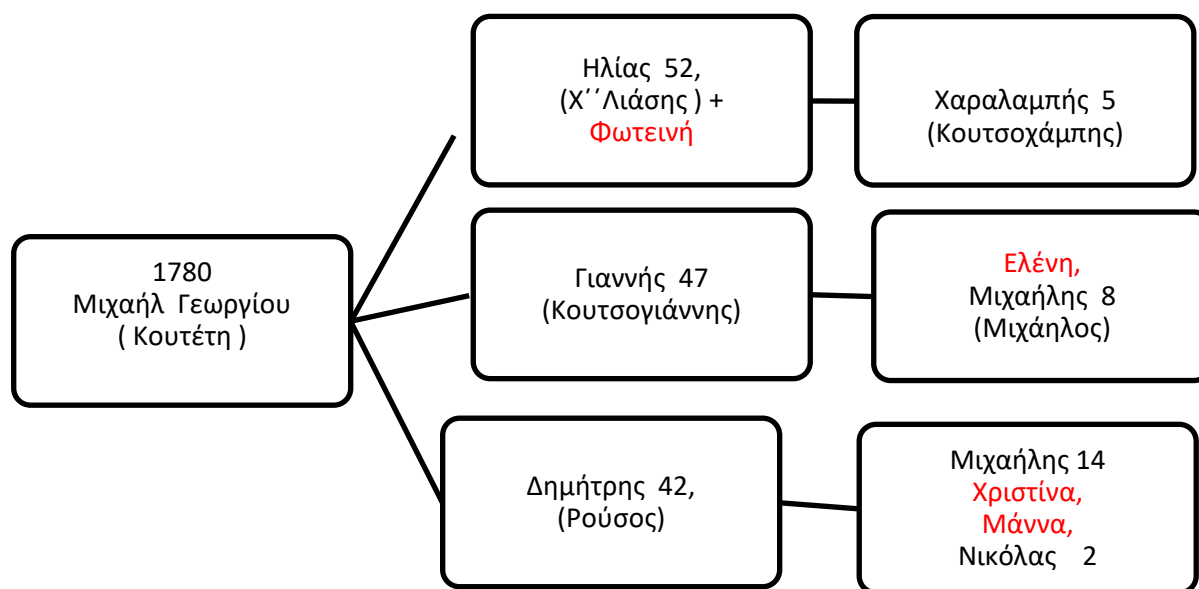
(ε) Η οικογένεια Τουμάζου Γεωργίου

(στ) Η Οικογένεια Δημήτρη Μούζουρου

(ζ) Η οικογένεια Μιχαήλ Γεωργίου Κουτέτη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'
πρωτο εΓΓραφο

(Form N. 148.) 44

DESCRIPTION OF BOUNDARIES

Settled on the 1st day of October 1912

Between the villages of Ay. Iacovos & Mandraes

Sheet No. _____ Plan No. _____ Trace No. _____

(Here set out description.)

Starting from the junction of Lacksha Plate Vouno & the
Potamo Kalsouna (Ichamaderissie) from thence in a
straight line in a Northwesterly direction till it reaches
Diplia moule from thence on the top of the slope on
the south side in a westerly direction till it reaches
the field of H. Panayis H. Hambos of Mandraes & Efthi-
mion Nicola of Mandraes, from thence follows
the division of the field till it reaches the cliff
Melia Trachona following the cliff in a north-
westerly direction till it reaches the division of the
field of Mehmet Ali Hassan of Ay. Iacovos &
Efthymion Nicola of Mandraes, following the said
division till it reaches the road Ay. Iacovos to
Akanthou from thence follows the said road in
a southerly direction till it reaches the cross road
Mandraes Ay. Andromeo.

(Further description or remarks to be inserted at back.)

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

Ay. Iakovos. Mandraes Cont^d

from there following the said road in a South Easterly direction near the division of the field of Giorgi Sourtak of Mandraes and Omu Diddi of Ay. Iakovos - from thence in a S^t line westerly till it reaches the Muthi Kakkalree, from thence in a S^t line in direction of the Forest Caen No 1 of the Gypsos Voumo till it reaches the ridge called Missori Gypsari following the ridge in a N.W direction near the field of Klearnomion Mihelie St Papehanelamboos of Mandraes from thence in a S^t line S.W till it reaches the Forest of Gypsaravoumo at the division of the field of Omu Diddi of Ay. Iakovos + Yanni Giorgi Kale Yemi of Mandraes -

Moutlar of Mandraes

Διχασιρ & Διμερι
Ενδικοσ Κινοζα

Commissioners of Mandraes

Ενδικοσ Κινοζα
Παυλός Γεωργίου +
Γεωργίου Παύλου +

Moutlar of Ay. Iakovos

Commissioners of Ay. Iakovos

Γεωργίου Γεωργίου +
Γεωργίου Παύλου +

ΤΡΙΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

(Form N. 145.) 27

DESCRIPTION OF BOUNDARIES

Settled on the 21st day of February 1912
 Between the villages of Ay. Iacovos & Mandraris
Platani

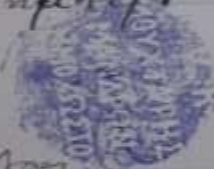
Sheet No. _____ Plan No. _____ Trace No. _____

(Here set out description.)

from the Forest Caern No 1044. From there due south on the valley side to the Ipsarkovouni

The Monastery of Mandraris.

signifies a "Dapnisi"

Signature of Agas.

ΧΙΟΘΟΥΪ ΓΚΕΝΟΥΪ +
ΓΚΑΡΟΥΪ ΛΑΒΟΥΡΪ +

The Monastery of Platani.

Signature of Agas.

ΧΑΝΤΑΪ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ

(Further description or remarks to be inserted at back.)

We hereby certify that the above is a correct description of the
 boundaries as settled by us between the villages of:— Platani & Mandraris

ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

The boundary was northwards in straight line
to Cairn No. 15 of Kantara Forest stopping
on the ridge of Kantara Forest the
junction of the boundaries of Akauthon
Maudres & Maudres Katakani

19/11
Katakani Their Maudres
Kassan Ali Det. 1871 M. Durr L. 1871
Ali Ali King as T. Kapoyro
Ali Balih Sub. H. Durr
Karo Kassan Made Uruu J. Durr
Markis
Shapeto
Chief Repre. Officer.

ΠΕΜΠΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

DESCRIPTION OF BOUNDARIES

Settled on the 1st day of October 1912

Between the villages of My-Tudromero + Mandraes

Sheet No.

Plan No.

Trace No.

(Here set out description.)

Starting from the point where the Messaoria Road to Flamondhi enters the Forest of Kantara, near the F.L. 91. from thence following Messaoria road in a southerly direction till it reaches the Plousha Forest between the Forest Cairns No 1 + 7.

εκτο εΓΓραφο

Αγία Ανδρονίκη Μανδρας.

The boundary starts from the junction of the boundaries of ^{Hamoudi} Akoutthian, Αγία Ανδρονίκη and Akoutthian Μανδρας on the "high" ridge of Kantara Forest at the point the ridge is cut by a straight line from Forest path No 34 to the point where the Mesoria road to Hamoudi enters the Forest. Thence straight line to the point the Mesoria road to Hamoudi enters the Forest tankia in southern direction.

Μανδρας.

31 May 14. M. Giannu 2nd 187

Agas.

Νικολας Γ. Καραγιάννης

Hamoudi by Demetri

Georgios Pavlou Masfai + Mark.

Αγία Ανδρονίκη

Ali Halil

Agas.

W. J. B.

W. J. B.

Hamoudi by Demetri

Georgios

Chief Officer.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου,
Κτηματολόγιο,
Απογραφή Talaat Effendi 1862,
Απογραφή Αγγλικής Κυβέρνησης 1881,
Χάρτης Κύπρου Kitchener έκδοσης 1882,
Βιβλίο “Μάνδρες” του κ. Ευθύμιου Ευθυμίου,
Βιβλίο “Εκ Μανδρών” του κ. Σάββα Καραγιάννη,
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη – Κυβερνητικές εκδόσεις,
Προσωπικές συνεντεύξεις .

ΤΕΛΟΣ